

ੴ ਸੋਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਸਿੱਖ ਬੁਲੇਟਨ

The Sikh Bulletin

A Voice of Concerned Sikhs World Wide

November-December 2012

ਮੱਘਰ- ਪੋਹ ੫੪੪ ਨਾਨਕਸ਼ਾਹੀ

editor@sikhbulletin.com

Volume 14 Number 11&12

Published by: Khalsa Tricentennial Foundation of N.A. Inc; 3524 Rocky Ridge Way, El Dorado Hills, CA 95762, USA **Fax** (916) 933-5808
 Khalsa Tricentennial Foundation of N.A. Inc. is a religious tax-exempt California Corporation.

In This Issue/ਤਤਕਰਾ

Editorial: Nanak (1469-1539).....1
 Verses from Gurbani.....4
 Origin of Universe, Nankian Philosophy,
 Dr. Devinder Singh Chahal.....11
 Sikhi is in ruins; how can we save it,
 Bawa Singh Jagdev, Australia.....22
 A Man of Gosd sans Religion, Dr. Harbans Lal.....29
 Guru Nanak Dev about Muslims,
 Prin. Sawan Singh.....31
 ਗੁਰਬਾਣੀ ਤੋਂ ਜੀਵਨਜਾਚ, ਪਰਮਿਦਰ ਸਿੰਘ ਪਰਮਾਰ.....33
 ਸਿੱਖ ਦੀ ਪਹਿਚਾਨ - ਇਕ ਵਿਚਾਰ ਧਾਰਾ,
 ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਕੰਵਰ, ਐਡਵੋਕੇਟ.....39
 ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਤਾਂ ੧੦੦ ਤੋਂ ਵੱਧ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦਾ
 ਗਿਆਨ ਸੀ, ਸਾਨੂੰ ਕਿਨਾਂ ਕੁ ਹੈ? ਡਾ: ਸਰਬਜੀਤ ਸਿੰਘ.....41
 ਬ੍ਰਹਮਗਿਆਨੀ ਬ੍ਰਹਮਗਿਆਨ ਨੂੰ ਜਾ ਮਿਲਿਆ?
 ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ (ਜਿਉਣ ਵਾਲਾ)47
 K. T. F. Income-Expense Statement 2012.....49
 Gurmat or Manmat?.....50

EDITORIAL

**NANAK (1469-1539)
 The One and Only of His Kind**

Before Nanak’s coming there had been no body like him, including the founders of world’s largest faiths, and nobody since.

During the age of European Renaissance of the 14th–17th centuries Guru Nanak was the only person who brought renaissance to the Indian sub-continent. Human mind, that Gurbani calls ‘*dasam duar*’, is so unique that at any given time more than one person can arrive at the same conclusion about the fundamental truths of the physical world. **Guru Nanak (1469-1539) and Copernicus (1473-1543)**, thousands of miles apart and unknown to each other, arrived at the **same conclusion about the cosmos, including that it is in constant change.**

Guru Nanak also planted the seeds of the future successes to come in the field of science, such as: the Big Bang theory, EMC², origin of life in water, Evolution of Species and from the point of view of nurturing the body, no difference between meat and vegetables. These were world changing pronouncements and yet the world never heard about them; not then, not now.

First article in this issue is “**Origin of Universe**”, Chapter 15 of Dr Devinder Singh Chahal’s book, ‘*Nanakian Philosophy*’. It is worth repeating here the first two paragraphs in his introduction to this chapter to illustrate the above point:

“I would like to quote the following statement of Carl Sagan before describing the origin of universe according to Nanakian Philosophy: **“A religion, old or new, that stressed the magnificence of the universe as revealed by modern science, might be able to draw forth reserves of reverence and awe hardly tapped by the conventional faiths. Sooner or later, such a religion will emerge”.** Carl Sagan, Pale Blue Dot (1995) [17].

“I was wonder-struck when I came across the above statement of

Editor in Chief

Hardev Singh Shergill

Editorial Board

Gurpal Singh Khaira, USA
 Gurcharan Singh Brar, Canada
 Dr. Sarjeet Singh Sidhu, Malaysia
 Avtar Singh Dhama

Production Associates

Amrinder Singh
 Sachleen Singh

This issue of the Sikh Bulletin is only in electronic format being sent to those whose email addresses we have. If you or someone you know would like to receive it please provide the email address. You may also pass it along to those on your email list.

The views expressed by the authors are their own. Please send the feedback and inputs to:

editor@sikhbulletin.com
Our Website: www.sikhbulletin.com

Carl Sagan. I immediately went back to the 15th century, when the science was just emerging as a powerful tool to find the truth; Guru Nanak was describing the origin of universe, which appears to be very close to scientific version of today. And he laid the foundation of a new religion, Sikhi (Sikhism), which is now being envisioned by Carl Sagan as above”.

Magnificence of the universe described with reverence and awe and that too through poetry is what Carl Sagan wanted a religion to stress; how sad that we who claim to be the lawful recipients of this priceless gift have it hidden from every Carl Sagan of this world.

Born as baby Nanak, because he was born at his mother’s paternal house, he died known as Guru Nanak. **He gave a priceless gift to mankind but it was not a religion.** Advocate Surinder Singh Kanwar, in his article in this issue, ‘*sikh-di-pehchaan*’ makes the same point that Guru Nanak wanted to rid the masses of conflicts in the name of religion rather than introduce still another religion. What Guru Nanak gave was what S. Parminder Singh Parmar in his article in this issue calls *jeevan-jaach*. His philosophy got distorted and ritualized into a traditional religion by lesser people who came to inherit it.

Since Nanak himself rejected the concept of Second Coming, the corner stone of the world’s largest ritual filled religion, we just have to hope and wish that the world will produce, sometime down into the future, another personality like him, to implement what he started, a universal concept of mankind living in a righteous, peaceful and prosperous world as one family, marked by brotherly love, tolerant of our petty differences, enlightened citizenry conscious of its responsibility towards the animal and vegetation kingdoms as the highest form of life on this little speck of star dust that we call planet Earth. That just might delay the eventual oblivion of life on this planet that the cosmic law is speeding us towards.

In a random email exchanges on the internet, among many, the following had caught my attention: **“Do the Sikhs really know who the Nanak is? Is he Guru or mystic or reformer or philosopher or scientist or something else?”** The person who wrote that was Dr. Devinder Singh Chahal, and that triggered our

serialization of his book ‘Nanakian Philosophy’ in The Sikh Bulletin.

I humbly submit, and beseech discerning minds among us, to consider that Guru Nanak was all of these. As Principal Sawan Singh Gogia aptly states in his article in this issue, ‘*Guru Nanak Dev about Muslims*’: **“His tenets preach liberation of humanity from social, political, religious and economic exploitation.”**

Blinded by our egos we have turned a pipe dream of life after death into an article of blind faith and invented Gods and Goddesses as impeccable witnesses to it. And then some of us have the audacity to claim that God created mankind in His image. But unfortunately it is all based on falsehood and this falsehood is the basis of all the world’s religions. **Blind have been and are leading the Blind.**

In this country, the United States of America, a Republican Medical Doctor can unashamedly claim the world to be 6,000 years old (younger than Chinese history) because The Bible says so. A young and University educated type, Republican potential 2016 Presidential candidate, when cornered about the same question hee-hawed but did not commit himself to the answer by alleging not being a scientist. All this because a sizeable majority of the 47% who voted for Republican Presidential Candidate Mitt Romney believe in that kind of falsehood being preached in multiple denominational Christian Churches and over radio waves. They also oppose teaching of Theory of Evolution in their schools; God created man in his image; this in a country that claims to be the leader of the world.

Nanak was a child prodigy; he was a born genius. At the very young age he mastered the religious and philosophical literature of both the Hindu and Muslim faiths of his time and he yearned for knowledge in search for which he went to the scholars of that period and engaged in intellectual discourses. **Neither God Himself nor his Angel appeared to give Guru Nanak his philosophy.** That is a myth propagated by the world’s religions for their founders.

He was also an accomplished linguist. Otherwise how could he have communicated with all those diverse people in and around the Indian sub-continent?

As Dr. Sarbjit Singh of Mumbai states in his article in this issue, '*Guru Nanak Sahib knew more than hundred languages*'.

He formulated his philosophy by use of his keen observation and use of his *bibek budhi* (discerning mind). Once his mission was clear to him he took leave of his young family of a wife and two teenage sons and travelled to four corners of the globe from Tibet in the north, to Burma in the east, Ceylon in the south and Mecca in the west. He accomplished all that on foot and by boat. No flying carpets and no magic tricks for him. One can imagine the criticism he must have endured from family and friends. But there was a much larger family that needed to hear him, the human family.

In His book '*Nanak, an Introduction*', Purushottam Nijhaawan writes, "In the 15th century, Indian society was a disturbing picture of rank ritualism, superstition, bigotry and social decay. The birth of Nanak in 1469 in the little village of Talwandi near Lahore, however, came as a miracle. The deteriorating Indian society had now found a redeemer".

It would be correct to say that the **world at large** had found a redeemer.

He had simple and straightforward messages for all the world's religions. To those who sought salvation in after life but went begging for food at the door of a householder in this life, Nanak prescribed the life of a householder and to seek salvation in this life.

To those who walked the earth barefeet with their mouths covered so as not to harm minute life, he made them aware of plenty of such life already swarming in side their bodies.

To those who worshipped stone images of multitudes of Gods and Goddesses, Guru advised that there is only One God and it has no image.

To those who faced towards a specific direction while praying Guru revealed that God is not confined to one spot; It is everywhere and permeates everything.

If Guru had come across the faith that holds its redeemer to be the only son of God born to a virgin and who was resurrected from death for a second coming

sometime in the future he would have rejected that belief by saying that for the birth of a human to take place it needs a man's semen and a woman's egg in side her womb and the clock of death cannot be turned back.

Long before the modern scientific thought developed Guru Nanak sowed the seeds of it in the opening verse of Guru Granth Sahib and the bani '**Jap**' that follows it. This editorial is followed by some selections from GGS to illustrate these points.

The opening verse:

ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰੁ ਅਕਾਲ ਮੂਰਤਿ
ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

"God is ONE. His name is Truth. He is the creator. He is fearless and not inimical. He is without death and without birth. He is self-existent. Humans can attune to him through Guru's grace."

What does it really mean? What does it describe? Certainly it is not anything akin to a human. It is formless and timeless and yet is self-existent. **In the opening line of 'Jap' Guru unequivocally reasserts his firm belief that what he is saying is an absolute truth.**

ਆਦਿ ਸਚੁ ਜੁਗਾਦਿ ਸਚੁ ॥

ਰੈ ਭੀ ਸਚੁ ਨਾਨਕ ਹੋਸੀ ਭੀ ਸਚੁ ॥੧॥

ਅਰਥ:- ਹੇ ਨਾਨਕ! ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਮੁੱਢ ਤੋਂ ਹੋਂਦ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਜੁਗਾਂ ਦੇ ਮੁੱਢ ਤੋਂ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਭੀ ਮੌਜੂਦ ਹੈ ਤੇ ਅਗਾਂਹ ਨੂੰ ਭੀ ਹੋਂਦ ਵਾਲਾ ਰਹੇਗਾ।੧।

True In The Primal Beginning. True Throughout The Ages. True Here And Now. O Nanak, Forever And Ever True. ||1||

There is a single English word that describes what Guru is saying and that word is ENERGY.

Referring to death Guru asks what has died. Then he answers his own question; nothing has died. Body has simply gone back to its elements. The breath mixes with air, body becomes dust and the spark of *ENERGY* merges with the *ENERGY*. I see seeds of $E=MC^2$.

Hardev Singh Shergill

VERSES FROM GURBANI

[The selections from Gurbani below are in support of the thesis in the editorial. Only Prof. Sahib Singh's translation in Panjabi is included because in the opinion of this writer there is no authentic translation of Gurbani into English. Besides, this editorial is meant for the 'practioners' of Sikhi and not non-Sikhs. ED.]

ਅਰਬਦ ਨਰਬਦ ਧੁੰਧੂਕਾਰਾ

ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੧ ॥

ਅਰਬਦ ਨਰਬਦ ਧੁੰਧੂਕਾਰਾ ॥
ਧਰਣਿ ਨ ਗਗਨਾ ਹੁਕਮੁ ਅਪਾਰਾ ॥
ਨਾ ਦਿਨੁ ਰੈਨਿ ਨ ਚੰਦੁ ਨ ਸੂਰਜੁ
ਸੁੰਨ ਸਮਾਧਿ ਲਗਾਇਦਾ ॥੧॥

ਅਰਥ:- (ਜਗਤ ਦੀ ਰਚਨਾ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬੇਅੰਤ ਸਮਾ ਜਿਸ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਦੇ ਵਾਸਤੇ) ਅਰਬਦ ਨਰਬਦ (ਲਫਜ਼ ਭੀ ਨਹੀਂ ਵਰਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ, ਐਸੀ) ਘੁੱਪ ਹਨੇਰੇ ਦੀ ਹਾਲਤ ਸੀ (ਭਾਵ, ਅਜੇਹੀ ਹਾਲਤ ਸੀ ਜਿਸ ਦੀ ਬਾਬਤ ਕੁਝ ਭੀ ਦੱਸਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਤਦੋਂ ਨਾਹ ਧਰਤੀ ਸੀ ਨਾਹ ਆਕਾਸ਼ ਸੀ ਅਤੇ ਨਾਹ ਹੀ ਕਿਤੇ ਬੇਅੰਤ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਹੁਕਮ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਤਦੋਂ ਨਾਹ ਦਿਨ ਸੀ ਨਾਹ ਰਾਤ ਸੀ, ਨਾਹ ਚੰਦ ਸੀ ਨਾਹ ਸੂਰਜ ਸੀ। ਤਦੋਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਹੀ (ਮਾਨੋ ਐਸੀ) ਸਮਾਧੀ ਲਾਈ ਬੈਠਾ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦਾ ਫੁਰਨਾ ਨਹੀਂ ਸੀ।੧।

ਖਾਣੀ ਨ ਬਾਣੀ ਪਉਣ ਨ ਪਾਣੀ ॥
ਓਪਤਿ ਖਪਤਿ ਨ ਆਵਣ ਜਾਣੀ ॥
ਖੰਡ ਪਤਾਲ ਸਪਤ ਨਹੀ ਸਾਗਰ
ਨਦੀ ਨ ਨੀਰੁ ਵਹਾਇਦਾ ॥੨॥

ਅਰਥ:- ਤਦੋਂ ਨਾਹ ਜਗਤ-ਰਚਨਾ ਦੀਆਂ ਚਾਰ ਖਾਣੀਆਂ ਸਨ ਨਾਹ ਜੀਵਾਂ ਦੀਆਂ ਬਾਣੀਆਂ ਸਨ। ਤਦੋਂ ਨਾਹ ਹਵਾ ਸੀ ਨਾਹ ਪਾਣੀ ਸੀ, ਨਾਹ ਉਤਪੱਤੀ ਸੀ ਨਾਹ ਪਰਲੋ ਸੀ, ਨਾਹ ਜੰਮਣ ਸੀ ਨਾਹ ਮਰਨ ਸੀ। ਤਦੋਂ ਨਾਹ ਧਰਤੀ ਦੇ ਨੌਂ ਖੰਡ ਸਨ ਨਾਹ ਪਾਤਾਲ ਸੀ, ਨਾਹ ਸਤ ਸਮੁੰਦਰ ਸਨ ਤੇ ਨਾਹ ਹੀ ਨਦੀਆਂ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਵਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ।੨।

ਨਾ ਤਦਿ ਸੁਰਗੁ ਮਛੁ ਪਇਆਲਾ ॥
ਦੋਜਕੁ ਭਿਸਤੁ ਨਹੀ ਖੈ ਕਾਲਾ ॥
ਨਰਕੁ ਸੁਰਗੁ ਨਹੀ ਜੰਮਣੁ ਮਰਣਾ
ਨਾ ਕੇ ਆਇ ਨ ਜਾਇਦਾ ॥੩॥

ਅਰਥ:- ਤਦੋਂ ਨਾਹ ਸੁਰਗ-ਲੋਕ ਸੀ, ਨਾਹ ਮਾਤ-ਲੋਕ ਸੀ ਤੇ ਨਾਹ ਹੀ ਪਤਾਲ ਸੀ। ਤਦੋਂ ਨਾਹ ਕੋਈ ਦੋਜ਼ਖ ਸੀ ਨਾਹ ਬਹਿਸ਼ਤ ਸੀ, ਤੇ ਨਾਹ ਹੀ

ਮੌਤ ਲਿਆਉਣ ਵਾਲਾ ਕਾਲ ਸੀ। ਤਦੋਂ ਨਾਹ ਸੁਰਗ ਸੀ ਨਾਹ ਨਰਕ ਸੀ, ਨਾਹ ਜੰਮਣ ਸੀ ਨਾਹ ਮਰਨ ਸੀ, ਨਾਹ ਕੋਈ ਜੰਮਦਾ ਸੀ ਨਾਹ ਮਰਦਾ ਸੀ।੩।

ਬ੍ਰਹਮਾ ਬਿਸਨੁ ਮਹੇਸੁ ਨ ਕੋਈ ॥

ਅਵਰੁ ਨ ਦੀਸੈ ਏਕੇ ਸੇਈ ॥

ਨਾਰਿ ਪੁਰਖੁ ਨਹੀ ਜਾਤਿ ਨ ਜਨਮਾ

ਨਾ ਕੇ ਦੁਖੁ ਸੁਖੁ ਪਾਇਦਾ ॥੪॥

ਅਰਥ:- ਤਦੋਂ ਨਾਹ ਕੋਈ ਬ੍ਰਹਮਾ ਸੀ ਨਾਹ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਸੀ ਤੇ ਨਾਹ ਹੀ ਸ਼ਿਵ ਸੀ। ਤਦੋਂ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਸੀ, ਹੋਰ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦਿੱਸਦਾ। ਤਦੋਂ ਨਾਹ ਕੋਈ ਇਸਤ੍ਰੀ ਸੀ ਨਾਹ ਕੋਈ ਮਰਦ ਸੀ ਤਦੋਂ ਨਾਹ ਕੋਈ ਜਾਤਿ ਸੀ ਨਾਹ ਕਿਸੇ ਜਾਤਿ ਵਿਚ ਕੋਈ ਜਨਮ ਹੀ ਲੈਂਦਾ ਸੀ। ਨਾਹ ਕੋਈ ਦੁੱਖ ਭੋਗਣ ਵਾਲਾ ਜੀਵ ਹੀ ਸੀ।੪।

ਨਾ ਤਦਿ ਜਤੀ ਸਤੀ ਬਨਵਾਸੀ ॥

ਨਾ ਤਦਿ ਸਿਧ ਸਾਧਿਕ ਸੁਖਵਾਸੀ ॥

ਜੋਗੀ ਜੰਗਮ ਭੇਖੁ ਨ ਕੋਈ

ਨਾ ਕੇ ਨਾਥੁ ਕਹਾਇਦਾ ॥੫॥

ਅਰਥ:- ਤਦੋਂ ਨਾਹ ਕੋਈ ਜਤੀ ਸੀ ਨਾਹ ਕੋਈ ਸਤੀ ਸੀ ਤੇ ਨਾਹ ਕੋਈ ਤਿਆਗੀ ਸੀ। ਤਦੋਂ ਨਾਹ ਕੋਈ ਸਿੱਧ ਸਨ ਨਾਹ ਸਾਧਿਕ ਸਨ ਤੇ ਨਾਹ ਹੀ ਕੋਈ ਗ੍ਰਿਹਸਤੀ ਸਨ। ਤਦੋਂ ਨਾਹ ਕੋਈ ਜੋਗੀਆਂ ਦਾ ਤੇ ਨਾਹ ਕੋਈ ਜੰਗਮਾਂ ਦਾ ਭੇਖ ਸੀ, ਤੇ ਨਾਹ ਹੀ ਕੋਈ ਜੋਗੀਆਂ ਦਾ ਗੁਰੂ ਅਖਵਾਣ ਵਾਲਾ ਸੀ।੫।

ਜਪ ਤਪ ਸੰਜਮ ਨਾ ਬ੍ਰਤ ਪੂਜਾ ॥

ਨਾ ਕੇ ਆਖਿ ਵਖਾਣੈ ਦੂਜਾ ॥

ਆਪੇ ਆਪਿ ਉਪਾਇ ਵਿਗਸੈ

ਆਪੇ ਕੀਮਤਿ ਪਾਇਦਾ ॥੬॥

ਅਰਥ:- ਤਦੋਂ ਨਾਹ ਕਿਤੇ ਜਪ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ ਨਾਹ ਤਪ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ, ਨਾਹ ਕਿਤੇ ਸੰਜਮ ਸਾਧੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ ਨਾਹ ਵਰਤ ਰੱਖੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ ਤੇ ਨਾਹ ਹੀ ਪੂਜਾ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਤਦੋਂ ਕੋਈ ਐਸਾ ਜੀਵ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜੋ ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਤਦੋਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਆਪ ਹੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਪਰਗਟ ਹੋ ਕੇ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤੇ ਆਪਣੇ ਵਡੱਪਣ ਦਾ ਮੁੱਲ ਆਪ ਹੀ ਪਾਂਦਾ ਸੀ।੬।

ਨਾ ਸੁਚਿ ਸੰਜਮੁ ਤੁਲਸੀ ਮਾਲਾ ॥

ਗੋਪੀ ਕਾਨੁ ਨ ਗਊ ਗ+ਆਲਾ ॥

ਤੰਤੁ ਮੰਤੁ ਪਾਖੰਡੁ ਨ ਕੋਈ

ਨਾ ਕੇ ਵੰਸੁ ਵਜਾਇਦਾ ॥੭॥

ਅਰਥ:- ਤਦੋਂ ਨਾਹ ਕਿਤੇ ਸੁੱਚ ਰੱਖੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ, ਨਾਹ ਕਿਤੇ ਕੋਈ ਸੰਜਮ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਨਾਹ ਹੀ ਕਿਤੇ ਤੁਲਸੀ ਦੀ ਮਾਲਾ ਸੀ । ਤਦੋਂ ਨਾਹ ਕਿਤੇ ਕੋਈ ਗੋਪੀ ਸੀ ਨਾਹ ਕੋਈ ਕਾਨੂ ਸੀ, ਨਾਹ ਕੋਈ ਗਊ ਸੀ ਨਾਹ ਗਊਆਂ ਦਾ ਰਾਖਾ ਸੀ । ਤਦੋਂ ਨਾਹ ਕੋਈ ਤੰਤ੍ਰ ਮੰਤ੍ਰ ਆਦਿਕ ਪਖੰਡ ਸੀ ਤੇ ਨਾਹ ਕੋਈ ਬੰਸਰੀ ਵਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ।੭।

ਕਰਮ ਧਰਮ ਨਹੀ ਮਾਇਆ ਮਾਖੀ ॥

ਜਾਤਿ ਜਨਮੁ ਨਹੀ ਦੀਸੈ ਆਖੀ ॥

ਮਮਤਾ ਜਾਲੁ ਕਾਲੁ ਨਹੀ ਮਾਥੈ

ਨਾ ਕੇ ਕਿਸੈ ਧਿਆਇਦਾ ॥੮॥

ਅਰਥ:- ਤਦੋਂ ਨਾਹ ਕਿਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਕਰਮ-ਕਾਂਡ ਸੀ ਨਾਹ ਕਿਤੇ ਮਿੱਠੀ ਮਾਇਆ ਸੀ । ਤਦੋਂ ਨਾਹ ਕਿਤੇ ਕੋਈ (ਉੱਚੀ ਨੀਵੀਂ) ਜਾਤਿ ਸੀ ਤੇ ਨਾਹ ਹੀ ਕਿਸੇ ਜਾਤਿ ਵਿਚ ਕੋਈ ਜਨਮ ਲੈਂਦਾ ਅੱਖੀਂ ਦਿੱਸਦਾ ਸੀ । ਤਦੋਂ ਨਾਹ ਕਿਤੇ ਮਾਇਆ ਦੀ ਮਮਤਾ ਦਾ ਜਾਲ ਸੀ, ਨਾਹ ਕਿਤੇ ਕਿਸੇ ਦੇ ਸਿਰ ਉਤੇ ਕਾਲ (ਕੂਕਦਾ ਸੀ) । ਨਾਹ ਕੋਈ ਜੀਵ ਕਿਸੇ ਦਾ ਸਿਮਰਨ-ਧਿਆਨ ਧਰਦਾ ਸੀ ।੮।

ਨਿੰਦੁ ਬਿੰਦੁ ਨਹੀ ਜੀਉ ਨ ਜਿੰਦੇ ॥

ਨਾ ਤਦਿ ਗੋਰਖੁ ਨਾ ਮਾਛਿੰਦੇ ॥

ਨਾ ਤਦਿ ਗਿਆਨੁ ਧਿਆਨੁ ਕੁਲ ਓਪਤਿ

ਨਾ ਕੇ ਗਣਤ ਗਣਾਇਦਾ ॥੯॥

ਅਰਥ:- ਨਾਹ ਕਿਤੇ ਨਿੰਦਿਆ ਸੀ ਨਾਹ ਖੁਸ਼ਾਮਦ ਸੀ, ਨਾਹ ਕੋਈ ਜੀਵਾਤਮਾ ਸੀ ਨਾਹ ਕੋਈ ਜਿੰਦ ਸੀ । ਤਦੋਂ ਨਾਹ ਗੋਰਖ ਸੀ ਨਾਹ ਮਾਛਿੰਦ ਨਾਥ ਸੀ । ਤਦੋਂ ਨਾਹ ਕਿਤੇ (ਧਾਰਮਿਕ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੀ) ਗਿਆਨ-ਚਰਚਾ ਸੀ ਨਾਹ ਕਿਤੇ ਸਮਾਧੀ-ਇਸਥਿਤ ਧਿਆਨ ਸੀ, ਤਦੋਂ ਨਾਹ ਕਿਤੇ ਕੁਲਾਂ ਦੀ ਉਤਪੱਤੀ ਸੀ ਤੇ ਨਾਹ ਹੀ ਕੋਈ (ਚੰਗੀ ਕੁਲ ਵਿਚ ਜੰਮਣ ਦਾ) ਮਾਣ ਕਰਦਾ ਸੀ ।੯।

ਵਰਨ ਭੇਖ ਨਹੀ ਬ੍ਰਹਮਣ ਖੜੀ ॥

ਦੇਉ ਨ ਦੇਹੁਰਾ ਗਊ ਗਾਇਤ੍ਰੀ ॥

ਹੇਮ ਜਗ ਨਹੀ ਤੀਰਥਿ ਨਾਵਣੁ

ਨਾ ਕੇ ਪੂਜਾ ਲਾਇਦਾ ॥੧੦॥

ਅਰਥ:- ਤਦੋਂ ਨਾਹ ਕੋਈ ਬ੍ਰਹਮਣ ਖੜੀ ਆਦਿਕ ਵਰਨ ਸਨ ਨਾਹ ਕਿਤੇ ਜੋਗੀ ਜੰਗਮ ਆਦਿਕ ਭੇਖ ਸਨ । ਤਦੋਂ ਨਾਹ ਕੋਈ ਦੇਵਤਾ ਸੀ ਤੇ ਨਾਹ ਦੇਵਤੇ ਦਾ ਮੰਦਰ ਸੀ । ਤਦੋਂ ਨਾਹ ਕੋਈ ਗਊ ਸੀ, ਨਾਹ ਕਿਤੇ ਗਾਇਤ੍ਰੀ ਸੀ । ਨਾਹ ਕਿਤੇ ਹਵਨ ਸਨ ਨਾਹ ਜੱਗ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ, ਨਾਹ ਕਿਤੇ ਤੀਰਥਾਂ ਦਾ ਇਸ਼ਨਾਨ ਸੀ ਤੇ ਨਾਹ ਕੋਈ (ਦੇਵ-) ਪੂਜਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ।੧੦।

ਨਾ ਕੇ ਮੁਲਾ ਨਾ ਕੇ ਕਾਜੀ ॥

ਨਾ ਕੇ ਸੇਖੁ ਮਸਾਇਕੁ ਹਾਜੀ ॥

ਰਈਅਤਿ ਰਾਉ ਨ ਹਉਮੈ ਦੁਨੀਆ

ਨਾ ਕੇ ਕਹਣੁ ਕਹਾਇਦਾ ॥੧੧॥

ਅਰਥ:- ਤਦੋਂ ਨਾਹ ਕੋਈ ਮੌਲਵੀ ਸੀ ਨਾਹ ਕਾਜੀ ਸੀ, ਨਾਹ ਕੋਈ ਸ਼ੇਖ ਸੀ ਨਾਹ ਹਾਜੀ ਸੀ । ਤਦੋਂ ਨਾਹ ਕਿਤੇ ਪਰਜਾ ਸੀ ਨਾਹ ਕੋਈ ਰਾਜਾ ਸੀ, ਨਾਹ ਕਿਤੇ ਦੁਨੀਆ ਵਾਲੀ ਹਉਮੈ ਹੀ ਸੀ, ਨਾਹ ਕੋਈ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਗੱਲ ਹੀ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਸੀ ।੧੧।

ਭਾਉ ਨ ਭਗਤੀ ਨਾ ਸਿਵ ਸਕਤੀ ॥

ਸਾਜਨੁ ਮੀਤੁ ਬਿੰਦੁ ਨਹੀ ਰਕਤੀ ॥

ਆਪੇ ਸਾਹੁ ਆਪੇ ਵਣਜਾਰਾ

ਸਾਚੇ ਏਹੇ ਭਾਇਦਾ ॥੧੨॥

ਅਰਥ:- ਤਦੋਂ ਨਾਹ ਕਿਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਸੀ ਨਾਹ ਕਿਤੇ ਭਗਤੀ ਸੀ, ਨਾਹ ਕਿਤੇ ਜੜ੍ਹ ਸੀ ਨਾਹ ਚੇਤਨ ਸੀ । ਤਦੋਂ ਨਾਹ ਕਿਤੇ ਕੋਈ ਸੱਜਣ ਸੀ ਨਾਹ ਮਿੱਤਰ ਸੀ, ਨਾਹ ਕਿਤੇ ਪਿਤਾ ਦਾ ਵੀਰਜ ਸੀ ਨਾਹ ਮਾਂ ਦੀ ਰੱਤ ਸੀ । ਤਦੋਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਆਪ ਹੀ ਸ਼ਾਹ ਸੀ, ਆਪ ਹੀ ਵਣਜ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਸੀ, ਤਦੋਂ ਉਸ ਸਦਾ-ਬਿਰ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਇਹੋ ਕੁਝ ਚੰਗਾ ਲੱਗਦਾ ਸੀ ।੧੨।

ਬੇਦ ਕਤੇਬ ਨ ਸਿੰਮ੍ਰਿਤਿ ਸਾਸਤ ॥

ਪਾਠ ਪੁਰਾਣ ਉਦੈ ਨਹੀ ਆਸਤ ॥

ਕਹਤਾ ਬਕਤਾ ਆਪਿ ਅਗੋਚਰੁ

ਆਪੇ ਅਲਖੁ ਲਖਾਇਦਾ ॥੧੩॥

ਅਰਥ:- ਤਦੋਂ ਨਾਹ ਕਿਤੇ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਸਿੰਮ੍ਰਿਤੀਆਂ ਤੇ ਵੇਦ ਸਨ, ਨਾਹ ਕਿਤੇ ਕੁਰਾਨ ਅੰਜੀਲ ਆਦਿਕ ਸ਼ਾਮੀ ਕਿਤਾਬਾਂ ਸਨ । ਤਦੋਂ ਕਿਤੇ ਪੁਰਾਣਾਂ ਦੇ ਪਾਠ ਭੀ ਨਹੀਂ ਸਨ । ਤਦੋਂ ਨਾਹ ਕਿਤੇ ਸੂਰਜ ਦਾ ਚੜ੍ਹਨਾ ਸੀ ਨਾਹ ਡੁੱਬਣਾ ਸੀ । ਤਦੋਂ ਗਿਆਨ-ਇੰਦ੍ਰਿਆਂ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਤੋਂ ਪਰੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਆਪ ਹੀ ਬੋਲਣ ਚਾਲਣ ਵਾਲਾ ਸੀ, ਆਪ ਹੀ ਅਦ੍ਰਿਸ਼ਟ ਸੀ ਤੇ ਆਪ ਹੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪਰਗਟ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਸੀ ।੧੩।

ਜਾ ਤਿਸੁ ਭਾਣਾ ਤਾ ਜਗਤੁ ਉਪਾਇਆ ॥

ਬਾਬੁ ਕਲਾ ਆਡਾਣੁ ਰਹਾਇਆ ॥

ਬ੍ਰਹਮਾ ਬਿਸਨੁ ਮਹੇਸੁ ਉਪਾਏ

ਮਾਇਆ ਮੇਹੁ ਵਧਾਇਦਾ ॥੧੪॥

ਅਰਥ:- ਜਦੋਂ ਉਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਜਗਤ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ । ਇਸ ਸਾਰੇ ਜਗਤ-ਖਿਲਾਰੇ ਨੂੰ ਉਸ ਨੇ (ਕਿਸੇ ਦਿੱਸਦੇ) ਸਹਾਰੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਹੀ (ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਥਾਂ) ਟਿਕਾ ਦਿੱਤਾ । ਤਦੋਂ ਉਸ ਨੇ ਬ੍ਰਹਮਾ ਵਿਸ਼ਨੁ ਤੇ ਸ਼ਿਵ ਭੀ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦਿੱਤੇ, (ਜਗਤ ਵਿਚ) ਮਾਇਆ ਦਾ

ਮੋਹ ਭੀ ਵਧਾ ਦਿੱਤਾ ।੧੪।

ਵਿਰਲੇ ਕਉ ਗੁਰਿ ਸਬਦੁ ਸੁਣਾਇਆ ॥

ਕਰਿ ਕਰਿ ਦੇਖੈ ਹੁਕਮੁ ਸਬਾਇਆ ॥

ਖੰਡ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਪਾਤਾਲ ਅਰੰਭੇ

ਗੁਪਤਹੁ ਪਰਗਟੀ ਆਇਦਾ ॥੧੫॥

ਅਰਥ:- ਜਿਸ ਕਿਸੇ ਵਿਰਲੇ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਸੁਣਾਇਆ (ਉਸ ਨੂੰ ਸਮਝ ਆ ਗਈ ਕਿ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਜਗਤ ਪੈਦਾ ਕਰ ਕੇ ਆਪ ਹੀ ਸੰਭਾਲ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਹਰ ਥਾਂ ਉਸ ਦਾ ਹੁਕਮ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਉਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਆਪ ਹੀ ਖੰਡ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਪਾਤਾਲ ਆਦਿਕ ਬਣਾਏ ਹਨ ਤੇ ਉਹ ਆਪ ਹੀ ਗੁਪਤ ਹਾਲਤ ਤੋਂ ਪਰਗਟ ਹੋਇਆ ਹੈ ।੧੫।

ਤਾ ਕਾ ਅੰਤੁ ਨ ਜਾਣੈ ਕੋਈ ॥

ਪੂਰੇ ਗੁਰ ਤੇ ਸੋਝੀ ਹੋਈ ॥

ਨਾਨਕ ਸਾਚਿ ਰਤੇ ਬਿਸਮਾਦੀ

ਬਿਸਮ ਭਏ ਗੁਣ ਗਾਇਦਾ ॥੧੬॥੩॥੧੫॥

{ਪੰਨਾ 1035-1036}

ਅਰਥ:- ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਇਹ ਸਮਝ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਭੀ ਜੀਵ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਤਾਕਤ ਦਾ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਸਕਦਾ । ਹੇ ਨਾਨਕ! ਜੇਹੜੇ ਬੰਦੇ ਉਸ ਸਦਾ-ਬਿਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਪਰਮਾਤਮਾ (ਦੇ ਨਾਮ-ਰੰਗ) ਵਿਚ ਰੰਗੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਉਹ (ਉਸ ਦੀ ਬੇਅੰਤ ਤਾਕਤ ਦੇ ਕੋਤਕ ਵੇਖ ਵੇਖ ਕੇ) ਹੈਰਾਨ ਹੀ ਹੈਰਾਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ।੧੬।੩।੧੫।

ਸਲੋਕ ॥

ਪਵਣੁ ਗੁਰੂ ਪਾਣੀ ਪਿਤਾ ਮਾਤਾ ਧਰਤਿ ਮਹਤੁ ॥

ਦਿਵਸੁ ਰਾਤਿ ਦੁਇ ਦਾਈ ਦਾਇਆ

ਖੇਲੈ ਸਗਲ ਜਗਤੁ ॥

ਚੰਗਿਆਈਆ ਬੁਰਿਆਈਆ ਵਾਰੈ ਧਰਮੁ ਹਦੂਰਿ ॥

ਕਰਮੀ ਆਪੇ ਆਪਣੀ ਕੇ ਨੇੜੈ ਕੇ ਦੂਰਿ ॥

ਜਿਨੀ ਨਾਮੁ ਧਿਆਇਆ ਗਏ ਮਸਕਤਿ ਘਾਲਿ ॥

ਨਾਨਕ ਤੇ ਮੁਖ ਉਜਲੇ ਕੇਤੀ ਛੁਟੀ ਨਾਲਿ

{ਪੰਨਾ 8}

ਅਰਥ:- ਪ੍ਰਾਣ (ਸਰੀਰਾਂ ਲਈ ਇਉਂ ਹਨ ਜਿਵੇਂ) ਗੁਰੂ (ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਆਤਮਾ ਲਈ) ਹੈ, ਪਾਣੀ (ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਦਾ) ਪਿਉ ਹੈ ਅਤੇ ਧਰਤੀ (ਸਭ ਦੀ) ਵੱਡੀ ਮਾਂ ਹੈ। ਦਿਨ ਅਤੇ ਰਾਤ ਦੋਵੇਂ ਖਿਡਾਵਾ ਤੇ ਖਿਡਾਵੀ ਹਨ, ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ

ਖੇਡ ਰਿਹਾ ਹੈ, (ਭਾਵ, ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਜੀਵ ਰਾਤ ਨੂੰ ਸੌਣ ਵਿਚ ਅਤੇ ਦਿਨੇ ਕਾਰ-ਵਿਹਾਰ ਵਿਚ ਪਰਚੇ ਪਏ ਹਨ)।

ਸਾਰੇ ਤੇ ਪਵਨਾ ਭਇਆ ਪਵਨੈ ਤੇ ਜਲੁ ਹੋਇ ॥

ਜਲ ਤੇ ਤ੍ਰਿਭਵਣੁ ਸਾਜਿਆ ਘਟਿ ਘਟਿ ਜੋਤਿ ਸਮੋਇ ॥

ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮਹਲ ੧ ॥

ਤਨੁ ਜਲਿ ਬਲਿ ਮਾਟੀ ਭਇਆ ਮਨੁ ਮਾਇਆ ਮੋਹਿ ਮਨੂਰੁ ॥

ਅਉਗਣ ਫਿਰਿ ਲਾਗੂ ਭਏ ਕੂਰਿ ਵਜਾਵੈ ਤੂਰੁ ॥

ਬਿਨੁ ਸਬਦੈ ਭਰਮਾਈਐ ਦੁਬਿਧਾ ਡੋਬੇ ਪੂਰੁ ॥੧॥

ਮਨ ਰੇ ਸਬਦਿ ਤਰਹੁ ਚਿਤੁ ਲਾਇ ॥

ਜਿਨਿ ਗੁਰਮੁਖਿ ਨਾਮੁ ਨ ਬੁਝਿਆ ਮਰਿ ਜਨਮੈ ਆਵੈ ਜਾਇ

॥੧॥

ਅਰਥ:- ਹੇ (ਮੇਰੇ) ਮਨ! ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਚਿੱਤ ਜੋੜ (ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ) ਪਾਰ ਲੰਘ। ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਸਾਂਝ ਨਹੀਂ ਪਾਈ, ਉਹ ਮਰਦਾ ਹੈ ਜੰਮਦਾ ਹੈ ਜੰਮਦਾ ਹੈ ਮਰਦਾ ਹੈ ।੧।ਰਹਾਉ।

(ਜਿਸ ਨੇ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਸਿਮਰਿਆ, ਉਸ ਦਾ) ਸਰੀਰ (ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਹੀ) ਸੜ ਬਲ ਕੇ ਮਿੱਟੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਰੁਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ) ਉਸ ਦਾ ਮਨ ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਵਿਚ (ਫਸ ਕੇ, ਮਾਨੋ) ਸੜਿਆ ਹੋਇਆ ਲੋਹਾ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਫਿਰ ਵੀ ਵਿਕਾਰ ਉਸ ਦੀ ਖਲਾਸੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਉਹ ਅਜੇ ਵੀ ਕੂੜ ਵਿਚ ਮਸਤ ਰਹਿ ਕੇ (ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਦਾ) ਵਾਜਾ ਵਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਗੁਰ-ਸ਼ਬਦ ਤੋਂ ਵਾਂਜਿਆਂ ਰਹਿ ਕੇ ਉਹ ਭਟਕਣਾ ਵਿਚ ਪਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਦੁਬਿਧਾ ਉਸ ਮਨੁੱਖ ਦਾ (ਗਿਆਨ-ਇੰਦ੍ਰਿਆਂ ਦਾ) ਸਾਰਾ ਹੀ ਪਰਵਾਰ (ਮੋਹ ਦੇ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ) ਡੋਬ ਦੇਂਦੀ ਹੈ ।੧।

ਰਹਾਉ ॥ ਤਨੁ ਸੂਚਾ ਸੇ ਆਖੀਐ ਜਿਸੁ ਮਹਿ ਸਾਚਾ ਨਾਉ ॥

ਭੈ ਸਚਿ ਰਾਤੀ ਦੇਹੁਰੀ ਜਿਹਵਾ ਸਚੁ ਸੁਆਉ ॥

ਸਚੀ ਨਦਰਿ ਨਿਹਾਲੀਐ ਬਹੁੜਿ ਨ ਪਾਵੈ ਤਾਉ ॥੨॥

ਅਰਥ:- ਜੇਹੜਾ ਸੁੰਦਰ ਸਰੀਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਅਦਬ-ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਰੰਗਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਜੀਭ ਨੂੰ ਸਿਮਰਨ ਹੀ (ਆਪਣੀ ਹਸਤੀ ਦਾ) ਅਸਲ ਮਨੋਰਥ ਜਾਪਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਸਦਾਬਿਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਟਿਕਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਉਹੀ ਸਰੀਰ ਪਵਿਤ੍ਰ ਅਖਵਾ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਜਿਸ ਉਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਮਿਹਰ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਮੁੜ ਮੁੜ (ਚੌਰਾਸੀ ਦੇ ਗੋੜ ਦੀ ਕੁਠਾਲੀ ਵਿਚ ਪੈ ਕੇ) ਤਾਅ (ਸੋਕ) ਨਹੀਂ ਸਹਾਰਦਾ ।੨।

ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਰੰਗੇ ਹੋਏ ਨੂੰ (ਲੋਕ ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ) ਆਦਰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਉਹ ਸਦਾ ਪਵਿਤ੍ਰ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਮੈਲ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦੀ ।

ਸਾਚੇ ਤੇ ਪਵਨਾ ਭਇਆ ਪਵਨੇ ਤੇ ਜਲੁ ਹੋਇ ॥

ਜਲ ਤੇ ਤ੍ਰਿਭਵਣੁ ਸਾਜਿਆ ਘਟਿ ਘਟਿ ਜੋਤਿ ਸਮੋਇ ॥ ਨਿਰਮਲੁ

ਮੈਲਾ ਨਾ ਥੀਐ ਸਬਦਿ ਰਤੇ ਪਤਿ ਹੋਇ ॥੩॥

ਅਰਥ:- (ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਯਕੀਨ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ (ਸੁਖਮ ਤੱਤ) ਪਵਣ ਬਣਿਆ, ਪਵਣ ਤੋਂ ਜਲ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆਇਆ, ਜਲ ਤੋਂ ਸਾਰਾ ਜਗਤ ਰਚਿਆ ਗਿਆ, (ਤੇ, ਇਸ ਰਚੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ) ਹਰੇਕ ਘਟ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਜੋਤਿ ਸਮਾਈ ਹੋਈ ਹੈ ।੩।

ਇਹੁ ਮਨੁ ਸਾਚਿ ਸੰਤੋਖਿਆ ਨਦਰਿ ਕਰੇ ਤਿਸੁ ਮਾਹਿ ॥

ਪੰਚ ਭੂਤ ਸਚਿ ਭੈ ਰਤੇ ਜੋਤਿ ਸਚੀ ਮਨ ਮਾਹਿ ॥

ਨਾਨਕ ਅਉਗਣ ਵੀਸਰੇ ਗੁਰਿ ਰਾਖੇ ਪਤਿ ਤਾਹਿ ॥੪॥੧੫॥

{ਪੰਨਾ 19-20}

ਅਰਥ:- ਹੇ ਨਾਨਕ! ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਗੁਰੂ ਨੇ ਰਾਖੀ ਕੀਤੀ, ਉਸ ਨੂੰ (ਲੋਕ ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ) ਇੱਜ਼ਤ ਮਿਲੀ, ਵਿਕਾਰ ਉਸ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹਟ ਗਏ, ਉਸ ਦਾ ਮਨ ਸਦਾ-ਥਿਰ ਪ੍ਰਭੂ ਵਿਚ ਟਿਕ ਕੇ ਸੰਤੋਖ ਦਾ ਧਾਰਨੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਉੱਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਮਿਹਰ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਕਰੀ ਰੱਖਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਸਾਰਾ ਸਰੀਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਅਦਬ ਵਿਚ ਰੰਗਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਸਦਾ-ਥਿਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਜੋਤਿ ਸਦਾ ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਟਿਕੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ।੪।੧੫।

ਪਾਣੀ ਪਿਤਾ ਜਗਤ ਕਾ ਫਿਰਿ ਪਾਣੀ ਸਭੁ ਖਾਇ ॥੨॥

ਮਹਲਾ ੧ ॥

ਨਾਨਕ ਚੁਲੀਆ ਸੁਚੀਆ ਜੇ ਭਰਿ ਜਾਣੈ ਕੋਇ ॥

ਸੁਰਤੇ ਚੁਲੀ ਗਿਆਨ ਕੀ ਜੋਗੀ ਕਾ ਜਤੁ ਹੋਇ ॥

ਬ੍ਰਹਮਣ ਚੁਲੀ ਸੰਤੋਖ ਕੀ ਗਿਰਹੀ ਕਾ ਸਤੁ ਦਾਨੁ ॥

ਰਾਜੇ ਚੁਲੀ ਨਿਆਵ ਕੀ ਪੜਿਆ ਸਚੁ ਧਿਆਨੁ ॥

ਪਾਣੀ ਚਿਤੁ ਨ ਧੋਪਈ ਮੁਖਿ ਪੀਤੈ ਤਿਖ ਜਾਇ ॥

ਪਾਣੀ ਪਿਤਾ ਜਗਤ ਕਾ ਫਿਰਿ ਪਾਣੀ ਸਭੁ ਖਾਇ ॥੨॥

ਪੰਨਾ 1240}

ਅਰਥ:- ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਨਿਰਾ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਚੁਲੀਆਂ ਕੀਤਿਆਂ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਸੁੱਚ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦੀ, ਪਰ) ਜੇ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ (ਸੱਚੀ ਚੁਲੀ) ਭਰਨੀ ਜਾਣ ਲਏ ਤਾਂ ਸੁੱਚੀਆਂ ਚੁਲੀਆਂ ਇਹ ਹਨ—

ਵਿਦਵਾਨ ਵਾਸਤੇ ਚੁਲੀ ਵਿਚਾਰ ਦੀ ਹੈ (ਭਾਵ, ਵਿਦਵਾਨ ਦੀ ਵਿੱਦਵਤਾ ਪਵਿਤ੍ਰ ਹੈ ਜੇ ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਵਿਚਾਰ ਭੀ ਹੈ)

ਜੋਗੀ ਦਾ ਕਾਮ-ਵਾਸਨਾ ਤੋਂ ਬਚੇ ਰਹਿਣਾ ਜੋਗੀ ਲਈ ਪਵਿਤ੍ਰ ਚੁਲੀ ਹੈ,

ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਲਈ ਚੁਲੀ ਸੰਤੋਖ ਹੈ ਤੇ

ਗ੍ਰਿਹਸਤੀ ਲਈ ਚੁਲੀ ਹੈ ਉੱਚਾ ਆਚਰਨ ਅਤੇ ਸੇਵਾ ।

ਰਾਜੇ ਵਾਸਤੇ ਇਨਸਾਫ ਚੁਲੀ ਹੈ ।

ਪਾਣੀ ਨਾਲ (ਚੁਲੀ ਕੀਤਿਆਂ) ਮਨ ਨਹੀਂ ਧੁਪ ਸਕਦਾ, (ਹਾਂ) ਮੂੰਹ ਨਾਲ ਪਾਣੀ ਪੀਤਿਆਂ ਤ੍ਰਿਹ ਮਿਟ ਜਾਂਦੀ ਹੈ; (ਪਰ ਪਾਣੀ ਦੀ ਚੁਲੀ ਨਾਲ ਪਵਿਤ੍ਰਤਾ ਆਉਣ ਦੇ ਥਾਂ ਤਾਂ ਸਗੋਂ ਸੂਤਕ ਦਾ ਭਰਮ ਪੈਦਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ) ਪਾਣੀ ਤੋਂ ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਪਾਣੀ ਹੀ ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਨੂੰ ਨਾਸ ਕਰਦਾ ਹੈ ।੨।

ਬੁਝੁ ਰੇ ਗਿਆਨੀ ਮੁਆ ਹੈ ਕਉਣੁ ॥

ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੧ ॥

ਪਉਣੈ ਪਾਣੀ ਅਗਨੀ ਕਾ ਮੇਲੁ ॥

ਚੰਚਲ ਚਪਲ ਬੁਧਿ ਕਾ ਖੇਲੁ ॥

ਨਉ ਦਰਵਾਜੇ ਦਸਵਾ ਦੁਆਰੁ ॥

ਬੁਝੁ ਰੇ ਗਿਆਨੀ ਏਹੁ ਬੀਚਾਰੁ ॥੧॥

ਕਥਤਾ ਬਕਤਾ ਸੁਨਤਾ ਸੇਈ ॥

ਆਪੁ ਬੀਚਾਰੇ ਸੁ ਗਿਆਨੀ ਹੋਈ ॥੧॥

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ (ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈ ਕੇ) ਆਪਣੇ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਪੜਤਾਲਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸੂਝ ਵਾਲਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਸਮਝ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ) ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ (ਹਰੇਕ ਜੀਵ ਵਿਚ ਵਿਆਪਕ ਹੋ ਕੇ) ਬੋਲਣ ਵਾਲਾ ਹੈ ਸੁਣਨ ਵਾਲਾ ਹੈ ।੧।ਰਹਾਉ।

ਹੇ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸੂਝ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ! (ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈ ਕੇ) ਇਹ ਗੱਲ ਸਮਝ ਲੈ (ਕਿ ਜਦੋਂ) ਹਵਾ ਪਾਣੀ ਅੱਗ (ਆਦਿਕ ਤੱਤਾਂ ਦਾ) ਮਿਲਾਪ ਹੁੰਦਾ ਹੈ (ਤਦੋਂ ਇਹ ਸਰੀਰ ਬਣਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਇਸ ਵਿਚ) ਚੰਚਲ ਅਤੇ ਕਿਤੇ ਇੱਕ ਥਾਂ ਨਾਹ ਟਿਕਣ ਵਾਲੀ ਬੁੱਧੀ ਦੀ ਦੌੜ-ਭੱਜ (ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ) । (ਸਰੀਰ ਦੀਆਂ) ਨੌਂ ਹੀ ਗੱਲਕਾਂ (ਇਸ ਦੌੜ-ਭੱਜ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਸਿਰਫ) ਦਿਮਾਗ (ਹੀ ਹੈ ਜਿਸ ਰਾਹੀਂ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸੂਝ ਪੈ ਸਕਦੀ ਹੈ) ।੧।

ਰਹਾਉ ॥ ਦੇਹੀ ਮਾਟੀ ਬੋਲੈ ਪਉਣੁ ॥

ਬੁਝੁ ਰੇ ਗਿਆਨੀ ਮੂਆ ਰੈ ਕਉਣੁ ॥

ਮੂਈ ਸੁਰਤਿ ਬਾਦੁ ਅਹੰਕਾਰੁ ॥

ਓਹੁ ਨ ਮੂਆ ਜੇ ਦੇਖਣਹਾਰੁ ॥੨॥

ਅਰਥ:- ਹੇ ਗਿਆਨਵਾਨ ਮਨੁੱਖ! ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਸਮਝ (ਕਿ ਜਦੋਂ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਮਿਲ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਤਦੋਂ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਸਿਰਫ ਆਪਾ-ਭਾਵ ਦੀ ਮੌਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਂਵ) ਹੋਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਮਰਦਾ, ਮਿੱਟੀ ਆਦਿਕ ਤੱਤਾਂ ਤੋਂ ਬਣੇ ਇਸ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਸੁਆਸ ਚੱਲਦਾ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । (ਹਾਂ, ਗੁਰੂ ਮਿਲਿਆਂ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਮਾਇਆ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ ਦੀ) ਖਿੱਚ ਮਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, (ਮਾਇਆ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਮਨ ਦਾ) ਝਗੜਾ ਮਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਮਾਇਆ ਦਾ) ਅਹੰਕਾਰ ਮਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਪਰ ਉਹ (ਆਤਮਾ) ਨਹੀਂ ਮਰਦਾ ਜੋ ਸਭ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਅੰਸ਼ ਹੈ ।੨।

ਜੈ ਕਾਰਣਿ ਤਟਿ ਤੀਰਥ ਜਾਹੀ ॥

ਰਤਨ ਪਦਾਰਥ ਘਟ ਹੀ ਮਾਹੀ ॥

ਪੜਿ ਪੜਿ ਪੰਡਿਤੁ ਬਾਦੁ ਵਖਾਣੈ ॥

ਭੀਤਰਿ ਹੋਦੀ ਵਸਤੁ ਨ ਜਾਣੈ ॥੩॥

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! ਜਿਸ (ਨਾਮ-ਰਤਨ) ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਲੋਕ ਤੀਰਥਾਂ ਦੇ ਕੰਢੇ ਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਕੀਮਤੀ ਰਤਨ (ਮਨੁੱਖ ਦੇ) ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਹੀ ਵੱਸਦਾ ਹੈ । (ਵੇਦ ਆਦਿਕ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦਾ ਵਿਦਵਾਨ) ਪੰਡਿਤ (ਵੇਦ ਆਦਿਕ ਧਰਮਪੁਸਤਕਾਂ ਨੂੰ) ਪੜ੍ਹ ਪੜ੍ਹ ਕੇ (ਭੀ) ਚਰਚਾ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਉਹ ਪੰਡਿਤ (ਆਪਣੇ) ਅੰਦਰ ਵੱਸਦੇ ਨਾਮਪਦਾਰਥ ਨਾਲ ਸਾਂਝ ਨਹੀਂ ਪਾਂਦਾ ।੩।

ਹਉ ਨ ਮੂਆ ਮੇਰੀ ਮੁਈ ਬਲਾਇ ॥

ਓਹੁ ਨ ਮੂਆ ਜੇ ਰਹਿਆ ਸਮਾਇ ॥

ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਗੁਰਿ ਬ੍ਰਹਮੁ ਦਿਖਾਇਆ ॥

ਮਰਤਾ ਜਾਤਾ ਨਦਰਿ ਨ ਆਇਆ ॥੪॥੪॥

{ਪੰਨਾ 152}

ਅਰਥ:- ਹੇ ਨਾਨਕ! ਆਖ—(ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ) ਗੁਰੂ ਨੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਾ ਦਿੱਤਾ, ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਦਿੱਸ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਜੰਮਦਾ ਮਰਦਾ ਨਹੀਂ । (ਉਸ ਨੂੰ) ਇਹ ਦਿੱਸ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੀਵਾਤਮਾ ਨਹੀਂ ਮਰਦਾ, (ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ) ਮਾਇਆ ਦੀ ਮਮਤਾ-ਰੂਪ ਚੁੜੇਲ ਹੀ ਮਰਦੀ ਹੈ । ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਵਿਚ ਵਿਆਪਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਮਰਦਾ ।੪।੪।

ਕਉਣੁ ਮੂਆ ਰੇ ਕਉਣੁ ਮੂਆ ॥**ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੫ ॥**

ਪਵਨੈ ਮਹਿ ਪਵਨੁ ਸਮਾਇਆ ॥

ਜੇਤੀ ਮਹਿ ਜੇਤਿ ਰਲਿ ਜਾਇਆ ॥

ਮਾਟੀ ਮਾਟੀ ਹੋਈ ਏਕ ॥

ਰੇਵਨਹਾਰੇ ਕੀ ਕਵਨ ਟੇਕ ॥੧॥

ਕਉਣੁ ਮੂਆ ਰੇ ਕਉਣੁ ਮੂਆ ॥

ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਮਿਲਿ ਕਰਹੁ ਬੀਚਾਰਾ

ਇਹੁ ਤਉ ਚਲਤੁ ਭਇਆ ॥੧॥

ਰਹਾਉ ॥ ਅਗਲੀ ਕਿਛੁ ਖਬਰਿ ਨ ਪਾਈ ॥

ਰੇਵਨਹਾਰੁ ਭਿ ਉਠਿ ਸਿਧਾਈ ॥

ਭਰਮ ਮੋਹ ਕੇ ਬਾਂਧੇ ਬੰਧ ॥

ਸੁਪਨੁ ਭਇਆ ਭਖਲਾਏ ਅੰਧ ॥੨॥

ਇਹੁ ਤਉ ਰਚਨੁ ਰਚਿਆ ਕਰਤਾਰਿ ॥

ਆਵਤ ਜਾਵਤ ਹੁਕਮਿ ਅਪਾਰਿ ॥

ਨਹ ਕੇ ਮੂਆ ਨ ਮਰਣੈ ਜੇਗੁ ॥

ਨਹ ਬਿਨਸੈ ਅਬਿਨਾਸੀ ਹੋਗੁ ॥੩॥

ਜੇ ਇਹੁ ਜਾਣਹੁ ਸੇ ਇਹੁ ਨਾਹਿ ॥

ਜਾਨਣਹਾਰੇ ਕਉ ਬਲਿ ਜਾਉ ॥

ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਗੁਰਿ ਭਰਮੁ ਚੁਕਾਇਆ ॥

ਨਾ ਕੋਈ ਮਰੈ ਨ ਆਵੈ ਜਾਇਆ ॥੪॥੧੦॥

{ਪੰਨਾ 885}

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ! (ਅਸਲ ਵਿਚ) ਕੋਈ ਭੀ ਜੀਵਾਤਮਾ ਮਰਦਾ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਪੱਕੀ ਗੱਲ ਹੈ । ਜੇਹੜਾ ਕੋਈ ਗੁਰਮੁਖਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਡੂੰਘੀ ਸਾਂਝ ਪਾਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ (ਬੇ-ਸ਼ੱਕ) ਵਿਚਾਰ ਕਰ ਲਵੋ, (ਜੰਮਣ ਮਰਨ ਵਾਲੀ ਤਾਂ) ਇਹ ਇਕ ਖੇਡ ਬਣੀ ਹੋਈ ਹੈ ।੧। ਰਹਾਉ ।

(ਹੇ ਭਾਈ! ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਇਹ ਸਮਝਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਕੋਈ ਪ੍ਰਾਣੀ ਮਰ ਗਿਆ ਹੈ, ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਪੰਜ-ਤੱਤੀ ਸਰੀਰ ਵਿਚੋਂ) ਸੁਆਸ ਹਵਾ ਵਿਚ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, (ਸਰੀਰ ਦੀ) ਮਿੱਟੀ (ਧਰਤੀ ਦੀ) ਮਿੱਟੀ ਨਾਲ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜੀਵਾਤਮਾ (ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ) ਜੋਤਿ ਨਾਲ ਜਾ ਰਲਦਾ ਹੈ । (ਮੁਏ ਨੂੰ) ਰੋਣ ਵਾਲਾ ਭੁਲੇਖੇ ਦੇ ਕਾਰਨ ਹੀ ਰੋਂਦਾ ਹੈ ।੧।

ਮਾਸੁ ਮਾਸੁ ਕਰਿ ਮੂਰਖੁ ਝਗੜੇ**ਸਲੋਕ ਮਃ ੧ ॥**

ਪਹਿਲਾਂ ਮਾਸਹੁ ਨਿੰਮਿਆ ਮਾਸੈ ਅੰਦਰਿ ਵਾਸੁ ॥

ਜੀਉ ਪਾਇ ਮਾਸੁ ਮੁਹਿ ਮਿਲਿਆ ਹਡੁ ਚੰਮੁ ਤਨੁ ਮਾਸੁ ॥
 ਮਾਸਹੁ ਬਾਹਰਿ ਕਢਿਆ ਮੰਮਾ ਮਾਸੁ ਗਿਰਾਸੁ ॥
 ਮੁਹੁ ਮਾਸੈ ਕਾ ਜੀਭ ਮਾਸੈ ਕੀ ਮਾਸੈ ਅੰਦਰਿ ਸਾਸੁ ॥
 ਵਡਾ ਹੋਆ ਵੀਆਹਿਆ ਘਰਿ ਲੈ ਆਇਆ ਮਾਸੁ ॥
 ਮਾਸਹੁ ਹੀ ਮਾਸੁ ਉਪਜੈ ਮਾਸਹੁ ਸਭੇ ਸਾਕੁ ॥
 ਸਤਿਗੁਰਿ ਮਿਲਿਐ ਹੁਕਮੁ ਬੁਝੀਐ ਤਾਂ ਕੇ ਆਵੈ ਰਾਸਿ ॥
 ਆਪਿ ਛੁਟੇ ਨਹ ਛੁਟੀਐ ਨਾਨਕ ਬਚਨਿ ਬਿਣਾਸੁ ॥੧॥

{ਪੰਨਾ 1289}

ਅਰਥ:- ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮਾਸ (ਭਾਵ, ਪਿਤਾ ਦੇ ਵੀਰਜ) ਤੋਂ ਹੀ (ਜੀਵ ਦੀ ਹਸਤੀ ਦਾ) ਮੁੱਢ ਬੱਝਦਾ ਹੈ, (ਫਿਰ) ਮਾਸ (ਭਾਵ, ਮਾਂ ਦੇ ਪੇਟ) ਵਿਚ ਹੀ ਇਸ ਦਾ ਵਸੋਬਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ; ਜਦੋਂ (ਪੁਤਲੇ ਵਿਚ) ਜਾਨ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਵੀ (ਜੀਭ-ਰੂਪ) ਮਾਸ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਮਿਲਦਾ ਹੈ (ਇਸ ਦੇ ਸਰੀਰ ਦੀ ਸਾਰੀ ਹੀ ਘਾੜਤ) ਹੱਡ ਚੰਮ ਸਰੀਰ ਸਭ ਕੁਝ ਮਾਸ (ਹੀ ਬਣਦਾ ਹੈ) । ਜਦੋਂ (ਮਾਂ ਦੇ ਪੇਟ-ਰੂਪ) ਮਾਸ ਵਿਚੋਂ ਬਾਹਰ ਭੋਜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਭੀ ਮੰਮਾ (-ਰੂਪ) ਮਾਸ ਖੁਰਾਕ ਮਿਲਦੀ ਹੈ; ਇਸ ਦਾ ਮੂੰਹ ਭੀ ਮਾਸ ਦਾ ਹੈ ਜੀਭ ਭੀ ਮਾਸ ਦੀ ਹੈ, ਮਾਸ ਵਿਚ ਸਾਹ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । ਜਦੋਂ ਜੁਆਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਵਿਆਹਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਭੀ (ਇਸਤ੍ਰੀ-ਰੂਪ) ਮਾਸ ਹੀ ਘਰ ਲੈ ਆਉਂਦਾ ਹੈ; (ਫਿਰ) ਮਾਸ ਤੋਂ ਹੀ (ਬੱਚਾਰੂਪ) ਮਾਸ ਜੰਮਦਾ ਹੈ; (ਸੋ, ਜਗਤ ਦਾ ਸਾਰਾ) ਸਾਕ-ਸੰਬੰਧ ਮਾਸ ਤੋਂ ਹੀ ਹੈ । (ਮਾਸ ਖਾਣ ਜਾਂ ਨਾਹ ਖਾਣ ਦਾ ਨਿਰਨਾ ਸਮਝਣ ਦੇ ਥਾਂ) ਜੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਮਿਲ ਪਏ ਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਸਮਝੀਏ ਤਾਂ ਜੀਵ (ਦਾ ਜਗਤ ਵਿਚ ਆਉਣਾ) ਨੇਪਰੇ ਚੜ੍ਹਦਾ ਹੈ (ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਜੀਵ ਨੂੰ ਮਾਸ ਨਾਲ ਜੰਮਣ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਮਰਨ ਤਕ ਇਤਨਾ ਡੂੰਘਾ ਵਾਸਤਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ) ਆਪਣੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਇਸ ਤੋਂ ਬਚਿਆਂ ਖ਼ਲਾਸੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ; ਤੇ, ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੀ) ਚਰਚਾ ਨਾਲ (ਨਿਰੀ) ਹਾਨੀ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ।੧।

ਮ: ੧ ॥ ਮਾਸੁ ਮਾਸੁ ਕਰਿ ਮੂਰਖੁ ਝਗੜੇ
 ਗਿਆਨੁ ਧਿਆਨੁ ਨਹੀ ਜਾਣੈ ॥
 ਕਉਣੁ ਮਾਸੁ ਕਉਣੁ ਸਾਗੁ ਕਹਾਵੈ
 ਕਿਸੁ ਮਹਿ ਪਾਪੁ ਸਮਾਣੈ ॥
 ਗੈਂਡਾ ਮਾਰਿ ਹੋਮੁ ਜਗੁ ਕੀਏ
 ਦੇਵਤਿਆ ਕੀ ਬਾਣੈ ॥
 ਮਾਸੁ ਛੇਡਿ ਬੈਸਿ ਨਕੁ ਪਕੜਹਿ
 ਰਾਤੀ ਮਾਣਸੁ ਖਾਣੈ ॥

ਫੜੁ ਕਰਿ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਦਿਖਲਾਵਹਿ
 ਗਿਆਨੁ ਧਿਆਨੁ ਨਹੀ ਸੂਝੈ ॥
 ਨਾਨਕ ਅੰਧੇ ਸਿਉ ਕਿਆ ਕਹੀਐ
 ਕਹੈ ਨ ਕਹਿਆ ਬੁਝੈ ॥
 ਅੰਧਾ ਸੋਇ ਜਿ ਅੰਧੁ ਕਮਾਵੈ
 ਤਿਸੁ ਰਿਦੈ ਸਿ ਲੋਚਨੁ ਨਾਹੀ ॥
 ਮਾਤ ਪਿਤਾ ਕੀ ਰਕਤੁ ਨਿਪੰਨੇ
 ਮਛੀ ਮਾਸੁ ਨ ਖਾਂਹੀ ॥
 ਇਸਤ੍ਰੀ ਪੁਰਖੈ ਜਾਂ ਨਿਸਿ ਮੇਲਾ
 ਓਥੈ ਮੰਧੁ ਕਮਾਹੀ ॥
 ਮਾਸਹੁ ਨਿੰਮੇ ਮਾਸਹੁ ਜੰਮੇ
 ਹਮ ਮਾਸੈ ਕੇ ਭਾਂਡੇ ॥
 ਗਿਆਨੁ ਧਿਆਨੁ ਕਛੁ ਸੂਝੈ ਨਾਹੀ
 ਚਤੁਰੁ ਕਹਾਵੈ ਪਾਂਡੇ ॥
 ਬਾਹਰ ਕਾ ਮਾਸੁ ਮੰਦਾ ਸੁਆਮੀ
 ਘਰ ਕਾ ਮਾਸੁ ਚੰਗੇਰਾ ॥
 ਜੀਅ ਜੰਤੁ ਸਭਿ ਮਾਸਹੁ ਹੋਏ
 ਜੀਇ ਲਇਆ ਵਾਸੇਰਾ ॥
 ਅਭਖੁ ਭਖਹਿ ਭਖੁ ਤਜਿ ਛੇਡਹਿ
 ਅੰਧੁ ਗੁਰੂ ਜਿਨ ਕੇਰਾ ॥
 ਮਾਸਹੁ ਨਿੰਮੇ ਮਾਸਹੁ ਜੰਮੇ
 ਹਮ ਮਾਸੈ ਕੇ ਭਾਂਡੇ ॥
 ਗਿਆਨੁ ਧਿਆਨੁ ਕਛੁ ਸੂਝੈ ਨਾਹੀ
 ਚਤੁਰੁ ਕਹਾਵੈ ਪਾਂਡੇ ॥
 ਮਾਸੁ ਪੁਰਾਣੀ ਮਾਸੁ ਕਤੇਬੀ.
 ਚਹੁ ਜੁਗਿ ਮਾਸੁ ਕਮਾਣਾ ॥
 ਜਜਿ ਕਾਜਿ ਵੀਆਹਿ ਸੁਹਾਵੈ
 ਓਥੈ ਮਾਸੁ ਸਮਾਣਾ ॥
 ਇਸਤ੍ਰੀ ਪੁਰਖ ਨਿਪਜਹਿ ਮਾਸਹੁ

ਪਾਤਿਸਾਹ ਸੁਲਤਾਨਾਂ ॥
 ਜੇ ਓਇ ਦਿਸਹਿ ਨਰਕਿ ਜਾਂਦੇ
 ਤਾਂ ਉਨ੍ਹ ਕਾ ਦਾਨੁ ਨ ਲੈਣਾ ॥
 ਦੱਦਾ ਨਰਕਿ ਸੁਰਗਿ
 ਲੈਦੇ ਦੇਖਹੁ ਏਹੁ ਧਿਛਾਣਾ ॥
 ਆਪਿ ਨ ਬੁਝੈ ਲੋਕ ਬੁਝਾਏ
 ਪਾਂਡੇ ਖਰਾ ਸਿਆਣਾ ॥
 ਪਾਂਡੇ ਤੂ ਜਾਣੈ ਹੀ ਨਾਹੀ
 ਕਿਥਹੁ ਮਾਸੁ ਉਪੰਨਾ ॥
 ਤੋਇਅਹੁ ਅੰਨੁ ਕਮਾਦੁ ਕਪਾਹਾਂ
 ਤੋਇਅਹੁ ਤਿਭਵਣੁ ਗੰਨਾ ॥
 ਤੇਆ ਆਖੈ ਹਉ ਬਹੁ ਬਿਧਿ
 ਹਛਾ ਤੇਐ ਬਹੁਤੁ ਬਿਕਾਰਾ ॥
 ਏਤੇ ਰਸ ਛੇਡਿ ਹੋਵੈ ਸੰਨਿਆਸੀ
 ਨਾਨਕੁ ਕਹੈ ਵਿਚਾਰਾ ॥੨॥

{ਪੰਨਾ 1289-1290}

ਅਰਥ:- (ਆਪਣੇ ਵਲੋਂ ਮਾਸ ਦਾ ਤਿਆਗੀ) ਮੂਰਖ (ਪੰਡਿਤ) ਮਾਸ ਮਾਸ ਆਖ ਕੇ ਚਰਚਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਨਾਹ ਇਸ ਨੂੰ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸਮਝ ਨਾਹ ਇਸ ਨੂੰ ਸੁਰਤਿ ਹੈ (ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਇਹ ਗਹੁ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰੇ ਕਿ) ਮਾਸ ਤੇ ਸਾਗ ਵਿਚ ਕੀਹ ਫ਼ਰਕ ਹੈ, ਤੇ ਕਿਸ (ਦੇ ਖਾਣ) ਵਿਚ ਪਾਪ ਹੈ । (ਪੁਰਾਣੇ ਸਮੇ ਵਿਚ ਭੀ, ਲੋਕ) ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੇ ਸੁਭਾਉ ਅਨੁਸਾਰ (ਭਾਵ, ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ) ਗੈਂਡਾ ਮਾਰ ਕੇ ਹੋਮ ਤੇ ਜੱਗ ਕਰਦੇ ਸਨ । ਜੋ ਮਨੁੱਖ (ਆਪਣੇ ਵਲੋਂ) ਮਾਸ ਤਿਆਗ ਕੇ (ਜਦ ਕਦੇ ਕਿਤੇ ਮਾਸ ਵੇਖਣ ਤਾਂ) ਬੈਠ ਕੇ ਆਪਣਾ ਨੱਕ ਬੰਦ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ (ਕਿ ਮਾਸ ਦੀ ਬੋ ਆ ਗਈ ਹੈ) ਉਹ ਰਾਤ ਨੂੰ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਖਾਂ ਜਾਂਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ, ਲੁਕ ਕੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦਾ ਲਹੂ ਪੀਣ ਦੇ ਮਨਸੂਬੇ ਬੰਨ੍ਹਦੇ ਹਨ); (ਮਾਸ ਨਾਹ ਖਾਣ ਦਾ ਇਹ) ਪਖੰਡ ਕਰਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵਿਖਾਂਦੇ ਹਨ, ਉੱਥੇ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪ ਨਾਹ ਸਮਝ ਹੈ ਨਾਹ ਸੁਰਤਿ ਹੈ । ਪਰ, ਹੇ ਨਾਨਕ! ਕਿਸੇ ਅੰਨ੍ਹੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦਾ ਕੋਈ ਲਾਭ ਨਹੀਂ, (ਜੇ ਕੋਈ ਇਸ ਨੂੰ) ਸਮਝਾਵੇ (ਭੀ), ਤਾਂ ਭੀ ਇਹ ਸਮਝਾਇਆ ਸਮਝਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ । (ਜੇ ਕਹੋ ਅੰਨ੍ਹਾ ਕੌਣ ਹੈ ਤਾਂ) ਅੰਨ੍ਹਾ ਉਹ ਹੈ ਜੋ ਅੰਨ੍ਹਿਆਂ ਵਾਲਾ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਉਹ ਅੱਖਾਂ ਨਹੀਂ ਹਨ (ਭਾਵ, ਜੋ ਸਮਝ ਤੋਂ ਸੱਖਣਾ ਹੈ), (ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਸੋਚਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਆਪ

ਭੀ ਤਾਂ) ਮਾਂ ਤੇ ਪਿਉ ਦੀ ਰੱਤ ਤੋਂ ਹੀ ਹੋਏ ਹਨ ਤੇ ਮੱਛੀ (ਆਦਿਕ) ਦੇ ਮਾਸ ਤੋਂ ਪਰਹੇਜ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ, ਮਾਸ ਤੋਂ ਹੀ ਪੈਦਾ ਹੋ ਕੇ ਮਾਸ ਤੋਂ ਪਰਹੇਜ਼ ਕਰਨ ਦਾ ਕੀਹ ਭਾਵ? ਪਹਿਲਾਂ ਭੀ ਤਾਂ ਮਾਂ ਪਿਉ ਦੇ ਮਾਸ ਤੋਂ ਹੀ ਸਰੀਰ ਪਲਿਆ ਹੈ) । (ਫਿਰ), ਜਦੋਂ ਰਾਤ ਨੂੰ ਜ਼ਨਾਨੀ ਤੇ ਮਰਦ ਇਕੱਠੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤਦੋਂ ਭੀ (ਮਾਸ ਨਾਲ ਹੀ) ਮੰਦ (ਭਾਵ, ਭੋਗ) ਕਰਦੇ ਹਨ । ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਮਾਸ ਦੇ ਪੁਤਲੇ ਹਾਂ, ਸਾਡਾ ਮੁੱਢ ਮਾਸ ਤੋਂ ਹੀ ਬੱਝਾ, ਅਸੀਂ ਮਾਸ ਤੋਂ ਹੀ ਪੈਦਾ ਹੋਏ, (ਮਾਸ ਦਾ ਤਿਆਗੀ) ਪੰਡਿਤ (ਮਾਸ ਦੀ ਚਰਚਾ ਛੇੜ ਕੇ ਐਵੇਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ) ਸਿਆਣਾ ਅਖਵਾਂਦਾ ਹੈ, (ਅਸਲ ਵਿਚ) ਇਸ ਨੂੰ ਨਾਹ ਸਮਝ ਹੈ ਨਾਹ ਸੁਰਤਿ ਹੈ । (ਭਲਾ ਦੱਸੋ,) ਪੰਡਿਤ ਜੀ! (ਇਹ ਕੀਹ ਕਿ) ਬਾਹਰੋਂ ਲਿਆਂਦਾ ਹੋਇਆ ਮਾਸ ਮਾੜਾ ਤੇ ਘਰ ਦਾ (ਵਰਤਿਆ) ਮਾਸ ਚੰਗਾ? (ਫਿਰ) ਸਾਰੇ ਜੀਅ ਜੰਤ ਮਾਸ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਹਨ, ਜਿੰਦ ਨੇ (ਮਾਸ ਵਿਚ ਹੀ) ਡੇਰਾ ਲਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ; ਸੋ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰਾਹ ਦੱਸਣ ਵਾਲਾ ਆਪ ਅੰਨ੍ਹਾ ਹੈ ਉਹ ਨਾਹ ਖਾਣ-ਜੋਗ ਚੀਜ਼ (ਭਾਵ, ਪਰਾਇਆ ਹੱਕ) ਤਾਂ ਖਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਖਾਣ-ਜੋਗ ਚੀਜ਼ (ਭਾਵ ਜਿਸ ਚੀਜ਼ ਤੋਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਹੀ ਮੁੱਢ ਬੱਝਾ ਤਿਆਗਦੇ ਹਨ । ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਮਾਸ ਦੇ ਪੁਤਲੇ ਹਾਂ, ਅਸਾਡਾ ਮੁੱਢ ਮਾਸ ਤੋਂ ਹੀ ਬੱਝਾ, ਅਸੀਂ ਮਾਸ ਤੋਂ ਹੀ ਪੈਦਾ ਹੋਏ, (ਮਾਸ ਦਾ ਤਿਆਗੀ) ਪੰਡਿਤ (ਮਾਸ ਦੀ ਚਰਚਾ ਛੇੜ ਕੇ ਐਵੇਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ) ਸਿਆਣਾ ਅਖਵਾਂਦਾ ਹੈ, (ਅਸਲ ਵਿਚ) ਇਸ ਨੂੰ ਨਾਹ ਸਮਝ ਹੈ ਨਾਹ ਸੁਰਤਿ ਹੈ । ਪੁਰਾਣਾਂ ਵਿਚ ਮਾਸ (ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ), ਮੁਸਲਮਾਨੀ ਮਜ਼ਹਬੀ ਕਿਤਾਬਾਂ ਵਿਚ ਭੀ ਮਾਸ (ਵਰਤਣ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ); ਜਗਤ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਹੀ ਮਾਸ ਵਰਤੀਂਦਾ ਚਲਾ ਆਇਆ ਹੈ । ਜੱਗ ਵਿਚ, ਵਿਆਹ ਆਦਿਕ ਕਾਜ ਵਿਚ (ਮਾਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ) ਪ੍ਰਧਾਨ ਹੈ, ਉਹਨੀਂ ਥਾਈਂ ਮਾਸ ਵਰਤੀਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਜ਼ਨਾਨੀ, ਮਰਦ, ਸ਼ਾਹ, ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ...ਸਾਰੇ ਮਾਸ ਤੋਂ ਹੀ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਜੇ ਇਹ ਸਾਰੇ (ਮਾਸ ਤੋਂ ਬਣਨ ਕਰਕੇ) ਨਰਕ ਵਿਚ ਪੈਂਦੇ ਦਿੱਸਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ (ਮਾਸ-ਤਿਆਗੀ ਪੰਡਿਤ ਨੂੰ) ਦਾਨ ਭੀ ਨਹੀਂ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ । (ਨਹੀਂ ਤਾਂ) ਵੇਖੋ, ਇਹ ਅਚਰਜ ਧੱਕੇ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਦਾਨ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਨਰਕੇ ਪੈਣ ਤੇ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਸੁਰਗ ਵਿਚ । (ਅਸਲ ਵਿਚ) ਹੇ ਪੰਡਿਤ! ਤੂੰ ਢਾਢਾ ਚਤੁਰ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਆਪ ਨੂੰ (ਮਾਸ ਖਾਣ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਦੀ) ਸਮਝ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਤੂੰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਾਂਦਾ ਹੈਂ । ਹੇ ਪੰਡਿਤ! ਤੈਨੂੰ ਇਹ ਹੀ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਮਾਸ ਕਿਥੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ । (ਵੇਖੋ,) ਪਾਣੀ ਤੋਂ ਅੰਨ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਕਮਾਦ ਗੰਨਾ ਉੱਗਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕਪਾਹ ਉੱਗਦੀ ਹੈ, ਪਾਣੀ ਤੋਂ ਹੀ ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਪਾਣੀ ਆਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਕਈ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਭਲਿਆਈ ਕਰਦਾ ਹਾਂ (ਭਾਵ, ਜੀਵ ਦੇ ਪਾਲਣ ਲਈ ਕਈ ਤਰੀਕਿਆਂ ਦੀ ਖੁਰਾਕ-ਪੁਸ਼ਾਕ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ), ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਤਬਦੀਲੀਆਂ (ਭਾਵ, ਬੇਅੰਤ ਕਿਸਮਾਂ ਦੇ ਪਦਾਰਥ) ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਹੀ ਹਨ । ਸੋ, ਨਾਨਕ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਦੀ ਗੱਲ ਦੱਸਦਾ ਹੈ (ਕਿ ਜੇ ਸੱਚਾ ਤਿਆਗੀ

ਬਣਨਾ ਹੈ ਤਾਂ) ਇਹਨਾਂ ਸਾਰੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਚਸਕੇ ਛੱਡ ਕੇ ਤਿਆਗੀ ਬਣੇ (ਕਿਉਂਕਿ ਮਾਸ ਦੀ ਉਤਪੱਤੀ ਭੀ ਪਾਣੀ ਤੋਂ ਹੈ ਤੇ ਅੰਨ ਕਮਾਦ ਆਦਿਕ ਦੀ ਉਤਪੱਤੀ ਭੀ ਪਾਣੀ ਤੋਂ ਹੀ ਹੈ) ।੨।

ਕਈ ਜਨਮ ਭਏ ਕੀਟ ਪਤੰਗਾ ॥

ਗਉੜੀ ਗੁਆਰੇਰੀ ਮਹਲਾ ੫ ॥

ਕਈ ਜਨਮ ਭਏ ਕੀਟ ਪਤੰਗਾ ॥

ਕਈ ਜਨਮ ਗਜ ਮੀਨ ਕੁਰੰਗਾ ॥

ਕਈ ਜਨਮ ਪੰਖੀ ਸਰਪ ਹੋਇਓ ॥

ਕਈ ਜਨਮ ਹੈਵਰ ਬ੍ਰਿਖ ਜੋਇਓ ॥੧॥

ਮਿਲੁ ਜਗਦੀਸ ਮਿਲਨ ਕੀ ਬਰੀਆ ॥

ਚਿਰੰਕਾਲ ਇਹ ਦੇਹ ਸੰਜਰੀਆ ॥੧॥

ਰਹਾਉ ॥ ਕਈ ਜਨਮ ਸੈਲ ਗਿਰਿ ਕਰਿਆ ॥

ਕਈ ਜਨਮ ਗਰਭ ਹਿਰਿ ਖਰਿਆ ॥

ਕਈ ਜਨਮ ਸਾਖ ਕਰਿ ਉਪਾਇਆ ॥

ਲਖ ਚਉਰਾਸੀਹ ਜੇਨਿ ਭ੍ਰਮਾਇਆ ॥੨॥

ਸਾਧਸੰਗਿ ਭਇਓ ਜਨਮੁ ਪਰਾਪਤਿ ॥

ਕਰਿ ਸੇਵਾ ਭਜੁ ਹਰਿ ਹਰਿ ਗੁਰਮਤਿ ॥

ਤਿਆਗਿ ਮਾਨੁ ਝੂਠੁ ਅਭਿਮਾਨੁ ॥

ਜੀਵਤ ਮਰਹਿ ਦਰਗਹ ਪਰਵਾਨੁ ॥੩॥

ਜੇ ਕਿਛੁ ਹੋਆ ਸੁ ਤੁਝ ਤੇ ਹੋਗੁ ॥

ਅਵਰੁ ਨ ਦੂਜਾ ਕਰਣੈ ਜੋਗੁ ॥

ਤਾ ਮਿਲੀਐ ਜਾ ਲੈਹਿ ਮਿਲਾਇ ॥

ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਹਰਿ ਗੁਣ ਗਾਇ ॥੪॥੩॥੧੨॥

{ਪੰਨਾ 176}

ਅਰਥ:- (ਹੇ ਭਾਈ!) ਚਿਰ ਪਿੱਛੋਂ ਤੈਨੂੰ ਇਹ (ਮਨੁੱਖ-) ਸਰੀਰ ਮਿਲਿਆ ਹੈ, ਜਗਤ ਦੇ ਮਾਲਕ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ (ਹੁਣ) ਮਿਲ, (ਇਹੀ ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ) ਮਿਲਣ ਦਾ ਸਮਾ ਹੈ ।੧। ਰਹਾਉ।

(ਹੇ ਭਾਈ!) ਤੂੰ ਕਈ ਜਨਮਾਂ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਪਤੰਗੇ ਬਣਦਾ ਰਿਹਾ, ਕਈ ਜਨਮਾਂ ਵਿਚ ਹਾਥੀ ਮੱਛ ਹਿਰਨ ਬਣਦਾ ਰਿਹਾ । ਕਈ ਜਨਮਾਂ ਵਿਚ ਤੂੰ ਪੰਛੀ ਤੇ ਸੱਪ ਬਣਿਆ, ਕਈ ਜਨਮਾਂ ਵਿਚ ਤੂੰ ਘੋੜੇ ਬਲਦ ਬਣ ਕੇ ਜੋਇਆ ਗਿਆ ।੧। (ਹੇ ਭਾਈ!) ਕਈ ਜਨਮਾਂ ਵਿਚ ਤੈਨੂੰ ਪੱਥਰ ਚਿਟਾਨਾਂ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ, ਕਈ ਜਨਮਾਂ ਵਿਚ (ਤੇਰੀ ਮਾਂ ਦਾ)

ਗਰਭ ਹੀ ਛਣਦਾ ਰਿਹਾ । ਕਈ ਜਨਮਾਂ ਵਿਚ ਤੈਨੂੰ (ਕਿਸਮ ਕਿਸਮ ਦਾ) ਰੁੱਖ ਬਣਾ ਕੇ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਤੇ (ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਚੌਰਾਸੀ ਲੱਖ ਜੂਨਾਂ

ਵਿਚ ਤੈਨੂੰ ਭਵਾਇਆ ਗਿਆ ।੨। (ਹੇ ਭਾਈ! ਹੁਣ ਤੈਨੂੰ) ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਮਿਲਿਆ ਹੈ, ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ (ਆ), ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਤਿ ਲੈ ਕੇ (ਖਲਕਤਿ ਦੀ) ਸੇਵਾ ਕਰ ਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਭਜਨ ਕਰ । ਮਾਣ, ਝੂਠ ਤੇ ਅਹੰਕਾਰ ਛੱਡ ਦੇਹ । ਤੂੰ (ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ) ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ (ਤਦੋਂ ਹੀ) ਕਬੂਲ ਹੋਵੇਂਗਾ ਜੇ ਤੂੰ ਇਹ ਜੀਵਨ ਜੀਊਂਦਾ ਹੀ ਆਪਾ-ਭਾਵ ਵਲੋਂ ਮਰੇਂਗਾ ।੩। ਹੇ ਨਾਨਕ! (ਪ੍ਰਭੂ ਅੱਗੇ ਅਰਦਾਸ ਕਰ ਤੇ) ਆਖ—(ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਤੇਰਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨ ਦੀ ਜੀਵ ਨੂੰ ਕੀਹ ਸਮਰੱਥਾ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ?) ਜੇ ਕੁਝ (ਜਗਤ ਵਿਚ) ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਤੇਰੇ (ਹੁਕਮ) ਤੋਂ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । (ਤੈਥੋਂ ਬਿਨਾ) ਹੋਰ ਕੋਈ ਭੀ ਕੁਝ ਕਰਨ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਤੈਨੂੰ ਤਦੋਂ ਹੀ ਮਿਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੇ ਤੂੰ ਆਪ ਜੀਵ ਨੂੰ (ਆਪਣੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ) ਮਿਲਾ ਲਏਂ, ਤਦੋਂ ਹੀ ਜੀਵ ਹਰਿ-ਗੁਣ ਗਾ ਸਕਦਾ ਹੈ

।੪।੩।੨੨।

ਨੋਟ:- ਇਥੇ ਗਿਣਤੀ ਦਾ ਅਸਲ ਨੰਬਰ ੨੩ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ।

[Author gratefully acknowledges the help of S. Avtar Singh Dhami, a member of our Editorial Board, and S. Avtar Singh Missionary, who is a regular contributor to The Sikh Bulletin in searching for the appropriate passages from GGS. ED]

ORIGIN OF UNIVERSE

CHAPTER 15, NANAKIAN PHILOSOPHY: Prof. Dr. Devinder Singh Chahal

INTRODUCTION

I would like to quote the following statement of Carl Sagan before describing the origin of universe according to Nanakian philosophy:

A religion, old or new, that stressed the magnificence of the universe as revealed by modern science, might be able to draw forth reserves of reverence and awe hardly tapped by the conventional faiths. Sooner or later, such a religion will emerge. *Carl Sagan, Pale Blue Dot (1995) [17]*

I was wonder-struck when I came across the above statement of Carl Sagan. I immediately went back to the 15th century, when the science was just emerging as a powerful tool to find the truth; Guru Nanak was describing the origin of Universe, which appears to be very close to scientific version of today. And he laid the foundation of a new religion, Sikhi (Sikhism), which is now being envisioned by Carl Sagan as above.

It is a pity that scientific and logical interpretation of Nanakian Philosophy embodied in Gurbani remained ignored by the Sikh scholars till the beginning of the 20th century. Nevertheless it was Prof Puran Singh [22], a Chemist, who first started to represent Gurbani scientifically and logically. Then Dr Hardev Singh Virk [28-31], a Physicist, and the author [2-9] a Microbiologist, followed Prof Puran Singh and started on the path of interpreting Gurbani, scientifically and logically. Later many Sikh scholars, even without a scientific background, started interpreting the origin of Universe scientifically but have not been able to do full justice to the vision of Guru Nanak regarding the origins of the Universe. Even some conservative scientists have failed to explain scientific vision of Guru Nanak.

SCIENCE AND NANAKIAN PHILOSOPHY

It is a fallacy that science and religion are at loggerheads. Science provides new tools for interpretation, clarifying and evolving religious experience, turning it into a dynamic force, instead of stagnant, murky thought, lagging behind to become redundant clutter of meaningless rituals and superstitions.

Science and Nanakian Philosophy are closely intertwined with each other. Therefore, to understand Nanakian Philosophy it is important to have the latest scientific information and a discriminating intellect (ਬੁਧਿ ਬਿਬੇਕ). Moreover, it is also important to understand the Methodology used by Guru Nanak to explain his philosophy [Chapter 6]. In most of the cases Guru Nanak quotes simple science and logic and sometime cites ancient mythological work and rituals, prevalent and commonly accepted by the masses, thereafter leading them towards the explanation of his philosophy.

He also uses many allegoric terms to make it easy for the readers to understand his philosophy (to ease his readers into his philosophy). Another effective method used by him is that he poses question first and then answers it according to his novel philosophy [23-26]. The scholars, who would interpret his philosophy, have to be very diligent, working with discriminating intellect to distinguish the new nuances of his philosophy from the ancient mythological thought processes, allegoric expressions, and questions cited in his philosophy.

ORIGIN OF UNIVERSE

Scientists use physical and chemical methods to discover the secrets of Universe/Nature while the Prophets have divine intuition to reveal these secrets. All their conclusions may not coincide but their objective remains the same to explore the secret of Nature for the welfare of the humanity so that humanity can live peacefully and harmoniously on this tiny planet, the Earth.

The most important question discussed by the Prophets and scientists is the 'Origin of the Universe'. The question has been answered in two different ways. One line of thought is that the Universe came into existence by itself. The other line of thought is that there are signs of designing and planning in the Universe (Intelligent Design); therefore, it must have been created by a Superpower.

There are many theories about the origin of the Universe but so far The 'Big Bang Theory' is widely accepted by many scientists. But many theologians emphasize that theories propounded by scientists change with time, therefore, science is not a stable field. The irony is that they ignore the fact that theory is theory not a fact. One must keep in mind that theories are based on some scientific information and use of logic; however, it will change as soon as more facts are discovered. On the other hand they say that God has revealed the truth to the deities, Prophets, Gurus, and Bhagats; therefore, it cannot change.

But one should be aware that scientists are also trying to reveal the pathway built on solid knowledge to access the Eternal Truth sustaining the Universe and the life on this planet, the Earth, in new ever-evolving terms for the benefit of humanity. Therefore, science and theology should not contradict each other. However, it cannot be ignored that some religious concepts have been proven wrong by science (Chapter 25).

1. Big Bang Theory (Big Bang Model)

The **Big Bang Model** is a broadly accepted theory for the origin and evolution of the Universe. The Big Bang theory is an effort to explain what happened at the very beginning of our Universe. Discoveries in astronomy and physics have shown beyond a reasonable doubt that our Universe did in fact have a beginning. Prior to that moment there was nothing;

during and after that moment there was something: our Universe. The Big Bang Theory is an effort to explain what happened during and after that moment

According to the standard theory, our Universe sprang into existence from a single point around 13.7 billion years ago (some say about 15 billion). What is this point and where does it come from? Well, to be honest, we don't know for sure. For example, Singularities are zones which defy our current understanding of physics. They are thought to exist at the core of "black holes." The 'Singularity' is defined as: The center of a black hole at which matter is crushed to an infinite density, the pull of gravity is infinitely strong, and the space-time curvature becomes infinitely large [33]. One must keep in mind that the term 'Singularity' is also used to represent other things. Our Universe is thought to have begun as an infinitesimally small, infinitely hot, and infinitely dense point. Is this point called something like 'Nothingness' or 'Singularity'? (Fig. 15-1)

Scientist Stephen Hawking of Cambridge also believes that the Universe emerged as a result of an explosion of energy [11]. In 1964 Arno Penzia and Robert Wilson discovered very high frequency radio microwaves coming from all directions of the sky. They believed that these microwaves were the remnants of the "echo" of the Big Bang, which is still pulsating and reverberating through the Universe [27].

This theory rests on the expansion of matter into space. There is no information as to how big our Universe is and how big is the space in which the matter expanded and is still expanding? If space has any limit, then what is beyond that limit except more and more space? What will the exploded matter eventually expand into and when will this expansion cease? Are there multiple Universes?

2. Nanakian Philosophy

I will not discuss the origin or creation of Universe in other religions since I am not an expert in those religions and will not be able to do full justification to their thoughts/concepts. In this Chapter I will be confining myself on the origin of Universe strictly according to Nanakian Philosophy embodied in the Bani of Guru Nanak, incorporated in the Aad Guru Granth Sahib (AGGS) [1] and would be comparing with the present day's knowledge of science.

i) Sound / Bang

Guru Nanak has very clearly mentioned that Universe came into existence with one bang as follows:

ਕੀਤਾ ਪਸਾਉੜੀ ਏਕੋ ਕਵਾਉੜੀ ॥

ਤਿਸ ਤੇ ਹੋਏ ਲਖ ਦਰੀਆਉੜੀ ॥

ਅਗਗਸ, ਜਪੁ ੩, ਪੰਨਾ ੩.

This phrase has been interpreted very literally by many scholars as follows:

Dr Sant Singh Khalsa [15]

You created the vast expanse¹ of the Universe with One Word²!

Hundreds of thousands of rivers³ began to flow.

Dr Gopal Singh [18]

One word² and the whole Universe¹ throbbed into being. And myriads of rivers³ (of life) came gushing.

Talib [25]

All the endless expanse¹ of creation¹ arose out of one Note², giving rise to millions of streams³.

Manmohan Singh [21]

With one word² Thou didst affect the world expansion¹ and whereby lacs of rivers³ began to flow.

Prof Sahib Singh [24]

God created the Universe¹ with one order². God also created thousands of rivers³ with that order.

Giani Harbans Singh [19]

With one word² God created the Universe¹, with this word many thousands of rivers³ came into existence.

But if we keep in view the present day science and the Methodology of Guru Nanak used by him to express his philosophy allegorically, metaphorically and symbolically then its interpretation would be quite different than that of all the above writers. Thus its interpretation is as follows:

The Universe exploded with one sound² (bang) and started to expand¹, hereafter appeared many things³. (Fig.15-1).

AGGS, Jap 16, p 3.

Note:

1. ਪਸਾਉੜੀ (*Pasao*) means to expand.

2. ਕਵਾਉ੨ (*Kavao*) means ‘sound’ not ‘word’ or ‘note’.

3. ਦਰੀਆਉ੩ (*Daryao*) has been literally interpreted as rivers by many scholars as above. Keeping in view the methodology used by Guru Nanak to express his philosophy ‘ਦਰੀਆਉ’ has been used as a metaphor for ‘things’. What are those things? Scientifically what appeared after the ‘Big Bang’ was a large number of galaxies each composed of a large number of stars (suns) and their planets? Therefore, the ‘ਲਖ ਦਰੀਆਉ’ has been used to represent ‘many things’ because of limited vocabulary available at that time. However, one must understand that no water was formed immediately after the Big Bang. It took billions of years to form water on the Earth. Therefore, ‘ਲਖ ਦਰੀਆਉ’ (rivers) is a metaphoric expression of ‘many things’ (that means starting from elementary particles to nucleosynthesis to nuclei to atoms which give rise to many galaxies, Fig. 15-1).

The concept of ‘ਦਰੀਆਉ’ (*Daryao*) in Nanakian Philosophy as ‘things’ has been strengthened and explained by Guru Arjan so that the metaphor, ‘ਦਰੀਆਉ’ (*Daryao*), may not be literally misunderstood as ‘Rivers’ as has been done by some scholars in the above phrase of Guru Nanak:

ਏਕੀ ਕਵਾਵੈ ਤੇ ਸਭਿ ਤੇ ਹੋਆ ॥

ਅਗਗਸ, ਮ: ੫, ਪੰਨਾ ੧੦੦੩.

With one¹ sound² (bang) everything³ was created⁴.

AGGS, M 5, p 1003.

Note: ‘ਏਕ ਕਵਾਵੈ’ in the above phrase is same as ‘ਏਕੋ ਕਵਾਉ’ of Guru Nanak’s previous phrase.

It means Guru Nanak’s concept of origin of Universe of 15th century is almost similar to that which has been theorized by scientists of the 20th century as ‘Big Bang’. Although similar information of formation of Universe with one ‘word’ is available in other religious scriptures, Guru Nanak has gone quite further in explaining the origin of Universe, which is comparable to the scientific information available today.

ii) Infiniteness of Universe

The Universe is still expanding since the Big Bang occurred [27]. And no limit has been established according to the present day knowledge of science.

Guru Nanak explains infiniteness of Universe as follows:

ਪਾਤਾਲੀ ਪਾਤਾਲੀ ਲਖ ਆਗਾਸਾ ਆਗਾਸਾ ॥

ਓੜਕ ਓੜਕ ਭਾਲਿ ਥਕੇ ਵੇਦ ਕਹਨਿ ਇਕ ਵਾਤ ॥

ਸਹਸ ਅਠਾਰਹ੩ ਕਹਨਿ ਕਤੇਬਾ ਅਸੁਲੁ ਇਕੁ ਧਾਤੁ੪ ॥

ਲੇਖਾਪੁ ਹੋਇ ਤ ਲਿਖੀਐ ਲੇਖੈ ਹੋਇ ਵਿਣਾਸੁ ॥

ਨਾਨਕ ਵਡਾ ਆਖੀਐ ਆਪੋ ਜਾਣੈ ਆਪੁ ॥੨੨॥

ਅਗਗਸ, ਜਪੁ ੨੨, ਪੰਨਾ ੫.

There are hundreds of thousands of nether worlds¹, and hundreds of thousands of skies².

After great research the Vedas have said it definitely as above.

The Semitic books say that there are eighteen thousand³ worlds and that is the fact⁴.

However, Nanak says:

It cannot be possible to count⁵ (number of the celestial bodies in the Universe) because the accounting person may reach the end of his life during counting, it will still be incomplete.

Guru Nanak further says:

That God⁶ is the Great who knows the account (of the celestial bodies in the Universe).22.

AGGS, Jap 22, p 5.

In this stanza Guru Nanak is referring to that the Vedas say that there are hundreds of thousands of *Patal* (nether worlds) and hundreds of thousands of skies and on the other hand Semitic books say that there are 18,000 worlds. This is the information of Vedas and Semitic books but not the views of Guru Nanak. However, some scholars and preachers erroneously interpret that it is Guru Nanak who says that there are *lacs* (hundreds of thousands) of *Patal* (nether worlds) and *lacs* of skies.

Scientifically there is no nether world. It is an ancient myth. Similarly, there is no sky. The blue color we see is the color due to the depth of the air around the Earth through which the sunlight passes before coming to us. In fact, it is a void or space.

After quoting the information available or the accepted concept at that time, Guru Nanak gives his own observations. He says that the cosmos (Universe) contains countless number of celestial bodies. The real number would be known only to the God.

According to the present scientific information available there are billions of galaxies and each galaxy is composed of billions of stars and their planets and moons (Fig. 15-2). Our sun, having nine planets revolving around it, is one of the billions of stars of our galaxy, Milky Way (Fig. 15-3).

iii) Time of Origin

What is the time of origin of the Universe? As already discussed, the time of origin of Universe is approximately 13-15 billion years. But Guru Nanak says that it is difficult to estimate the time of origin of Universe in his following stanza:

ਕਵਣੁ ਸੁ ਵੇਲਾ ਵਖਤੁ ਕਵਣੁ ਕਵਣ ਬਿਤਿ ਕਵਣੁ ਵਾਰੁ ॥
ਕਵਣਿ ਸਿ ਰੁਤੀਪ ਮਾਹੁ ਕਵਣੁ ਜਿਤੁ ਹੋਆ ਆਕਾਰੁ ॥
ਅਗਗਸ, ਜਪੁ ੨੧, ਪੰਨਾ ੪.

Guru Nanak first poses a question:

What was that time¹; and what was that time/moment²;

What was that month³; and what was that day⁴;

What was that season⁵; and what was that month⁶;
when the Universe was created⁷?

AGGS, Jap 21, p 4.

Then he answers as follows:

ਵੇਲਾ ਨ ਪਾਈਆ ਪੰਡਤੀ ਜਿ ਹੋਵੈ ਲੇਖੁ ਪੁਰਾਣੁ ॥
ਵਖਤੁ ਨ ਪਾਇਓ ਕਾਦੀਆ ਜਿ ਲਿਖਨਿ ਲੇਖੁ ਕੁਰਾਣੁ ॥
ਬਿਤਿ ਕਵਣੁ ਵਾਰੁ ਨਾ ਜੋਗੀ ਜਾਣੈ ਰੁਤਿਪ ਮਾਹੁ ਨਾ ਕੋਈ ॥
ਅਗਗਸ, ਜਪੁ ੨੧, ਪੰਨਾ ੪.

The Pundits could not find that time¹, whether it were written in the Puranas.

That time/moment² is not known to the Qazis either, whether it were written in the Koran.

Nor the month³ nor the day⁴ nor the season⁵ nor the month⁶ is known to the Yogis. [8]

AGGS, Jap 21, p 4.

Note: ਬਿਤਿ means month according to lunar calendar.

ਮਾਹੁ means month according to solar calendar.

Then who knows this?

Guru Nanak answers it as follows:

ਜਾ ਕਰਤਾ ਸਿਰਠੀ ਕਉ ਸਾਜੇ ਆਪੇ ਜਾਣੈ ਸੋਈ ॥
ਅਗਗਸ, ਜਪੁ ੨੧, ਪੰਨਾ ੪.

Only the Creator¹,⁴, Who created³ the Universe², knows it (the time of creation). [8]
AGGS, Jap 21, p 4.

iv) Origin of Our Solar System

It has been discussed earlier that the origin of Universe was not known to Pundits, Kazis, and Jogis. Guru Nanak says it is only known to God. However, in the following verse Guru Nanak explains the formation of our solar system, and the date of formation goes as back as more than a billion years ago. Guru Nanak describes the primordial state of our solar system as a mass of gases in our galaxy (Fig. 15-4):

ਅਰਬਦ ਨਰਬਦੀ ਧੁੰਧੁਕਾਰਾ ॥

ਧਰਣਿ ਨ ਗਗਨਾ ਠੁਕਮੁਪ ਅਪਾਰਾ ॥

ਨਾ ਦਿਨੁ ਰੈਨਿ ਨ ਚੰਦੁ ਨ ਸੂਰਜੁ ਸੁੰਨ ਸਮਾਧਿ ਲਗਾਇਦਾ ॥੧॥...

ਜਾ ਤਿਸੁ ਭਾਣਾ ਤਾ ਜਗਤੁ ਉਪਾਇਆ ॥...੧੪॥

ਅਗਗਸ, ਮ: ੧, ਪੰਨਾ ੧੦੩੫.

More than a billion years ago¹,

There was only a mass of gases².

There was no Earth³ or sky⁴, but only the laws⁵ of the Infinite⁶ (God).

There were no day, no night⁷, no moon, no sun, but Nothingness⁸ by itself.1...

After long description of the primordial state Guru Nanak says:

According to the Laws of Nature⁹ the mass of gases formed¹⁰ the world¹¹ (solar system with the Earth as our world.)...14.

AGGS, M 1, p 1035

Fig. 15-5 view of the Earth as seen by Apollo 17.

In the above verse Guru Nanak is explaining the primordial state of our solar system as a mass of gases but it is erroneously interpreted by some theologians to explain the primordial state of Universe. Actually the Universe originated with Big Bang from ਸੁੰਨ (Sunn / Nothingness / Singularity) whereas our Solar System originated from a mass of gasses in our galaxy, The Milky Way (Fig. 15-3).

Note: ਅਰਬਦ ਨਰਬਦੀ (Arbad narbad): 'Arbad' (a

colloquial word for ‘arb’) means one billion and ‘Narbad’ means which cannot be counted in ‘Arbad’, therefore, *Arbad narbad*, means more than one billion, may be a period in tens of billions of years. The present estimation of origin of Universe is 13-15 billion years and that of solar system is about 4.6 billion years.

3. Guru Nanak calls the Laws of Universe as Laws of God (ਗੁਰਮੁ ਅਪਾਰਾ).

5. ਸੁੰਨ (Sunn) has been interpreted as ‘Nothingness’, which has been explained as follows.

v) Sunn (ਸੁੰਨ) – Is It Nothingness?

Many theologians consider *Sunn* equivalent to God. Dhaliwal [10] says that ‘*Sunn*’ is the state of equipoise where Absolute Entity exists in Primordial Trance along with the creation. There, the essence of Enlightenment and the Ultimate Reality are hidden and inscrutable in the realm of celestial peace and bliss. However, Dr Virk [31] describes that: “*Sunya* (ਸੁੰਨ) is not equated with void or emptiness in Guru Granth Sahib. Rather, it represents the entire state of equipoise where Absolute Lord exists in primordial trance called *sunya Samadhi*.” He further states: “*Sunya* is compared to a primordial void where God exists in His full effulgence.”

LaFee [16] says: “The meaning of ‘Nothingness’ is a persistent philosophical conundrum, but it is also a matter of intense, if somewhat unrequited, scientific inquiry on both the largest and smallest of scales.” He further says: “More than 99 percent of atoms are empty space. The vast majority of the Universe appears to consist of something best described as nothing. It is space containing absolutely no recognizable matter: nothing solid, liquid or gas. Yet numerous astronomical studies indicate that something is out there, something unseen that exerts force and influence on a cosmic and quantum scale, binding both atoms and galaxies together.”

Then Kaup [14] defines ‘Nothingness’ as follows: “Nothingness Theory defines nonexistence as being the absence of existence, the absence of nothingness, and the absence of absence. It is what is not being referred-to under any circumstances. Nonexistence by definition is that which cannot be referred-to, named, or defined. So referring – to it in any way violates its strict definition. But this fundamental paradox is at the basis of Nothingness Theory and must be referred-to anyway. Despite it’s not being, absolute nonexistence exerts a

detectable force. We have proven through simple logic that the Universe has and always will exist. Therefore, the Universe must have existed before the “Big Bang” and will exist forever. This also means that the state of nothingness from which the Universe burst into existence must have existed relative to absolute nonexistence given that absolute nonexistence is not achievable. So space/time – matter/energy can attain relative nonexistence by collapsing into infinite density, which is a uniform state of static equilibrium. Examples of this state of relative nonexistence can be seen throughout the Universe in the form of ‘**black holes**’.” (Fig. 15-6)

A ‘**black hole**’ is created when matter and space become concentrated so that there is no differentiation between them. To apprehend the full meaning of existence, nonexistence, energy, matter and force, one must embrace the paradox embodied in a black hole. The essence of a black hole is that it isn’t there, but it has a location relative to existing systems upon which it exerts the most powerful cosmic force. It is an area of nonexistence that has no area. The so called super-massive black holes, apparently at the center of every galaxy, swallow up entire solar systems and yet contain nothing inside of them because they have no inside to fill up.

‘Nothingness’ does not mean ‘without anything’. In fact the thing is there but it is in a so small volume that it appears to be ‘Nothingness’. **This ‘Nothingness’ as described by Kaup [14] actually is the pinnacle of perfectly symmetrical uniformity of matter, space, energy and time.** According to the ‘Big Bang Theory’ the energy was in such a small volume that has been termed as ‘Nothingness’ by some and as ‘Singularity’ by others.

This ‘Nothingness’ was already termed as ਸੁੰਨ (sunn) by Guru Nanak during 15th century. It is also termed as ‘Joyt’ (highly condensed energy) by Guru Nanak. The following discussion will further strengthen it.

It is also important to understand contents of the ‘Universe’. Kaup [14] defines ‘Universe’ as follows: “*The Universe is anything that has been, or ever will be detectable by humans. It is the manifestation of temporal existence – composed of matter, energy, space, and time, and is the macro-system of which all*

natural systems are a sub-set."

What are Energy and Matter?

Albert Einstein is perhaps the most famous scientist of the 20th century. One of his most well-known accomplishments is the formula $E = MC^2$. Despite its familiarity, many people don't really understand what it means. I hope the following explanation will help [32].

One of Einstein's great insights was to realize that matter and energy are really different forms of the same thing. Matter can be turned into energy, and energy into matter. For example, consider a simple hydrogen atom, basically composed of a single proton. This subatomic particle has a mass of

0.000 000 000 000 000 000 000 001 672 kg

This is a tiny mass indeed. But in everyday quantities of matter there are *a lot* of atoms! For instance, in one kilogram of pure water, the mass of hydrogen atoms amounts to just slightly more than 111 grams, or 0.111 kg.

Einstein's formula tells us the *amount* of energy of this mass would be equivalent to, if it were all suddenly *turned* into energy. It says that to find the energy, you multiply the mass by the square of the speed of light, this number being 300,000,000 meters per second (a very large number):

$$E = MC^2$$

$$E = 0.111 \times 300,000,000 \times 300,000,000$$

$$E = \mathbf{10,000,000,000,000,000 \text{ Joules}}$$

This is an incredible amount of energy! A Joule is not a large unit of energy ... one Joule is about the energy released when you drop a textbook to the floor. But the **amount of energy in 30 grams of hydrogen atoms is equivalent to burning hundreds of thousands of gallons of gasoline!**

If you consider all the energy in the **full kilogram** of water, which also contains oxygen atoms, the total energy equivalent is close to **10 million gallons of gasoline!** Now one can easily imagine how much Energy were there in that ਸੁੰਨ (*Sunn*) / Nothingness / Singularity from which the infinite amount of matter of this Universe appeared.

vi) ਸੁੰਨ (*sun*) in Nanakian Philosophy

According to the Punjabi-English Dictionary [13], ਸੁੰਨ (*Sunn*) means Nothingness, non-existence, emptiness, absolute silence, without thought and feeling. And ਸੁੰਨ ਮਸੁੰਨ (*Sunn masunn*) means dismal, desolate (solitary, lonely), deserted, uninhabited, eerie (causing a feeling of mystery). But I think that ਸੁੰਨ ਮਸੁੰਨ (*Sunn masunn*) is as the highest state of 'Nothingness'. According to Bhai Kahn Singh [20] ਸੁੰਨ (*Sunn*) means empty, void, without consciousness.

Although the word ਸੁੰਨ (*sun*) was known in the ancient philosophy, it was Guru Nanak who had explained ਸੁੰਨ (*sun*) very logically. For example, during the discourse between Guru Nanak and the Sidhs, the Sidhs posed a number of questions about ਸੁੰਨ (*sun*) to Guru Nanak (for details consult Sidh Gost in AGGS pp 938-946). A few questions posed by the Sidhs to Guru Nanak about ਸੁੰਨ (*Sunn*) are as follows:

ਆਦਿ ਕਉ ਕਵਨੁ ਬੀਚਾਰੁ ਕਥੀਅਲੇਖੁ ਸੁੰਨੁ ਕਹਾ ਘਰ ਵਾਸੋ ॥

ਅਗਗਸ, ਮ: ੧, ਪੰਨਾ ੯੪੦.

The Sidhs posed the question about ਆਦਿ (*Aad* – before the beginning of the time and space) and ਸੁੰਨ (*Sunn* – Nothingness) to Guru Nanak as follows:

What do you think² and say³ about Aad¹ (the period before the beginning of time and space) and where does the nothingness⁴ exist⁵?

AGGS, M 1, p 940.

Guru Nanak replied as follows:

ਆਦਿ ਕਉ ਬਿਸਮਾਦੁ ਬੀਚਾਰੁ ਕਥੀਅਲੇਖੁ ਸੁੰਨੁ ਨਿਰੰਤਰਿ

ਵਾਸੁ ਲੀਆ ॥ ਅਗਗਸ, ਮ: ੧, ਪੰਨਾ ੯੪੦.

One can think³ and talk⁴ only in term of wonders² about Aad¹ (the period before the beginning of time and space) that during this state of Aad¹ the Nothingness⁵ was completely⁶ dwelling⁷ in Nothingness. AGGS, M 1, p 940.

Note: ਸੁੰਨੁ (*Sunn*) here is referred to the state of Nothingness. ਨਿਰੰਤਰਿ (*Narantar*) means 'completely inside', 'without any difference' [20]. In both cases it means completely one thing without any difference.

Now in the following verses Guru Nanak is talking

that the ਸੁੰਨ (*Sunn*) is the Name (ਨਾਮ) of God, who is Flawless:

ਅੰਤਰਿ ਸੁੰਨੀ ਬਾਹਰਿ ਸੁੰਨਿ ਤਿਭਵਣੈ ਸੁੰਨ ਮਸੁੰਨੈ ॥
 ਚਉਬੇਖੁ ਸੁੰਨੈ ਜੇ ਨਰੁ ਜਾਣੈ ਤਾ ਕਉ ਪਾਪੁ ਨ ਪੁੰਨੈ ॥
 ਘਟਿਓ ਘਟਿ ਸੁੰਨੈ ਕਾ ਜਾਣੈ ਭਉਓ ॥
 ਆਦਿ ਪੁਰਖੁ ਨਿਰੰਜਨੈ ਦੇਉ ॥
 ਜੇ ਜਨੁ ਨਾਮੈ ਨਿਰੰਜਨੈ ਰਾਤਾ ॥
 ਨਾਨਕ ਸੋਈ ਪੁਰਖੁ ਬਿਧਾਤਾ ॥੫੫॥
 ਅਗਗਸ, ਮ: ੧, ਪੰਨਾ ੯੪੩.

The Nothingness¹ (God) is within and outside (means everywhere) and everywhere throughout the so-called mythical three worlds² (Means everywhere); in short there is Nothingness (God) but only Nothingness³ (God). One, who knows the fourth dimension⁴ (time) of Nothingness⁵ (God), is not subject to virtue or vice. Everybody⁶ knows that Nothingness⁷ (God) is without flaws⁸. The One¹⁰, who existed before the time and space appeared⁹, is the Flawless¹¹. They, who have understood that Nothingness is the Name¹² of the Flawless¹³ (God); understand that One is the Bounteous¹⁴. AGGS, M 1, p 943.

Note: Here ਸੁੰਨ (*Sunn*) has been equated to God by Guru Nanak.

ਪੁਰਖੁ ਬਿਧਾਤਾ ॥ : The One Who has provided all the necessary resources for sustaining life on this Earth.

vii) God Originated by Itself

Guru Nanak further explains that God originated by Itself:

ਆਪੀਨੈ ਆਪੁ ਸਾਜਿਓ ਆਪੀਨੈ ਰਚਿਓ ਨਾਉ ॥
 ਦੁਯੀ ਕੁਦਰਤਿ ਸਾਜੀਐ ਕਰਿ ਆਸਣੁ ਡਿਠੈ ਚਾਉ ॥
 ਦਾਤਾ ਕਰਤਾ ਆਪਿ ਤੂੰ ਤੁਸਿ ਦੇਵਹਿ ਕਰਹਿ ਪਸਾਉ ॥
 ਅਗਗਸ, ਮ: ੧, ਪੰਨਾ ੪੬੩.

God¹ came into existence³ by Itself² (from Nothingness). And assumed⁵ Its own attributes⁶ by Itself⁴. Secondly⁷, God created⁹ Nature⁸ (Universe) and pervades¹⁰ in the Nature/Universe and pleases¹² Itself by watching¹¹ it.

Oh God! You Yourself¹⁵ are responsible¹⁴ for expansion¹⁶ and You are the Bounteous¹³ (Giver). AGGS, M 1, p 463.

This phrase also explain the meanings of ਸੈਭੰ (*sebhang*) used by Guru Nanak to explain an attribute of God in the Commencing Verse of the AGGS (Chapter 10). The concept of God in Nanakian Philosophy has been discussed in Chapter 13.

Guru Arjan has further strengthened the above philosophy of Guru Nanak that from Nothingness to Universe to Nothingness again as follows:

ਕਈ ਬਾਰੈ ਪਸਰਿਓ ਪਾਸਾਰ ॥
 ਸਦਾਪੁ ਸਦਾਪੁ ਇਕੁ ਏਕੰਕਾਰ ॥
 ਅਗਗਸ, ਮ: ੫, ਪੰਨਾ ੨੭੬.

The Universe⁴ came into existence³ many¹ times² but the God remained One⁶ and Only One⁷ all the times⁵. AGGS, M 5, p 276.

viii) Origin of ਸੁੰਨ (Sunn)

Now in the following verse Guru Nanak is talking about the origin of ਸੁੰਨ (*Sunn*):

ਸੁੰਨੈ ਸੁੰਨੁ ਕਹੈ ਸਭੁ ਕੋਈ ॥
 ਅਨਹਤੈ ਸੁੰਨੀ ਕਹਾ ਤੇ ਹੋਈ ॥
 ਅਨਹਤੈ ਸੁੰਨਿ ਰਤੇ ਸੇ ਕੈਸੇ ॥
 ਜਿਸੈ ਤੇ ਉਪਜੈ ਤਿਸੈ ਹੀ ਜੈਸੈ ॥
 ਓਇ ਜਨਮਿ ਨ ਮਰਹਿ ਨ ਆਵਹਿ ਜਾਹਿ ॥
 ਨਾਨਕ ਗੁਰਮੁਖਿ ਮਨੁ ਸਮਝਾਹਿ ॥੫੨॥
 ਅਗਗਸ, ਮ: ੧, ਪੰਨਾ ੯੪੩.

In the first four phrases Guru Nanak is saying that everyone talks about *Sunn*. But where did *Sunn* come from?

Everyone speaks about the Nothingness¹.

How did Infinite² Nothingness¹ originated³?

How⁵ can one understand⁴ the Infinite² Nothingness¹?

Then Guru Nanak answers it as follows:

From which that⁶ (Nothingness) originated⁷ it becomes like that (Nothingness) again.⁸⁻⁹

Now in the last two phrases Guru Nanak is indicating that this Nothingness is God for him, Who does not take birth or dies as follows:

That It (God) neither takes birth nor dies nor come into cycle of lives.

Finally, Guru Nanak advises that try to understand this God of Nanak:

Oh Guru-oriented! Orientate your mind so you understand the above fact. 52.

AGGS, M 1, p 943.

In the following phrase of the above verse:

ਜਿਸੀਂ ਤੇ ਉਪਜੇੀ ਤਿਸੀਂ ਹੀ ਜੈਸੇੀ ॥

From which that (Nothingness) originated it becomes like that (Nothingness) again.

Guru Nanak is explaining that when Nothingness became the Universe after the Big Bang then it will go back to Nothingness. There is evidence that black hole is appearing in the center of our galaxy and possibly in other galaxies and these Black Holes will lead to the formation of Nothingness again. (Fig. 15-6)

In Raga *Maru Sohlay* Guru Nanak has explained that everything (elements, galaxies, stars, planets, moons, etc) in this Universe originated from ਸੁੰਨ (Sunn):

ਸੁੰਨੀ ਕਲਾ ਅਪਰੰਪਰਿ ਧਾਰੀ ॥

ਆਪਿ ਤੇ ਨਿਰਾਲਮੁਖਿ ਅਪਰ ਅਪਾਰੀਪ ॥

ਆਪੇ ਕੁਦਰਤਿ ਕਰਿ ਕਰਿ ਦੇਖੈ ਸੁੰਨਹੁ ਸੁੰਨੁ ਉਪਾਇਦਾ ॥੧॥...

ਸੁੰਨਹੁੰ ਚੰਦ੍ਰੀ ਸੂਰਜੁ ਗੈਣਾਰੇ ॥

ਤਿਸੀਂ ਕੀ ਜੋਤੀਪ ਤ੍ਰਿਭਵਣੀ ਸਾਰੇ ॥

ਸੁੰਨੇ ਅਲਖੀ ਅਪਾਰੀ ਨਿਰਾਲਮੁਖੁ ਸੁੰਨੇ ਤਾੜੀ ॥

ਲਾਇਦਾ ॥੫॥...

ਪੰਚ ਤਤੁ ਪੰਚ ਸੁੰਨਹੁ ਪਰਗਾਸਾਰ ॥੧੪॥

ਅਗਗਸ, ਮ: ੧, ਪੰਨੇ ੧੦੩੭-੧੦੩੮.

The Nothingness¹ (God) is the state beyond² which there is nothing.

The Nothingness³ (God) is flawless⁴ and beyond⁵ which there is nothing.

The God⁶ is Nature⁷ and see that it originated⁹ from Nothingness⁸.1...

The stars¹², planet¹³, moons¹¹ originated from Nothingness¹⁰.

The Energy¹⁵ of that¹⁴ (God) pervades in the whole Universe¹⁶ (mythical three worlds)

The Ineffable¹⁸, Infinite¹⁹, without any flaw²⁰ (God) originated from the Nothingness¹⁷ and is imbued²² in the same Nothingness²¹.5...

The five²³ (all) elements²⁴ have originated²⁶ from Nothingness²⁵...14.

AGGS, M 1, p 1037-1038.

Explanation of ਪੰਚ ਤਤੁ (Five Elements):

ਪੰਚ ਤਤੁ (Panj Tatt - Five Elements) is mythical term and many Sikh theologians accept that 'Panj Tatt' are: ਹਵਾ, ਪਾਣੀ, ਅੱਗ, ਧਰਤੀ, ਆਕਾਸ਼ (Air, Water, Fire, Earth, Sky or Ether) but scientifically these are not elements.

Air is a mixture of many gases.

Water is not an element but a molecule of two Hydrogen atoms and one atom of Oxygen.

Fire is a flame of many gases and energy as heat.

Earth is composed of many elements.

The so-called **Sky** is not made of anything, it is space.

According to the current and widely accepted theory the universe originated after the Big Bang of highly concentrated form of Energy. The first thing formed were Electrons, Protons and Neutrons. The first atom, Hydrogen, was formed by the combination of one proton and one electron. The next atom, Helium, was formed when another electron and another proton came into Hydrogen. (Fig. 15-7)

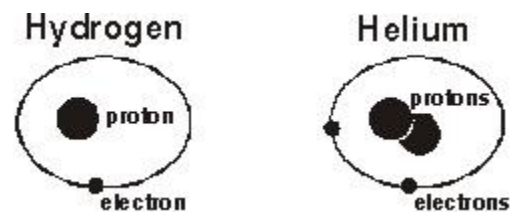

Fig. 15-7. Formation of a new atom, Helium, from Hydrogen.

(Also examine Fig. 15-1)

To keep two protons in close contact two Neutrons also came in to make it stable atom.

Therefore, with every addition of proton, neutron, and electron heavier and heavier atoms were formed. The biggest naturally occurring atom is Uranium, with 92

protons, and 92 electrons. The atom is the smallest particle of an element.

When Guru Nanak says, “ਪੰਚ ਤਤੁ ਸੁੰਨਹੁ ਪਰਗਾਸਾ ॥...੧੪॥” ,it means all the atoms found in this Universe originated from Nothingness, which is, in fact, highly concentrated form of Energy, according the formula of $E = MC^2$ as discussed earlier at pages 186-187 as Energy and Matter.

Human body and Atoms (Elements)

Human body contains trillions of **atoms** of many different **elements**. There are atoms of Hydrogen, Oxygen, Carbon, Nitrogen, Phosphorus,...but your body also contains many atoms of calcium, nickel, potassium, iron...even gold. In all, there are 92 different types of atoms, most of which can be found in the molecules that make up the tissues of your body.

When Guru Nanak uses this term, ‘ਪੰਚ ਤਤੁ (Five Elements)’, it does not mean Air, Water, Fire, Earth, Sky or Ether but many atoms of different elements. In the following phrase Guru Nanak explains that brain is made of different atoms of many elements:

ਇਹੁੰ ਮਨੁੰ ਪੰਚ ਤਤੁ ਤੇ ਜਨਮਾਪੁ ॥
ਅਗਗਸ, ਮ: ੧, ਪੰਨਾ ੪੧੫

This¹ brain² was created⁵ from many³ atoms of different elements⁴.
AGGS, M 1, p 415.

This phrase clearly confirms that *Mann* (Mind/Brain) is a matter made of atoms of different elements but not the so-called SOUL or SPIRIT as is understood in ancient philosophy and theology. In the following phrase Guru Nanak further adds that the whole human body is made of atoms of many elements.

ਪੰਚੀ ਤਤੁ ਮਿਲਿ ਤੇ ਇਹੁ ਤਨੁ ਕੀਆ ॥
ਅਗਗਸ, ਮ: ੧, ਪੰਨਾ ੧੦੩੯.

From the mixing³ of the many¹ atoms of different elements², this⁴ body⁵ was created⁶.
AGGS, M 1, p 1039.

Note: Although the ‘five elements’ are mythically represented as Air, Water, Fire, Earth, and Sky or Ether but scientifically it should be represented as Carbon, Hydrogen, Oxygen, Nitrogen, and Phosphorus. These

are the basic five different types of atoms required to form any organic matter or any living body, although a large number of many atoms of other elements are also required. Therefore, when Guru Nanak talks about ‘ਪੰਚ ਤਤੁ (Five Elements)’, it means Carbon, Hydrogen, Oxygen, Nitrogen, and Phosphorus and many more atoms of many (total of 92) different elements.

From the above two phrases, it becomes crystal clear that according to Nanakian Philosophy Mind and Body are one entity, the matter. Baruch Spinoza (1632-1677) also reached the same conclusion about Body and Mind that both are physical substances and no difference exists between them. Now this subject falls into a new field of medical science, Neuroscience, which explains clearly that ‘Mind’ is ‘Brain’ and the ‘Consciousness’ is the result of physical and chemical reactions carried out by neurons and synapses in the ‘Brain’ (Fig. 22-6).

The Laws of Universe

After the Big Bang and along the origin of Universe certain laws called the basic Laws of Universe (Laws of Nature) to govern every action and reaction in the Universe, including every living organism, also originated. Although all the laws have not been discovered, Stephen Hawking [11] is of the view that during the next 100 years or even in the next 20, we may discover a complete theory of basic Laws of the Universe. With this discovery there will be no limit to complexity of the biological or electronic systems we can build under these laws.

It was Guru Nanak who explained during the 15th century that every action and reaction in this Universe and living organism is being carried on under the Laws of Universe. These laws are also called as ‘Laws of Nature’; therefore, the terms ‘Laws of Universe’ and ‘Laws of Nature’ are interchangeable. These laws have been explained as ਹੁਕਮ (*Hukm*) in details in Chapter 16.

Traditional and Scientific Interpretation

From the above discussion one can easily understand that how much scientific and logical interpretations of the above phrases differed from that of the traditional interpretations found in the Sikh literature. Therefore, the readers should not be surprised if my interpretations of Gurbani are different from that of the

traditional interpretations of even most famous theologians.

Albert Einstein, a famous scientist has emphasized that scientific interpretation can make the true religion more profound as follows:

“After religious teachers accomplish the refining process indicated, they will surely recognize with joy that true religion has been ennobled and made more profound by scientific knowledge.”

Albert Einstein

I would like to add here another most commonly referred quote of Einstein where he says that religion may remain misunderstood without scientific explanation:

**Science without religion is lame.
Religion without science is blind**

Scientific and logical interpretation of the Bani of Guru Nanak reveals the real perspective of Nanakian Philosophy to confirm that *Sikhi* (Sikhism) founded by Guru Nanak is unique since it stresses the magnificence of the Universe as revealed by modern science. Therefore, *Sikhi* (Sikhism) has the right to draw reverence and awe hardly tapped by the other conventional faiths as pointed out by Carl Sagan [17] in the beginning of this Chapter.

CONCLUSIONS

- The origin of Universe described by Guru Nanak during the 15th century is very similar to that accepted as the Big Bang Theory (Big Bang Model) of the 20th century.
- The ਸੁੰਨ (*Sunn*) described by Guru Nanak is the same as ‘Nothingness’ as described by Kaup [14].
- Scientifically every thing (matter, energy, time, space) appeared from one point of Energy (Nothingness / Singularity) but according to Nanakian Philosophy, everything appeared from ਸੁੰਨ (*Sunn*).
- According to Nanakian Philosophy ਸੁੰਨ (*Sunn*) is God.
- The God, as described by Guru Nanak in the Commencing Verse as ਸੈਭੰ (*sebhāng*), means that It originated by Itself from that ਸੁੰਨ (*Sunn*) (Nothingness).

- According to Nanakian Philosophy, the Mind is made of various elements as the Body is. Therefore, the Mind is Brain and there is no such thing as SOUL.

REFERENCES

1. AGGS = Aad Guru Granth Sahib. 1983 (reprint). Publishers: Shiromani Gurdwara Parbandhak Committee, Amritsar. (M = Mahla, i.e., succession number of the Sikh Gurus to the House of Guru Nanak, p = Page of the AGGS).
2. Chahal, D. S. 1992. Scientific Interpretation of the Sikh Scriptures. *The Sikh Review*. 40 (July): 5-20.
3. Chahal, D. S. 1993. Scientific Interpretation of Gurbani. *The Sikh Review*. 41 (December): 23-35.
4. Chahal, D. S. 2000. Sikhism Scientific and Logical Religion For The Third Millennium And Beyond. *Understanding Sikhism Res. J.* 2(2): 7-23.
5. Chahal, D.S. 2002. A Unique Concept of God in Nanakian Philosophy. *Understanding Sikhism Res. J.* 4 (2): 5-16.
6. Chahal, D.S. 2002. Nanakian Philosophy - The Term Defined. *Understanding Sikhism Res. J.* 4 (2): 17-23.
7. Chahal, D.S. 2004. Meanings of ‘Hukm’ According to Nanakian Philosophy. *Understanding Sikhism Res. J.* 6 (1): 11-16.
8. Chahal, D. S. 2003. *Jap: The Essence of Nanakian Philosophy*. Institute for Understanding Sikhism, 4418 Martin-Plouffe, Laval, Québec, H7W 5L9, and Singh Brothers, S.C.O. 223-24 City Centre, Amritsar – 143 006.
9. Chahal, D.S. 2006. Origin of Universe in Sikhism. *Understanding Sikhism Res. J.* 8 (1): 46-52.
10. Dhaliwal, Avtar Singh. 2004. 2003. Su(n)n – Doctrine in Nanakian Philosophy. *Understanding Sikhism Res. J.* 5 (2): 18-23.
11. Farndale, Nigel. 2000. A brief history of the future. (An interview with Stephen Hawking) *The Gazette*, Montreal, page B-1 & 4.
12. Gallant, Roy A. 1980. *National Geographic Picture Atlas of Our Universe*. National Geographic Society, Washington, D.C.
13. Joshi, S. S., Gill, M. S. (eds.), Singh, Gurmukh (Compiler). 1994. *Punjabi English Dictionary*. Punjabi University, Patiala.
14. Kaup, Corry. 1989-2004. *General Nothingness Theory*. Kaup Communications. (<http://www.nothingnesstheory.com/General%20Nothingness%20Theory4.htm>)
15. Khalsa, Sant Singh. Year? English Translation of Siri Guru Granth Sahib. (Online). Hand Made Books, 899 N. Wilmot, Suite C-2, Tucson, Arizona 85711, USA.
16. LaFee, Scott. 2004. Nothingness: Why does it matter what lies between matters? Division of Physical Sciences -News. http://physicalsciences.ucsd.edu/news_articles/nothingness_ut_030503.htm
17. Sagan, Carl. 1995. *Pale Blue Dot: a vision of the human future in space*. Headline Book Publishing Ltd. London.
18. Singh, Gopal (Dr). 1987. *Sri Guru Granth Sahib (English Version)*. 4 Vols. World Sikh Centre Inc. New Delhi, London, New York.
19. Singh, (Giani) Harbans. 1988. *Aad Sri Guru Granth Sahib (Punjabi) Vols. 14*. Gurmat Seva Parkashan, Patiala. India.
20. Singh, (Bhai) Kahn. 1981. *Mahan Kosh (Punjabi)*. Bhasha Vibhag, Punjab, Patiala, India.
21. Singh, Manmohan. 1972. *Hymns of Guru Nanak*. Language

- Department, Punjab, Patiala.
22. Singh, Prof. Pura. 1980 7 1981. Spirit of the Sikhs. Part I 1980, Part II 1981. Punjabi University, Patiala.
 23. Singh, Paramjit. 2003. *Guru Granth Sahib vichalay prashan-uttaran da kosh*. (Punjabi). Prof Sahib Singh Gurmat Trust, Patiala.
 24. Singh, (Prof) Sahib.1972. Sri Guru Granth Sahib Darpan. (Punjabi). Vols 10. Raj Publishers (Reg.), Jalandhar, India.
 25. Talib, Gurbachan Singh. 1988. Sri Guru Granth Sahib (English). Punjabi University, Patiala.
 26. Thind, Kulbir Singh. 2004. Questioning- Answering System in Jap. Understanding Sikhism Res. J. 6 (1): 29-31.
 27. Time1979. The Time Hammond Almanac. Hammond Almanac, Inc. Maplewood, New Jersey.
 28. Virk, Hardev Singh. 1978. *Brahmand di Rachna* (Punjabi). Singh Brothers, Amritsar, India.
 29. Virk, Hardev Singh. 1999. Sikhism: The scientific religion for the mankind. Understanding Sikhism Res. J. 1 (1): 21-23.
 30. Virk, Hardev Singh. 2000. Cosmological ideas in science and Aad Guru Granth Sahib. Understanding Sikhism Res. J. 6 (1): 23 and 10.
 31. Virk, Hardev Singh. 2005. Glimpses of a scientific vision in Guru Granth Sahib. Abstract of Sikh Studies. 7 (4):23-30.
 32. <http://www.worsleyschool.net/science/files/emc2/emc2.html> (E = MC²)
 33. www.rdrop.com/users/green/school/glossary.htm

(Reproduced from: *NANAKIAN PHILOSOPHY: Basics for Humanity*. Available from Singh Brothers, Amritsar and Institute from Understanding Sikhism, Laval, Quebec, Canada)
[Nanakian Philosophy-Basics for Humanity, ISBN 978-0-9734291-3-8. Reproduced with Permission of the author – Prof. Dr. Devinder Singh Chahal. Due to lack of space the diagrams mentioned in the article have not been included. For that the readers may refer to the book. ED.]

SIKHI IS IN RUINES; HOW CAN WE SAVE IT

Jagat Jalandha Raakh Laye apni Kirpa Dhhar.

Bawa Singh Jagdev, Australia,

A Paper Read at the Singh Sabha Canada Conference
 September 9, 2012

I am presenting these facts as I have experienced while dealing with them back home in Australia, You may or may not agree with some of them, but I stand by them and the statements I have made in it. I am presenting these facts without, any derogatory intent, to belittle any one here or otherwise or prejudice against any one.

Sikhi is being sandwiched between two formidable canker worms, self styled Sant Babas (Sadhs) and their followers on one side and SGPC and Jathedars on the other and they are working hand in hand to destroy this noble faith from within and without. We

are on a rollercoaster ride sliding back into the same cesspool from where Guru Nanak pulled us out.

According to the Sikh faith God is the unity of Oneness in which everybody dwells. Guru Nanak founded the Sikh religion or Sikhi which people, from all walks of life and faith, could practice and follow without conforming to any social or cultural norm or abandoning their own faith, and in which the plurality of the world became One. It was all about **“Oneness of God and Oneness of humanity” and in which there were no others.** It was a journey to discover who we were and how to realize the Creator? Today it has been divided into clusters of clans of Sant Babas and Dehra Walas, where head of each clan claims to be the only one having direct contact with the Almighty God and gets guidance from Him and cannot make mistake in interpreting Guru Bani.

A Sikh should have his heart to God and hands to work to earn an honest living. Religious preaching is not a profession in Sikhism; a preacher should preach without expecting or accepting any monitory gain or favors in lieu of and should support his family by doing honest work, as did Guru Nanak. But these Sadhs have made preaching their profession and sell Gurubani for money, contrary to the sacred Hymn which they recite almost every day.-

“Thrig tenhan da jeevna jo lek lek bache Naam”

They amass money from their followers to service their nefarious activities by manufacturing and narrating tall tales about our Gurus, their lives and travels and their followers believe them as gospel truth. Blind faith in their sermons and ignorance of the people has driven the reason away. Every Sunday they batter the gates of Gurudwaras with storms of prayers to get a place in the heaven and spellbound, by their fallacious discourses, gullible obey their master’s command keep uncut hair, wrap themselves in colourful religious attires, swing their heads like a twister and continuously chanting “Waheguru” - “Waheguru” at the top of their voices for hours as if their God was deaf. Pleased to console themselves that their religious obligations finish there and then when they pay their reverence to these Sadhs and by prostrating in front of Guru Granth Sahib, forgetting that that’s when their solemnly promised religious vows and commitments begin, to understand Gurubani to steer their lives accordingly.

Fear springs from ignorance and though Sikhism is not based on fear of punishment or promise of rewards these agents of God preach, practice, and believe in demons and magic charms, perform miracles, claim to have the power to change the sex of the unborn children, solve domestic problems, cure cancer and put fears in the minds of their followers to keep them subservient.

One of these self styled Sant Babas, not with us anymore, has claimed in his autobiography that he made Gold by melting different metals while he was in prison. Forgetting that Gold is an element and cannot be made, had he been alive he would have been the first and only "Sant" who would have been awarded the Noble Prize for making Gold. Defying all scientific logics his followers still believe that he did make Gold by mixing different metals.

No man can serve two masters at the same time, the Creator and these Sadhs. A naked person cannot drop anything, we are all beggars and we beseech supplicate God for directions to get salvation; then what a beggar can give to another beggar? But it is not Guru Bani these Sant Baba's are interested in, it is all about what miracle they can perform in private and meaningless Hoo-Ha and how they hypnotize gullible with the loud screeching and deafening sounds of their musical instruments in which nothing really religious, they say, can be heard or understood. They narrate fictitious tall tales about our Gurus, their travels and miracles they performed and expect our youngsters to believe them. Gone are the days when parents instead of telling the truth about their birth could tell their children, "the fairies brought you to us". That may be alright until the child grows up and begins to ask who the fairies are and wants to be shown one and then we have to make somewhat embarrassing confession that there are no fairies. These days children ask questions and want an honest and true answer. The same applies to the tall tale stories about our Gurus.

There is only one Gurubani and it is erroneous and their cynical view to claim that there can be many interpretations of the same Gurbani. They have delusions of grandeur and an arrogant concept of the superiority of their knowledge of Guru Bani and claim to have an exclusive franchise on its interpretation. And in this state of mind, **of misguided religious egotism**, they forget that to claim spiritual authority to

interpret Guru Bani the way it was intended to be by those who wrote it (our Gurus), one has to have the same Divine vision and mental intuition as our Gurus had which unfortunately they don't have. From the scandalous stories we hear and read every day in the News papers, of their lecherous behaviour, molestation and sexual advances towards those left under their care, one can only conclude that for most of them the pursuit of **carneal pleasure** is their only profession. They are sexual vampires and dazzle their victims with their assumed spirituality and holiness.

They are no holy men as they pretend and we have in Australia innocent victims of the sexual abuses of one well known Sadh (who is well known here as well), who, to satisfy his lust, performed the marriage of one of his devotees, a young boy, with his own beloved disciple in a hotel in Bombay and the next day after the marriage sent this boy to work in one of his Deras in Australia and kept his wife for himself and fathered two of her children. **They claim that the children are of Guru Nanak's.** We used to hear about the children of Christ but now we have children of Guru Nanak as well. This pseudo Sadh has been barred from entering or setting up his Deras in some countries.

They are the ones who tarnish the image of the Sikhs and Sikhi. They never uphold their hypocritical oath they take during their Amrit ceremony **and feel no qualms in telling lies** in pursuit of material gain. One doesn't have to look any further to find corruption, cheating and hypocrisy, flouting the core doctrine of Sikhi of these people than your own experience of the Sant Babas who visit your Gurudwaras regularly. We brought two Gianis, at different times, from India. The first left us and cheated Gurudwara of \$18,000.00. The second cheated not only the Gurudwara out of \$17,000.00 but his followers as well, denied he had ever borrowed money and then filed for bankruptcy. We got another one, a family man; he broke his contract and is now living with his new girl friend in another town, so we are told.

Annha Aggu Jay Theia Sab Saath Bahay

Religious nomenclature

Followers of a religion who follow the teachings of their religions are known as such. A Musalman is a person who practices the teachings of Islam religion, as written in Quran founded by prophet Mohammed; a Christian is a person who follows the teachings of the

Christ, as written in the Bible, the founder of Christianity and so is a Hindu or a Buddhist who follows the teachings of Gautama Buddha irrespective of his country of origin or where he lives.

Tracing the definition back to the founder of the Sikh Faith, Guru Nanak, whosoever followed and practiced his philosophy was called a Sikh, a spiritual disciple irrespective of who he was, where he was born, how he dressed, had uncut hair or was clean shaven and ate whatever he liked. Then a Sikh is a person who follows the teachings of Sikhism, as enshrined in Guru Granth Sahib. But these Sant Babas and their followers neither understand nor want to understand the difference between the words Sikh and Singh. Ignorance has driven their reasons away where either is concerned and they have created a good deal of confusion in explaining and defining these words. There is a vast difference between what these two words stand for, they are diametrical to each other in every sense of the word. One has **spiritual connotation** and other is defensive and naturally, if these words are not clearly understood, these Sadhs will continue to baffle the gullible and so will remain the word Sikh.

Let us look at these words:-

Sikh

The word Sikh, a disciple aiming to gain spiritual knowledge to get salvation to realise the Creator, invokes or refers to that divinity within us that manifests in us by virtue of its consciousness the spirituality of oneness of humanity and oneness of God. Which is the philosophy of Guru Nanak and the essence of Sikhism and hence the definition of the person who follows it, the Sikh. Below this state of mind of a Sikh everything looks divided separated.

Singh

On the other hand the word “Singh” refers more to the militant supremacy of one section of the same community over the other, and is not the religious or spiritual part of our constitution.

It is a consciousness of our being separate from others “I”, “I-ness”. Contrary to Guru Nanak’s philosophy and hence it cannot be the definition of the disciple of Guru Nanak, the Sikh. It had no religious connotation even when Guru Gobind Singh

adopted it as a warrior status, not religious or spiritual, for the baptized Sikhs.

So what is our identity, our marker---- warrior/ fighter? a detested term, or Godliness. Surely it is **divinity** and hence our identity as a **Sikh** --- and Not Singh.

The word Singh has been in use, for centuries, as a title or surname by many tribes in various Indian States and in Sri Lanka and even in Bangladesh and they still use it as hereditary title without any warrior status but as the caste system, **to show that they are different / superior to their tribes** -- (separateness). Guru Gobind Singh adopted the word “Singh” because of its meaning “Lion” to evoke marshal spirit in them. It had no religious or spiritual significance. Our Gurus fought against tyranny of the oppressors and not against any religion and gave it due respect. History tells us that Guru Gobind Singh had a number of Pathan soldiers in his army and he always addressed his army as “**you are my Khalsa**” then definitely he did not attribute the word Khalsa for the baptized Sikhs only as these people claim. Guru Gobind Singh, who all his life preached, practiced and propagated Guru Nanak’s philosophy of Oneness of God and humanity and said, “*Maanas ki Jaat sabho eak pahchan*”, couldn’t have said that, “*I love the chosen few (the baptized ones) more than the non baptized ones and only the baptized ones will get salvation*”, as these people claim. True meaning of the Guru’s words, these people only partially understand and perhaps misinterpret through ignorance or deliberate perversion.

Amrit ceremony discrimination and myths in Sikhism.

No nation will make any progress if it continued living while adhering to centuries old norms and traditions set by its elders. Social behavior and cultural traditions must be modified with the changing circumstances and the environment we live in.

Amrit ceremony was a unique, sacred and moral boosting ceremony and served its purpose very well at that time. It invoked the sleeping giant amongst the Sikhs and it still does, but not for the same purpose. During Guru Gobind Singh’s time those who took Amrit were **religious** Sikhs and became Singh, the defenders, protectors of the oppressed, irrespective of

their religious affiliation. Amrit did not change their religious status or constitution; it simply made them invincible warriors.

Guru Gobind Singh ordained and used what was available at that time for defense but with the technological advances more sophisticated weapons are now available for self defense and the once mighty sword has become a relic, only to be found in antique shops and cannot be used for self defense. The 5K's had no religious significance whatsoever, except that some of them were simply visible symbols, an army uniform and a weapon. It wasn't the plan of Guru Gobind Singh to divide the Sikhs, a casteless and classless Nation, into different classes of Sikhs (combatant and non combatant Sikhs, Amrit Dharis and non Amritdharis). Although the SRM clearly states that a person to be baptized must be of mature age yet these Sadhs insist that everyone in the family, including the minor children, must be baptized, because an Amritdhari is not supposed to par take meals with or from a non Amritdhari. What a joke of the sacred Amrit ceremony they have made.

Our Guru gave us hundreds of reasons to suggest that we are all equal; but these agents of God are all the time exploring ways of establishing hierarchies to look different from other Sikhs. They recite the hymn **“Maanas ki Jaat sabhay aek pahchanio”** every day but don't practice or believe in it. By taking Amrit **they claim to become the sole recipients of spiritual guidance from God and it is this extraordinary capacity of self-delusion, for their refusal see fault in their purity and unwillingness to accept others as equal that threatens them most.** Spiritual tranquility, happiness and peace cannot be attained by just drinking Amrit if it doesn't invoke divinity within; equality of humanity and oneness of God.

They live in ghettos and a fantasy world of their own in which others don't exist. They have an arrogant concept of the superiority being baptized and are suffering from issues of self-image and imagined greatness and cannot rise above this personality disorder. They have coined a new term for their cast and call themselves **“SINGHS”** which they promote so vehemently that it has become their lifeline, their breath and these Sadhs and their followers are even leading the campaign in destroying the Sikhi by prescribing their followers the length of their beard, colour of the dress, mode of reciting

Gurubani and even what must or must not be eaten by them.

Turban

Turban for a Sikh is a part of his dress, and the wearer can no longer hide in anonymity. It has been in use in India and other countries for centuries as a head cover and distinction. There used to be just one simple style of turban, look at the turban of the Indian Prime minister or the Chief of the Indian Army a true turban. But, to look different from other Sikhs these Sant Babas tell their followers to ape the style of Osama Bin Laden's turban style with loosely flowing beard. And no wonder in an effort to look different from us all they have often become the victims of their own creation, mistaken identity. Forgetting the fact that the uniqueness of the Sikh religion and its universal appeal lies in its ability to welcome into its fold whosoever is willing to act and follow Guru Nanak's philosophy without putting any conditions about person's appearance or what the person should wear, eat or shouldn't eat. But here we are being told that if you are not baptized you are not a Sikh. They themselves are only weekend Sikhs, you scratch the veneer of their orthodoxy what you will find beneath is that they are perfect Western Oriented Gentlemen. They are suffering from an incurable contagious disease called Compulsive Obsessive Faith Disorder.

Unwilling temporarily to part with their 5 K's they have disqualified themselves voluntarily from competing in many human activities. They cannot take part in almost any of the Olympic Games and cannot apply for many jobs. Sikh Council, over the years, has dealt unsuccessfully, with many cases in Australia where baptized Sikhs were refused jobs in Defense Forces, Fire Brigade, Police, Engineering, Building construction and other industries because they refused to, temporarily, part with some of their 5 K's while on duty to comply with the Occupational Health and Safety Act. Last year in spite of Sikh Council's objection and submission to the Queensland government, Queensland's Weapon's Amendment Bill was passed without extending the reasonable excuse of wearing Kirpan in Schools. As a result now in Queensland State a baptized Sikh cannot be employed as a teacher or an ancillary staff in any school environments, or any tradesman wearing kirpan can enter the school premises.

Rituals and idol worship in Sikhism

Sikhism rejects ritualism but any level headed person will find no difference between a ritual of putting a sacred thread by a Pundit on a Hindu boy and the ritual of initiating a Sikh and putting a Kirpan on his shoulder. It has no spiritual significance and what is the fun of carrying a weapon which you cannot use even for self defense and it has often become a liability in Australia. Most Gurudwaras and homes of the Sikhs have faked, supposed pictures of our Gurus embellished with prayer beads and garlands, which Gurubani condemns; and every morning Sikhs vow in front of them. If this is not idol worship then what else? The supposed pictures of our Gurus are being published daily in the newspapers which ultimately end up in the rubbish bins or are being used for fast food wrappings and handouts in India. Do these supposed pictures of our Gurus deserve that reverence? These pictures should be legally banned, by the SGPC, as they are fake and contrary to the Sikh philosophy.

During Guru Nanak's time there were many renowned painters and Guru Nanak had no difficulty in getting his painting done for the posterity. But, with his vision of the future, he did not because he knew that after his time his followers will start worshipping and idolizing his picture rather than his philosophy. Sikhism under the influence of these agents of God has become a cult of rituals and idol worshippers much worse than Hinduism; Hindus at least admit to believe in idol worship. There is a need to educate this brand of Sikhs (Singhs as they call themselves) to create a culture of understanding so that they understand who is a Sikh and what is the Sikh faith or Sikhi and don't divide the Sikhs into Amritdharis and Sahaj Dharis or Mona Sikhs.

There is only one Guru Bani, and there cannot be many different meanings of the same philosophy and its followers cannot be addressed by different titles.

If we continued to quibble about, "who is a "Sikh", and refused to accept as defined by Guru Nanak, perhaps time is not far away when the SGPC and Jathedars will ask the Indian Government to legally define it for them and we will have no choice but to accept it, as it happened in the case of the students in Amritsar medical college. These fundamentals of our faith, basic philosophy and spiritual truth, are too sacred

too important to be left to the human judiciary to decide for us.

Look around the world, basic religious philosophies of most of the religions have succumbed to the new philosophical doctrines put forward by new thinkers, which have led to the fragmentation of their doctrines because they were not absolute. Sikhism has preserved its philosophy, survived the shocks of political, religious and social upheavals and onslaughts, even from within, since its inception by Guru Nanak. None of the theological arguments, explanations have proved it to be untrue and these human law makers have no jurisdiction or right to fiddle with the absolute truth. They should not be allowed to invade the spiritual realms of the Sikh faith, any modification and deviation from its truth will amount to an inexcusable sacrilege. Guru's words are immutable.

A Sikh believes in the philosophy as enshrined in Guru Granth Sahib but Sikh Rehat Maryada was written by humans, Sikh scholars, who had no vision of their own future let alone the future of the Sikh religion. They had no foresight of the fast approaching technological advances in every field of human activity. SRM doesn't reflect the essence of the Sikh philosophy and is self contradictory in many aspects. The social, cultural and religious requirements have changed in many ways since its inception and there is a dire need to revisit the SRM and modify it. We are living in socially and culturally changed environments introduced by the technological advancements, which are fundamentally different from India and we can no longer be an extension of the Sikhs living in Punjab.

Here is what Guru Nanak said:-

"Religion does not consist in the patch coat or in the Yogi's staff or in ashes smeared over body or wearing ear rings or a shaven heads or in blowing horns". How true but these people don't understand or believe in it.

So by asking a person to keep uncut hair, giving him a new name and clothe him in strange garments will not change his persona, his nature or inner belief. By putting on Rugby player's uniform one doesn't become a Rugby player, it requires much more than that.

There is a great difference between the religion of

Guru Nanak and Sikhism of these Sant Babas. Any person who is willing to reflect and follow the Sikh philosophy as enshrined in Guru Granth sahib, must be accepted into the fold of Sikhism as the person is and not the way these Sant want him to be. Spiritual tranquility, happiness and peace cannot be attained by just drinking Amrit, if it doesn't invoke divinity within us, Oneness of God and equality of humanity.

SGPC, Jathedars and Hukamnamas.

Although we live in foreign countries yet we display our social and culture traditions as if we were still living in Punjab and hence are often subjected to social and cultural vilifications. You can live in Australia but you cannot make it a Punjab. Sikh philosophy is absolute and cannot be changed, but the cultural norms and traditions can be adapted to whichever country we migrate and make it our home. Culture and traditions are fluid, and religions which have modified their cultures and traditions with time and environments they live in have flourished rather than diminished. {Islam and Christianity}. **Survival of any institution depends upon its system of rules, by laws and traditions, which shouldn't be cast in stones.** We have no leader who could lead us religiously or politically and as a result every Sadh thinks he is a leader and that's our bad luck. The SGPC and the Jathedars are silent on the issues facing the Sikh Diaspora, are in an indeterminate state of mind, unwilling to deal with the issues or stop those who are destroying the propagation of the Sikh faith.

Leaving aside the attitude of the SGPC, even some of our own Sikh theologians and well reputed overseas Sikh scholars are often unwilling, perhaps for fear of excommunication by the Jathedars, to express their qualified opinions on some issues which are debatable in SRM. Last year the Sikh Council Of Australia was asked by the Australian Cadet Corp Commander to rule on whether a Sikh Cadet in the Australian Army Cadet should remove his turban and put on a hard helmet in an activity involving handling of live ammunition, demolition, fire, gas and hazardous material in military exercises. Sikh Council wrote to the known Sikh Scholars and instead of giving their opinion, our request was referred to another Sikh scholar who never acknowledged or responded to the request. Sikh Council did write to the SGPC for their ruling on the issue but our letter wasn't even acknowledged. Sikh Council then asked its members, through email, and

except one, all others including the serving servicemen, ex- servicemen, Indian defense attaché and many from Malaysia USA and other countries said, "that being the safety issue he must remove his turban and put on the helmet".

SGPC and the Jathedars are not interested in such SRM related issues facing the Sikh Diaspora and won't give any rulings on such issues. So what is the function of these bodies? They have no functionality and are not serving any useful purpose for the Sikh Diaspora; they are not interested to engage in a dialogue to resolve issues facing the Sikh Diaspora. The role of the Jathedars, as far as one can see, is to be subservient to their master and pronounce edicts which have no logic or relevance to the social and cultural environments Sikhs are living in. Although SRM was written by the Sikh scholars, human beings, who had no divine vision to look into the future, yet it has become a **sacred cow for the SGPC** and Jathedars, and anybody suggesting any changes to suite the environments we live in, faces excommunication

How can there be such a word, as excommunication, in a society in which there are no others. How can you excommunicate one of your own? How can there be different codes of conduct in a society in which there are no others?

Guru Nanak's Sikh was united under the Oneness of God by love that embraced each other and which transcended all differences. The oneness of the Sikhs, leaving aside the oneness of humanity has been dividing by the strife created by these Sadhs to control the masses by preaching their version of Sikhi and project their image as semi God or carnation of our Gurus.

Right of a Sikh to listen to Kirtan Deewan and partake Langer.

There are plenty of disillusioned and misguided followers of these Sadhs in the Sikh Diaspora who take these Hukamnamas as Divine utterance and implement them, to their letters, in the Gurudwaras controlled by the Amritdharis/ SINGS. Such as eating Langer only by sitting on the dining room floor (floor sitters) and you cannot enter a kitchen with your shoes on. Where is the Hymn in Guru Granth Sahib which admonishes us about not to sit in the chair to partake Langer? Isn't there equality among people when

everybody sits in the chairs or stands in a row to partake Langer? Do we believe in Guru Granth Sahib or Jathedars which are humans and are replaced after every few years? This is in fact against the Occupation Health and Safety Act in Australia (OHSA). It is unhygienic, and any person working in a kitchen must wear steel toe shoes, and Gurudwara authorities can be charged or fined if they do not comply with the Act. These floor sitters, even insist and deny the right of the senior citizens, who have age related knee and hip problems, to listen to Kirtan Deewans while sitting in a chair or on the bench in the Gurudwara. This fanaticism and disparaging attitude towards those senior citizens, who are unable to sit on the floor is inhuman and un-Sikh. SGPC and Jathedars are antagonistic to social and cultural changes and remain frozen in time where propagation and acceptance of our religious philosophy by others is concerned. They are still in the dormant state and there is a need to poke them out from their dead end religious burrows, to come to life to see that the world has changed ever since they went into hibernation. I marvel at the attitude of these people, we have progressed from horse back to cars and rockets, put man on the moon, created life in a Petri dish, split the Atom and can send a letter instantly around the world, but we cannot change the century old views about our culture and traditions they are holding on to.

Human equality and segregation

Gurbani supports gender equality and we proudly advocate and announce at the interfaith conferences, "In Sikhism women have all the equal rights with men" which no other religion has accorded to the women. What a hypocritical statement. Why then women are not allowed to do Kirtan in Darbar Sahib?

In most of the Gurudwaras in Australia, especially those controlled by the Amritdharis, a clean shaven Sikh is not only not allowed to do Kirtan he cannot even sit behind the Guru Granth Sahib or help in the preparation or distribution of Langer. These Gurudwaras will not perform the marriage of a Sikh boy to a non Sikh girl or a Sikh girl to a non Sikh boy even if they are willing to embrace Sikhism because of the commandment of the Jathedars. Instead of outstretching their welcoming arms to whosoever wants to embrace Sikhism, the stench and pungent smell of their hypocrisy, and caste system is repelling them. If these traditions and rules are not modified soon, time is not far away when the Sikhs who trim their beard will

not be allowed to enter Gurudwaras to pay their homage to Guru Granth Sahib. How far can we allow them to poison the roots of his noble faith? They shouldn't be allowed to cross the boundaries of the Sikh faith as enshrined in Guru Granth Sahib. Questions such as, why do you cut your hair, why don't you take Amrit, why do you put lipstick, powder etc, are still being openly asked and discussed in these Gurudwaras

Qualification for a Sikh Preacher.

If you don't have any educational qualification and want to start a business, set up a Dera and become Sant Baba or Bhai Sahib, your business will be booming

Every other organised religion in the world is regulated but Sikhism is not. Preachers of other faiths such as Christianity, Islam, Buddhism, Judaism etc have at least one if not more theology degrees in their own religion and comparative studies and they are often multi lingual. Every profession in the world is regulated and nobody can become Engineer, Doctor or Teacher without the necessary qualifications and proficiency in the profession and must adhere to the professional ethics and codes set by the profession. 'Sikh preacher' the profession of these Sadhs, is the only profession in India that doesn't require any formal educational qualification or proficiency and is not subject to any religious or ethical codes. Even a boy as young as 22 years can setup a Dera, become Sant Ji and the gullible worship him like a semi God or even as an incarnation of our Guru. You have seen it all here and it has to be stopped to Save Sikhi.

Causes and Cure

Guru Granth Sahib used to belong to humanity, but no more. SGPC and Jathedars have made it their personal property; you cannot take it overseas with you, to keep it in your home or in the Gurudwara. You cannot take it in a Function Hall to perform a Sikh marriage ceremony, only in the Gurudwaras controlled by the SINGHS. Most Hotels rooms all over the world have a copy of the Bible, Quran, even Gaeta and books on Buddhism, in English, but nowhere to be seen a "Nit Name Gutka" in any Hotel room and their argument in defense is worthy of dustbin only. We are more concerned to pay respect to the paper on which Gurubani is written rather than what is written on it, forgetting that paper and the printed words are not the

Guru, they are only a vehicle to realise God, to get salvation, the Guru is what is contained in it; what one imbibes by understanding the Shabad/ word.

These days you can get the whole Guru Granth on a CD and the question then arises; since it is the same Guru Bani do we give the same reverence to that CD---. No we don't, and then why not, what is the difference? And if the CD gets scratched we throw it away in the rubbish bin, it does contain the same Guru Bani. Thank God these Jathedars are not aware of this technology otherwise they will ban printing Guru Grant on CD's.

We cannot be true Sikhs and faithful to each other in isolation, as we are today and in the present caste system these people have created. Sikhs will remain self serving and cocooned in their own world with little value to others. Sikhism shouldn't be opposed to social and cultural changes in a country we call our home. History is the witness that our Gurus did change, followed the culture and traditions of the region and country they travelled to propagate the Sikh philosophy. But we, in the name of **manmade SRM** feel indignant to part with them. We have become slave to our traditions, which explains why our youngsters do not attend Gurudwaras. We still walk with some age old customs and traditions which have no spiritual significance or relevance in the modern age. To bind body to the wheels of centuries old socio cultural machinery is a form of slavery and Sikhism doesn't condone it.

We are approaching spiritual doom as we have misguided men guiding us. They are woodworms in the Sikh Nation and are destroying the roots of the Sikh faith from within by propagating misinformation about the Sikh faith and have destroyed the lives of many young girls, ruined many families financially and we stand helpless unable to help the victims. Imagine if it happens to one of you, would you remain silent? We are spineless and the fact remains that at this moment in history and time Sikhism is ruled by these pseudo "Sadhs" and if we the silent majority did not speak up until it was too late, one day we will wake up to find that these religious fanatics own us all, and the end of the Sikh faith will have begun. We don't want to watch this scenario unfolding in front of our eyes. Sooner we neutralize their influence on the masses and get rid of them, better it would be for the Sikhs and the Sikh religion. Otherwise there won't be any Sikh left to tell about it. Sikhism will become a Dinosaur and posterity will read in the history books that there used to be a

noble faith called Sikhism which was annihilated by the self appointed Sant Babas and their blind followers because they refused to accept the definition of the Sikh and asked their government of the day, to define it for them and the government declared that there was no religion such as Sikhism it was an offshoot of Hinduism and these Sadhs/ Sant Babas are actually Hindu priests in the guise of Sikh priests and it slid back into Hinduism.

There is nothing wrong with the Sikh Faith but everything is wrong with the religion of these Sadhs which has produced in them the false notion of their spirituality and holiness. The real issue facing the Sikh Nation, if Sikh religion is to survive the onslaught of these people, is to do away with 21st Century Mahants in the garb of Sant Babas and Dera Walas and neutralize their influence on the gullible. It is simply a reminder for us that relative truth is constantly shifting in the hands of those who desire to control us. We have to make ourselves free of religious hierarchical control of these pseudo preachers. We have to take up the stand and we must, to deny their authority to misinterpret Guru Bani and stop their regular visits, under the guise of religious preachers. There is a need for us to shake off delusion that we are sheep; we are Lions when it comes to save our faith.

Greatest Sin of the Sikhs

I will end this presentation by quoting Bertrand Russell's views on Sikhism. Talking about the third World War, Russell said that "if some lucky men survive the onslaught of the third world war of atomic and hydrogen bombs, then the Sikh religion will be the only means of guiding them." And when asked that isn't this religion capable of guiding mankind before the third world war, Russell said, "Yes, it has the capability, but the Sikhs have not brought out in the broad daylight the splendid doctrines of this religion which has come into existence for the benefit of the entire mankind. This is their greatest sin and the Sikhs cannot be freed of it."

Bawa Singh Jagdev, JP, OAM, Australia

A MAN OF GOD SANS RELIGION

Dr. Bhai Harbans Lal

Many a dear friend has encouraged me in recent years to begin recording my memories and memoirs. My response began with the series, *Tales of Haripur*, first

published in the pages of *sikhchic.com* and thereafter in the *Sikh Review*.

A Persian phrase that reverberates through all that comes back to me from the umpteen decades I have lived, is one used by Guru Nanak in his reply to an oft-repeated question posed to him about his religion, during his extensive travels in the Middle-East.

Those who engaged him during the course of that particular *udaasi* included Muslim scholars well-versed in Islam and Islamic laws, *pirs* and saints, *mullahs*, *ulemas*, as well as Muslim laymen.

The phrase whose English translation provides the title of this article, was one first revealed to me by a learned scholar who used to visit Haripur and other Potohar towns frequently. I was one of his many admirers, first while I lived in Haripur, and later in Patiala after the Partition of Punjab and the rest of the subcontinent.

Syed Prithipal Singh was originally **Syed Mushtaq Hussain Mirpuri** who converted to Sikhi several years after his education at an Islamic madrasa in the holy city of Mecca. His ancestors were well known for their Islamic scholarship and community leadership in the Mirpur area of Kashmir.

He was the only son of the famous Pir, Muzafar Hussain, and a grandson of Pir Baqar Shah.

In 1927-30, young Mushtaq accompanied his father on a pilgrimage of the holy cities of Mecca and Medina in addition to several other places of pilgrimages in the Middle East. When visiting the Muslim sacred shrines, his father, Pir Hussain, was inspired to place his son in a Muslim madrasa for Islamic education as well as for private lessons under the private supervision of Islamic scholars to learn Arabic and Persian languages.

It is during his visit of those holy cities that Mushtaq came across a book titled *Siyahto Baba Nanak Shah Faqir*, by **Haji Tajjudin Naqshbandhi**, who had met **Guru Nanak during the hajj**.

Tajjudin caught up with Guru Nanak in the town of Undlas located between Erar and Bagdad and travelled thereafter with him as a member of his

entourage. He thus remained with Guru Nanak during the years of 1504-06.

Tajjudin recorded his time with Guru Nanak in great details by reporting on his travels.

The book that Mushtaq came across after more than four centuries was this very diary, originally hand-written by Tajjudin in a mix of Arabic and Persian languages. The book was in fact a compilation of Tajjudin's diaries from a 2-year period.

Therein, Tajjudin had described Guru Nanak's travels and recorded his dialogues with the Islamic religious and civil leadership of the time. **The completed diary was dated 1505 and was archived in a local library.** Recently, I have learned more of this and other extraordinary documents through my friend, **Dr. Himat Singh of Patiala**, Punjab. I later confirmed some of the material from **Prof. Mohinderpal Singh Bedi**.

In the absence of any facility available to copy the book in facsimile, **Mushtaq Hussain took notes from Tajjudin's diaries and another book, *Twarikh-e-Arab*, by Khwaja Zainul Abideen, who was also present during Guru Nanak's travels to Mecca.**

Mushtaq then undertook to visit personally as many places as he could to experience the places Guru Nanak had visited four centuries earlier. During those travels, Mushtaq sought out and examined various artifacts and relics then extant from the Guru's times. He talked to their caretakers and the locals to gather as much information as he could.

Mushtaq was fascinated by the account of Guru Nanak's travels to the sacred places of Islam and he decided to share his experiences through public presentations and by working on publishing his findings.

Upon his return to Kashmir, Mushtaq witnessed intense persecution (1930-31) being then waged against Sikhs and their institutions in Kashmir right in front of him. The incidents he witnessed, coupled with other things that had begun to disturb him through the years, finally led to his decision to change his faith.

Thereafter, Mushtaq left his ancestral Kashmir and moved to Lahore where he came across a number of scholars of Sikh, Hindu and Buddhist orientation. He was accompanied by his wife, Gulzar Begum and son, Mohammad Nazir.

In Lahore, Mushtaq began to visit Gurdwara Dera Sahib where Guru Arjan had been martyred in 1606. He began to learn about Sikhism. He was already well on his way as a sehajdhari, having been deeply affected by all that he had learned about Guru Nanak in the Arabian archives.

In Lahore he was further influenced by Giani Achar Singh. Soon after his acquaintance with Giani ji, Mushtaq took khande-di-pahul from him in 1933.

Thenceforth, he became Syed Prithipal Singh, later also known as Sant Syed Prithipal Singh Patiale-wale. His family joined him in this journey and also converted to Sikhi.

Syed Sahib was a very sought-after speaker. He travelled as far as England where he is remembered for laying the foundation stone of the Southall Gurdwara in or about 1965.

In 1968 he was invited to speak at the Guru Nanak Parkash Gurburab celebrations in Kanpur, India. He passed away during his visit to Kanpur.

Through the years, Syed Sahib worked away at translating his Persian notes for a book to be published in Punjabi. However, he did not live long enough to see the project come to final fruition.

His hand-written draft of *Guru Nanak's Travels* remained unknown until his son **Mohinderpal Singh Bedi** finally released parts of it a few years later.

The first booklet, *Babe-di-Bagdad-Pheri*, has now been published (2011) by Kanwar Ajit Singh of Gurmat Vichar Kendar, Patiala, Punjab. It is my desire to promote collection of additional material for further publications whenever feasible.

Coming back to the Persian quote from Guru Nanak, it is from Guru Nanak's dialogue - not unlike the one he had with the Siddhs - with Qazi Ruknuddin of Mecca.

During Guru Nanak's visit to Mecca, **Qazi Ruknuddin** was among the first batch of Muslims who had extensive dialogue with him. After the incident in which Nanak was found sleeping with his feet pointing in the "wrong" direction, several Hajjis or pilgrims to Mecca-Medina gathered around Guru Nanak, seeking a dialogue.

Qazi Ruknuddin then asked Nanak:

"Fala Allah mazabo"? (What is your religion?)

To that Guru Nanak responded:

"Abdulla Allah la mazaboo" (I am a man of God and belong to no religion.)

This was one of many questions and answers from Guru Nanak's dialogues during his Middle-East Visit.

Sikh scholar Bhai Gurdas and the authors of Janam Sakhis have referred to this historic dialogue and Guru Nanak's responses, including this specific one. It is also cited in the material included in the book, **Meccate-Madine_di_Ghosht published by Punjabi University, Patiala.**

To me the doctrine embodied in Guru Nanak's self-description that formed the title of this paper is a profound statement that should draw the attention of civil societies everywhere in the global village.

No wonder, people of all faiths consider Guru Nanak as their own.

(Modified from first published on April 29, 2012 as http://www.sikhchic.com/history/a_man_of_god_sans_religion)

GURU NANAK DEV ABOUT MUSLIMS

Sawan Singh Principal (Retired) 10561 Brier lane, Santa Ana 92705 California, USA. sawansingh85@gmail.com

Guru Nanak Dev guides every human being irrespective of his race or religion. He inspires, encourages, comforts, exhorts, warns, even implores him/her to know the reality and achieve self realization. The main point that Guru Nanak stresses is that humanity must curb evil, wish for the welfare

of all and happiness of mankind. Hymns uttered by Guru Nanak contain pure devotion. They show us the way to devotional realization and demand subordination of ego. He conveys his inter-faith message in such a way that every human being gets true guidance and inspiration to pursue the right path.

He has a universal message for the well being of humanity. He gives a healing outlook on life. He breaks the barriers of fanaticism, prejudices and condemns the attitude of hostility among different religions. He does not accept racial discrimination and treats all as equal. **His tenets preach liberation of humanity from social, political, religious and economic exploitation.** As mentioned in his biographies (ਜਨਮ ਸਾਖੀਆਂ), he met Yogis living on high mountains and the Muslim priests at Multan and Pakpattan(Punjab), Mecca in Saudi Arabia and Baghdad(Iraq) to deliver his inter-faith message and exchange views. He also collected compositions of holy persons like *Shiekh* Fareed. These were later incorporated in the sacred Sikh scripture, Sri Guru *Granth* sahib.

As evident from the following sacred hymn, he advises everybody not to usurp what belongs to others, live an honest life and shun ill-gotten wealth. He further warns that emancipation is by honest living and no one can go to heaven by mere talking:-

ਹਕੁ ਪਰਾਇਆ ਨਾਨਕਾ ਉਸੁ ਸੁਅਰ ਉਸੁ ਗਾਇ ॥
ਗੁਰੂ ਪੀਰੁ ਹਾਮਾ ਤਾ ਭਰੇ ਜਾ ਮੁਰਦਾਰੁ ਨ ਖਾਇ ॥
ਗਲੀ ਭਿਸਤਿ ਨ ਜਾਈਐ ਛੁਟੈ ਸਚੁ ਕਮਾਇ ॥
ਮਾਰਣ ਪਾਹਿ ਹਰਾਮ ਮਹਿ ਹੋਇ ਹਲਾਲੁ ਨ ਜਾਇ ॥
ਨਾਨਕ ਗਲੀ ਕੂੜੀਈ ਕੂੜੇ ਪਲੈ ਪਾਇ ॥ ਪੰਨਾ ੧੪੧

‘To deprive one of one’s due is to eat the (forbidden) cow for one (the Hindu) and swine for the other(the Muslim).

The spiritual guide and the prophet will stand surety only if one does not usurp another’s due.
By mere talk, man goes not to heaven. The deliverance is by honest living.
By putting condiments in the unlawful food, it does not become lawful.
Nanak, by false talk only falsehood is obtained.’

It was rightly said:-

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸ਼ਾਹ ਫਕੀਰ। ਹਿੰਦੂ ਦਾ ਗੁਰੂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਦਾ ਪੀਰ।
‘Guru Nanak is a holy saint who is guide for both – Hindus and Muslims’.

For Guru Nanak Dev, Allah, Ram, Hari and *Wahguru* is the same Lord. While he calls God *Wahiguru*, Ram and *Hari*, he also addresses Him as *Allah* in many of his hymns:-

ਬਾਬਾ ਅਲਹੁ ਅਗਮ ਅਪਾਰੁ ॥ ਪੰਨਾ ੫੩

‘ O dear! Allah is Unknowable and Vast.’

He advises a Hindu priest to be sincere at heart and says:-

ਤੀਰਥ ਨਾਤਾ ਕਿਆ ਕਰੇ ਮਨ ਮਹਿ ਮੈਲੁ ਗੁਮਾਨੁ ॥ ਪੰਨਾ ੬੧

‘What is the use of bathing oneself at a place of pilgrimage, when the filth of self- conceit is within ones mind?’

He also has a piece of advice for *Qazi*, a Muslim religious leader and says:-

ਸੋਈ ਕਾਜੀ ਜਿਨਿ ਆਪੁ ਤਜਿਆ ਇਕੁ ਨਾਮੁ ਕੀਆ ਆਧਾਰੋ
॥ ਪੰਨਾ ੨੪

‘He alone is a *Qazi*, who renounces selfishness and conceit, and makes the One Name of God alone his Support’.

Guru Nanak also exposes the hypocrisy of so-called priestly class and corruption in the ruling bureaucracy He condemns both Muslim as well as Hindu hypocrite religious guides as is evident in the following reference:-

ਕਾਦੀ ਕੂੜੁ ਬੋਲਿ ਮਲੁ ਖਾਇ ॥ ਬ੍ਰਾਹਮਣੁ ਨਾਵੈ ਜੀਆ ਘਾਇ ॥
ਜੋਗੀ ਜੁਗਤਿ ਨ ਜਾਣੈ ਅੰਧੁ ॥ ਤੀਨੇ ਓਜਾੜੇ ਕਾ ਬੰਧੁ ॥ ਪੰਨਾ ੬੬੨

‘The *Qazi* tells lies and eats filth; the Brahmin kills and then takes cleansing baths.

The Yogi is blind, and does not know the Way.
The three of them devise their own destruction.’

Muslims who were ruling India those days have been given sound advice by Guru Nanak Dev. He says that it is difficult to be called a good Muslim, for a true Muslim is he who shows regard for the religion of the other worshippers of God and removes pride of his wealth from his mind; does not care for the whims of life and death. He should submit himself to the Divine Will; meditate on one God and show sympathy and kindness to all.

ਮੁਸਲਮਾਣੁ ਕਹਾਵਣੁ ਮੁਸਕਲੁ ਜਾ ਹੋਇ ਤਾ ਮੁਸਲਮਾਣੁ ਕਹਾਵੈ ॥
ਅਵਲਿ ਅਉਲਿ ਦੀਨੁ ਕਰਿ ਮਿਠਾ ਮਸਕਲੁ ਮਾਨਾ ਮਾਲੁ ਮੁਸਾਵੈ ॥
ਹੋਇ ਮੁਸਲਿਮੁ ਦੀਨੁ ਮੁਹਾਣੈ ਮਰਣ ਜੀਵਣ ਕਾ ਭਰਮੁ ਚੁਕਾਵੈ ॥
ਰਬ ਕੀ ਰਜਾਇ ਮੰਨੇ ਸਿਰ ਉਪਰਿ ਕਰਤਾ ਮੰਨੇ ਆਪੁ ਗਵਾਵੈ ॥
ਤਉ ਨਾਨਕ ਸਰਬ ਜੀਆ ਮਿਹਰੰਮਤਿ ਹੋਇ ਤ ਮੁਸਲਮਾਣੁ ਕਹਾਵੈ

॥ ਪੰਨਾ ੧੪੧

'It is hard to deserve the name of Mussalman. If one has these (attributes), then he may get himself called a Muslim:

First he must love the religion of the Lord's devotees and he should distribute (his possession among the needy) as rasped with a scraper.

Becoming the true disciple of the faith of the Prophet, he should banish fear of death and life.

He should submit to the Lord's will, worship the Creator and give up his ego.

If he becomes compassionate to all beings, he shall be called a *Mussalman*.

For Muslims there are many pieces of advice which impress upon them to follow the code of conduct and to live a chaste life according to their faith:-

ਮਿਹਰ ਮਸੀਤਿ ਸਿਦਕੁ ਮੁਸਲਾ ਹਕੁ ਹਲਾਲੁ ਕੁਰਾਣੁ ॥

ਸਰਮ ਸੁੰਨਤਿ ਸੀਲੁ ਰੋਜਾ ਹੋਹੁ ਮੁਸਲਮਾਣੁ ॥

ਕਰਣੀ ਕਾਬਾ ਸਚੁ ਪੀਰੁ ਕਲਮਾ ਕਰਮ ਨਿਵਾਜ ॥

ਤਸਬੀ ਸਾ ਤਿਸੁ ਭਾਵਸੀ ਨਾਨਕ ਰਖੈ ਲਾਜ ॥ ਪੰਨਾ ੧੪੦

'Let mercy be thy mosque, faith thy prayer –mat, what is just and lawful thy Quran,

modesty thy circumcision and good conduct thy fast.

Thus thou become a (true) Muslim.

If right conduct be thy *Kaaba*, truth thy spiritual teacher, good deeds thy prayer,

and if thy rosary be His Will, the Lord will preserve thy honor'.

It means for a true Muslim his mosque is the element of mercy in him and sincerity of faith is his prayer-mat sitting on which he offers his prayer, regard for truth, justice and good intentions should be his holy *Quran*, gentleness should be his true *Sunat i.e.* circumcision and his good deeds should be his fasts, *Rozas*. His just dealings should be for him his *Kaaba*, his good actions his *Kalma* (Prayer). He should make his rosary what pleases God. If one has all these qualities and uses them in his life, he is really a true Muslim whose honor will be defended by God.

While Guru Nanak stresses on meditation and prayer, he also teaches to adopt truthfulness, honest earning and purity of mind. When Guru Nanak said "For God there is no Hindu and no Muslim", he was invited by the Governor and the *Qazi* to join them in prayer (*Namaz*). The guru agreed and accompanied them, but stood watching while everyone was praying. When

asked why he did not join the prayer, he replied "Unless one's mind is focused on the prayer, it has neither any effect nor does any good to the person praying". In one of his hymns, he mentions the five prayers of a Muslim and says:-

ਪੰਜਿ ਨਿਵਾਜਾ ਵਖਤ ਪੰਜਿ ਪੰਜਾ ਪੰਜੇ ਨਾਉ ॥
ਪਹਿਲਾ ਸਚੁ ਹਲਾਲ ਦੁਇ ਤੀਜਾ ਬੈਰ ਖੁਦਾਇ ॥
ਚਉਥੀ ਨੀਅਤਿ ਰਾਸਿ ਮਨੁ ਪੰਜਵੀ ਸਿਫਤਿ ਸਨਾਇ ॥
ਕਰਣੀ ਕਲਮਾ ਆਖਿ ਕੈ ਤਾ ਮੁਸਲਮਾਣੁ ਸਦਾਇ ॥
ਨਾਨਕ ਜੇਤੇ ਕੂੜਿਆਰ ਕੂੜੈ ਕੂੜੀ ਪਾਇ ॥ ਪੰਨਾ ੧੪੧

'There are five prayers five times of the day for prayers and every prayer has a name.

Let truth be thy first (prayer), honest living the second and the third charity in the name of God.

Let the fourth prayer be the honest mind and the fifth be the praise of the Lord.

Repeat the prayer of good deeds and then thou may call thyself a true Muslim.

O Nanak! The false obtain falsehood, and only falsehood.'

ਗੁਰਬਾਣੀ ਤੋਂ ਜੀਵਨਜਾਚ

ਪਰਮਿਦਰ ਸਿੰਘ ਪਰਮਾਰ, ਕੈਨੇਡਾ

ਮੂਲ ਮੰਤਰ ਜਾਂ ਮੰਗਲਾ ਚਰਨ: ਇਕ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ (ਕੁਦਰਤ+ਸੰਸਾਰ) ਹੀ ਸਦਾ ਲਈ ਹਰ ਵਸਤੂ ਜਾਂ ਜੀਵ ਦਾ ਕਰਤਾ ਹੈ। ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਸਭ ਦਾ ਗੁਰੂ ਹੈ, ਕਿਰਪਾਲੂ ਹੈ, ਨਿਰਭਉ, ਨਿਰਵੈਰ, ਅਜੂਨੀ, ਅਕਾਲ ਮੂਰਤ ਹੈ। ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੇ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨੂੰ ਰੱਬ, ਭਗਵਾਨ, ਹਰੀ, ਰਾਮ, ਅੱਲਾ, ਈਸ਼ਵਰ, ਪ੍ਰਭੂ ਕਿਹਾ ਹੈ।

ਏਹੁ ਵਿਸੁ ਸੰਸਾਰੁ ਤੁਮ ਦੇਖਦੇ, ਏਹੁ ਹਰਿ ਕਾ ਰੂਪੁ ਹੈ,
ਹਰਿ ਰੂਪੁ ਨਦਰੀ ਆਇਆ॥

ਇਹ ਵੀ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਸਾਡੇ ਅੰਦਰ ਸੱਚ, ਪਿਆਰ, ਗਿਆਨ, ਅਤਮਾ, ਚੇਤਨਾ, ਸੋਚ, ਨੂਰ, ਜੋਤ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੈ।

ਸਭ ਮਹਿ ਜੋਤਿ, ਜੋਤਿ ਹੈ ਸੋਇ ॥

ਤਿਸ ਦੈ ਚਾਨਣਿ, ਸਭ ਮਹਿ ਚਾਨਣੁ ਹੋਇ ॥

ਜਪੁ: ਬਾਣੀ ਦਾ ਸਿਰਲੇਖ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ਅਪਣਾ ਲਓ। ਇਹ ਨਾਨਕ ਫਿਲਾਸਫੀ ਦੀ ਜੀਵਨ ਜਾਚ ਹੈ।

ਸਲੋਕ: ਨਾਨਕ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਜਪੁ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ "ਮੁੱਢ ਤੋਂ ਸੱਚ ਸੀ ਅਜ ਵੀ ਸੱਚ ਹੈ ਅਗੇ ਵਾਸਤੇ ਸੱਚ ਹੋਵੇਗਾ"

ਸੱਚ ਪਿਆਰ ਅਚਾਰ ਗੁਣ ਗਿਆਨ ਅਤੇ ਝੂਠ ਨਫਰਤ ਵਿਭਚਾਰ ਅਵਗੁਣ ਅਗਿਆਨਤਾ ਸਭ ਇਸ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿਚ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿਚ ਮੁੱਢ ਤੋਂ ਸੀ, ਹੈ ਅਤੇ ਰਹੇਗਾ। ਅਸੀਂ ਕਿਸ ਤਰਾਂ ਦੀ ਜੀਵਨ ਜਾਚ ਸਿਖਣੀ ਹੈ ਇਹ ਸਾਡੀ ਚੋਣ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਸਾਡੇ ਜੀਵਨ ਲਈ ਗਿਆਨ ਹੈ, ਚਾਨਣ ਹੈ। ਇਹ ਮਰਨ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਦੀ ਮੁਕਤੀ ਨੂੰ ਪਰਵਾਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ।

ਮੂਏ ਹੂਏ ਜਉ ਮੁਕਤਿ ਦੇਹੁਗੇ ਮੁਕਤਿ ਨ ਜਾਨੈ ਕੋਇਲਾ॥

ਏ ਪੰਡੀਆ ਮੇ ਕਉ ਢਢ ਕਹਤ ਤੇਰੀ ਪੈਜ ਪਿਛੋਉਡੀ

ਹੋਇਲਾ॥੨॥1292

ਪੰਡਤ, ਮੁਲਾਂ, ਪਾਦਰੀ, ਸੰਤ, ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਮਰਨ ਤੋਂ ਬਾਦ ਜੋ ਮੁੱਕਤੀ ਦਸ ਰਹੇ ਹੋ ਉਸ ਤੋਂ ਮੇਰੇ ਸਰੀਰ ਦੇ ਕੋਇਲਿਆਂ ਨੇ ਕੀ ਲੈਣਾ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਸੂਦਰ ਕਹਿ ਕੇ ਤੂੰ ਆਪਣੀ ਹੀ ਇਜ਼ਤ ਘਟਾ ਰਿਹਾ ਹੈਂ। ਇਨਸਾਨ ਜਨਮ ਤੋਂ ਉਚਾ ਨੀਵਾਂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਉਸ ਦੀ ਬੋਲੀ, ਵਿਹਾਰ ਅਤੇ ਕਰਮ(ਕੰਮ) ਉਸ ਨੂੰ ਉਚਾ ਨੀਵਾਂ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ।

1. ਮੁਕਤੀ ਅਸੀਂ ਇਸ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਝੂਠ, ਨਫਰਤ, ਵਿਭਚਾਰ, ਅਵਗੁਣਾਂ, ਅਗਿਆਨਤਾ ਤੋਂ ਪਾਉਣੀ ਹੈ। ਇਹ ਮੁਕਤੀ ਤੀਰਥ ਇਸਨਾਨ, ਮੋਨਧਾਰਨ, ਇਛਾਵਾਂ ਨੂੰ ਰਜਾਉਣ ਅਤੇ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਜਾਂ ਕਿਤਾਬੀ ਗਿਆਨ ਨਾਲ ਹਾਸਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਸਚਿਆਰਾ ਬਣਨ, ਪੰਨ ਪਦਾਰਥ ਪੱਦਵੀ ਦਾ ਮੋਹ ਤਿਆਗਣ ਅਤੇ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਭਾਣੇ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਨਾਲ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਸਚਿਆਰਾ ਬਣਨ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਧਨ, ਪਦਾਰਥ, ਪੱਦਵੀ ਦੇ ਮੋਹ ਨਾਲੋਂ ਸੱਚ, ਪਿਆਰ, ਅਚਾਰ ਸੇਵਾ ਨੂੰ ਪਹਿਲ ਦੇਣੀ ਪਵੇਗੀ। ਆਪਣੀ ਅਜਾਦੀ ਲਈ ਸਚੀ ਸੁਚੀ ਮਿਹਨਤ ਨਾਲ ਧਨ ਪਦਾਰਥ ਪੱਦਵੀ ਹਾਸਲ ਕਰਨਾ ਸਾਡਾ ਫਰਜ਼ (ਧਰਮ) ਹੈ। ਕੁਦਰਤ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਮੰਨ ਕੇ ਸਦਾ ਆਪਣੀ ਸੂਝ ਅਤੇ ਬੱਲ ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਰੱਖਣਾ ਹੈ। **ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਨੁਸਾਰ ਬਿਬੇਕ ਬੁਧੀ ਵਾਲੀ ਅੱਖ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਇਨਸਾਨ ਆਤਮਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਅੰਨ੍ਹਾ, ਸੱਚ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਲੰਗੜਾ ਅਤੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਪਿਆ ਇਨਸਾਨ ਪਿੰਗਲਾ ਹੈ।**

2. ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿਚ ਜੋ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਇਹ ਸਭ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਾਨੂੰ ਯਾਦ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੀ ਸੂਝ ਅਤੇ ਬੱਲ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿਚ ਨਾ ਹੋਣ ਬਰਾਬਰ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸੂਝ ਅਤੇ ਬੱਲ ਦਾ ਕੋਈ ਹੰਕਾਰ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਸੂਝ ਅਤੇ ਬੱਲ ਸਾਨੂੰ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਲਈ ਦਿਤੇ ਗਏ ਹਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੁਚੱਜੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਨੂੰ ਤੰਦਰੁਸਤ, ਖੁਸ਼ਹਾਲ, ਅਜਾਦ ਜੀਵਨ ਦੇਣ ਯੋਗ ਹਨ।

There is a Saying in English "use it or lose it".

ਜਿਸ ਤਰਾਂ ਪਿਆਰ ਵੰਡਿਆਂ ਵਧਦਾ ਹੈ ਉਸੇ ਤਰਾਂ ਸੂਝ ਅਤੇ ਬੱਲ ਵੀ ਵਰਤਿਆਂ ਵੱਧਦੇ ਹਨ।

3. ਲੋਕਾ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸੋਚ ਅਤੇ ਬੋਲੀ ਅਨੁਸਾਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਨਾਮ ਰਖੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ (ਕੁਦਰਤ+ਸੰਸਾਰ) ਨੂੰ

ਪ੍ਰਭੂ ਮੰਨਣਾ ਹੈ। ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਸਾਨੂੰ ਹਵਾ ਪਾਣੀ ਪਦਾਰਥ ਰਿਸਤੇ ਨਾਤੇ ਗਿਆਨ ਇੰਦਰੇ ਬਿਨਾ ਕਿਸੇ ਸ਼ੱਰਤ ਤੋਂ ਦੇ ਰਹੀ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਇਸ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਬਖਸ਼ੇ ਸੱਚ ਪਿਆਰ, ਬੱਲ, ਗਿਆਨ ਦੇ ਸਹਾਰੇ ਆਨੰਦ ਮਾਨਣਾ ਹੈ।

4. ਸਾਡੇ ਲਈ 1. ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਪਿਆਰ 2. ਸੁਭ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਅਤੇ 3. ਮਿਠੀ ਬੋਲੀ ਹੀ ਸਭ ਤੋਂ ਕੀਮਤੀ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ ਹਰ ਕੋਈ ਮੰਗ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਰਹੀ ਹੈ। ਸਵਾਲ ਹੈ ਅਸੀਂ ਕੀ ਕਰਨਾ ਹੈ? **Best Answer is**, ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਵਿਹਲੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਸੱਚੇ ਗਿਆਨ, ਸੁਭ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨੀ ਹੈ। ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਧਨਵਾਦ ਸਿਫਤ ਸਲਾਹ ਦੇ ਗੀਤਾਂ ਨਾਲ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਇਨਸਾਨ ਜਿਸ ਤਰਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਸੇ ਤਰਾਂ ਦਾ ਜੀਵਨ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੋ ਮਾਣ ਤਾਣ ਸਾਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਮਿਹਰ ਮੰਨਣਾ ਹੈ। ਨਾਨਕ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਸਭ ਕਰਤੇ(ਕੁਦਰਤ) ਦੀ ਕਿਰਤ ਹੈ।

5. ਪ੍ਰਭੂ ਸਿਰਫ ਮੰਦਰਾਂ, ਮਸਜਿਦਾਂ, ਗੁਰਦਵਾਰਿਆਂ, ਚਰਚਾ ਵਿਚ ਹੀ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਧਾਰਮਿਕ ਗ੍ਰੰਥਾਂ, ਮੂਰਤੀਆਂ ਜਾਂ ਮਹਾਨ ਸਖਸੀਅਤਾਂ ਤਕ ਸੀਮਤ ਹੈ। ਪ੍ਰਭੂ ਤਾਂ ਸਰਵ ਵਿਆਪਕ ਹੈ ਅਤੇ ਹਰ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਧੜਕ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਨੇ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਪਿਆਰ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਜੀਵਨ ਬਤਾਇਆ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਪਾ ਲੈਣ ਦਾ ਮਾਣ ਮਿਲਿਆ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਵੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਪਿਆਰ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਜੀਵਨ ਬਤਾਉਣਾ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਦੁੱਖ ਘਟਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸੁੱਖ ਵੱਧਦੇ ਹਨ। ਇਕ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਹੈ ਜੋ ਸਭ ਨੂੰ ਬਿਨਾ ਵਿਤਕਰੇ ਦਾਤਾਂ ਦੇ ਰਹੀ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਅਰਦਾਸ ਕਰਨੀ ਹੈ ਕਿ ਸੱਚ ਅਤੇ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਪਿਆਰ ਸਾਡੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚੋਂ ਕਦੇ ਵੀ ਨਾ ਵਿਸਰੇ। ਅਸੀਂ ਵਿਤਕਰਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਚਣਾ ਹੈ। ਇਹੀ ਸੋਚ ਸਾਡੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਸਰਬੱਤ ਦਾ ਭਲਾ ਵਸਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਅਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ ਹਰ ਇਨਸਾਨ ਦੀ ਇਛਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਨਿਰਭਓ, ਨਿਰਵੈਰ, ਅਜਾਦ, ਤੰਦਰੁਸਤ, ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕਰੇ। ਜਿਹੜੇ ਗ੍ਰੰਥ, ਕਿਤਾਬਾਂ, ਇਨਸਾਨ ਜਾਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਇਸ ਤਰਾਂ ਦੀ ਜੀਵਨ ਸਿਖਿਆ ਦੇਣ ਉਹ ਸਾਡੇ ਲਈ ਮਹਾਨ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਉਪਰ ਦਸੇ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਹਰ ਹਾਲਾਤ, ਹਰ ਵਾਤਾਵਰਣ ਅਤੇ ਹਰ ਕਲਚਰ ਦੇ ਪਖ ਤੋਂ ਸਮਝਾਉਣ ਅਤੇ ਅਪਨਾਉਣ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਹੈ। ਇਸੇ ਕਾਰਨ ਇਹ ਸਭ ਤੋਂ ਮਹਾਨ ਹੈ। **ਇਸ ਦੀ ਸੰਗਤ ਕਰਨ ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੈ ਇਸ ਨੂੰ ਪੜਨਾ, ਵਿਚਾਰਨਾ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿਚੀ ਦਿਤੀ ਸਿਖਿਆ ਤੇ ਅਮਲ ਕਰਨਾ ਹੈ।**

ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਸਤਿਸੰਗ ਸਾਧਸੰਗ ਅਤੇ ਸੰਤਸੰਗ ਦੇ ਅਰਥ ਹਨ ਆਪਣੀ ਜੀਵਨ ਜਾਚ ਵਿਚ ਸੱਚ, ਸਾਦਗੀ ਅਤੇ ਨਿਮਰਤਾ ਨੂੰ ਅਪਨਾਉਣਾ। ਕਿਸੇ ਸਾਧ ਸੰਤ ਨਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਬਦਾ ਦਾ ਕੋਈ ਸਬੰਧ ਨਹੀਂ। ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨਾ ਮੰਨਣ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੇ ਲਹਿਣੇ ਨੂੰ ਦਿਤੀ ਸੀ। ਇਹੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੇ ਗੁਰੂਆਂ ਨੇ

ਆਪਣੀ ਲਿਖਤ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਨਾ ਛੱਡ ਕੇ ਨਾਨਕ ਨਾ ਵਰਤਿਆ। ਭਾਵ ਜੇ ਨਾਨਕ ਦਾ ਗੁਰੂ ਸੀ ਉਹੀ ਸਭ ਦਾ ਗੁਰੂ ਹੈ। ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੇ ਸੱਚ, ਗਿਆਨ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਮੰਨਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਪਿਆਰ ਦੇ ਗੀਤ ਗਾਏ ਹਨ।

6. ਧਾਰਮਿਕ ਵਿਚਾਰਾਂ ਵਿਚ ਤੀਰਥ ਨਾਉਣ ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੈ ਪਾਪਾਂ ਵਿਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਮਨ ਦੀ ਮੈਲ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋਣਾ ਹੈ। ਜੇ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਅਤੇ ਸੰਗੀ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਜਿਨਾ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਵਿਚਰਨਾ ਹੈ, ਚੰਗੇ ਲਗ ਜਾਈਏ ਫਿਰ ਸਾਡਾ ਤੀਰਥ ਨਾਉਣ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਸਾਡਾ ਤੀਰਥ ਨਾਉਣ ਹੋ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿਚ ਸਭ ਕੁਝ ਹੈ। ਪਰ ਬਿਨਾ ਮਿਹਨਤ ਕੀਤਿਆਂ ਸਾਨੂੰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕਦਾ। ਸਾਨੂੰ ਸੁਝ ਅਤੇ ਬੱਲ ਮਿਹਨਤ ਕਰਨ ਲਈ ਦਿਤੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੁਚੱਜੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨਾ ਹੀ ਧਰਮ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਹੈ। ਜੇ ਸੱਚੇ ਗਿਆਨ-ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਸਾਡੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵਸ ਜਾਵੇ ਫਿਰ ਸਾਡੀ ਮਤਿ ਬਹੁਤ ਕੀਮਤੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਇਹ ਅਰਦਾਸ ਕਰਨੀ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ, ਜੋ ਸਭ ਨੂੰ ਦਾਤਾਂ ਦੇ ਰਹੀ ਹੈ, ਇਸ ਦਾ ਪਿਆਰ ਵਸਿਆ ਰਹੇ।

7. ਲੰਮੀ ਉਮਰ ਧਨ ਪਦਾਰਥ ਪੱਦਵੀ ਮਾਣ-ਤਾਣ ਸਭ ਮਿਲ ਜਾਣ ਪਰ ਜੇ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਸੰਗੀ ਸਾਥੀਆਂ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਜਮੀਰ ਨੂੰ ਨਾ ਭਾਏ ਤਾਂ ਇਹ ਸਭ ਬੇਅਰਥ ਹੈ। ਬੁਰੇ ਤੋਂ ਬੁਰਾ ਇਨਸਾਨ ਵੀ ਆਪਣਾ ਦੋਸ਼ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੇ ਜੁਮੇ ਲਾਉਂਦਾ ਅਸੀਂ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ। ਪ੍ਰਭੂ ਜਿਸ ਦਾ ਆਪਣਾ ਕੋਈ ਗੁਣ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਾਰੇ ਗੁਣ ਸਾਨੂੰ ਵੰਡ ਦਿਤੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਕਿਹਾ ਹੈ “ਸਭ ਗੁਣ ਤੇਰੇ ਮੈ ਨਾਹੀਂ ਕੋਇ”। ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਰਗਾ ਮਹਾਨ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਹੋਰ ਨਹੀਂ ਦਿਸਿਆ ਜੋ ਸਭ ਨੂੰ ਸਾਰੀਆਂ ਦਾਤਾਂ ਦੇ ਰਹੀ ਹੈ।

8-11. ਅਖਾਂ ਨਾਲ ਦੇਖਣਾ, ਸ਼ੱਪਰਸ਼ ਨਾਲ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨਾ, ਸੁੰਗਣਾ, ਕੰਨਾ ਨਾਲ ਸੁਣਨਾ ਅਤੇ ਪੜਨਾ ਸਭ ਸੁਣਨ ਦੀ ਕ੍ਰਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਕ੍ਰਿਆ ਨਾਲ ਅਸੀਂ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦੇ ਹੋਏ ਗਿਆਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਸਿਧਾਂ, ਪੀਰਾਂ ਨਾਥਾਂ, ਧਰਤੀ, ਅਕਾਸ਼, ਪਤਾਲ, ਦੀਪਾਂ ਦਾ ਗਿਆਨ ਹਾਸਲ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਗੁਣ ਅਵਗੁਣ ਵਿਚ ਅੰਤਰ, ਚੰਗਾ ਮੰਦਾ, ਬੁਰਾ-ਭਲਾ, ਜਨਮ-ਮਰਨ ਆਦਿ ਵਾਰੇ ਸਾਨੂੰ ਸੁਣਨ ਦੀ ਕਿਰਿਆ ਨਾਲ ਸਮਝ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਭਗਤ ਉਹ ਹਨ ਜੋ ਸੁਣਨ ਦੀ ਕਿਰਿਆ ਨਾਲ ਦੁਖਾਂ, ਪਾਪਾਂ ਤੋਂ ਉਚੇ ਉਠ ਕੇ ਸਦਾ ਖੇੜੇ ਵਿਚ ਰਹਿਣਾ ਸਿਖ ਲੈਂਦੇ ਹਨ।

12-15. ਜੇ ਕੋਈ ਸੁਣ ਕੇ ਗੁਰਮਤਿ ਨੂੰ ਅਪਣਾ ਲਵੇ ਭਾਵ ਮਨ ਵਿਚ ਵਸਾ ਲਵੇ ਅਤੇ ਕੁਦਰਤਿ ਦੇ ਭਾਣੇ ਵਿਚ ਰਹਿਣਾ ਸਿਖ ਲਵੇ ਉਸ ਦੇ ਕੰਮ ਅਤੇ ਸੋਚ ਕਾਲਿਖ ਰਹਿਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸਤਰਾਂ ਦੇ ਇਨਸਾਨ ਜਾਤ-ਪਾਤ, ਰੰਗ, ਨਸਲ, ਧਰਮ, ਕੌਮ ਦੀ ਵੰਡ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦੇ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਜੀਵਨ ਸਫਰ ਠੱਗੀ, ਮਾਣ-ਅਪਮਾਨ, ਦੁੱਖ-ਸੁੱਖ ਅਤੇ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਦੇ ਅਸਰ ਤੋਂ ਉਚਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਨਾਂ ਦੇ ਗਿਆਨ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਨਾਲ ਪਰਵਾਰ ਅਤੇ ਸੰਗੀ ਸਾਥੀਆਂ ਦਾ ਜੀਵਨ ਵੀ ਸੁਥਰਾ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਹੈ

“ਹਰਿ ਜਨੁ ਐਸਾ ਚਾਹੀਐ ਜੈਸਾ ਹਰਿ ਹੀ ਹੋਇ ॥੧੪੯॥”।

(ਇਸ ਤਰਾਂ ਦੇ ਇਨਸਾਨ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਬਿਆਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਦੀਆਂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਹੀ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ)।

16. ਪੰਜ ਗਿਆਨ ਇੰਦਰੀਆਂ ਸਾਨੂੰ ਕੁਦਰਤਿ ਤੋਂ ਪਰਵਾਨ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਸਾਡੀ ਜੀਵਨ ਯਾਤਰਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਹਾਰੇ ਹੈ। ਗਿਆਨ ਇੰਦਰੀਆਂ ਸਾਡੇ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਪਰਧਾਨ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਹਾਰੇ ਹੀ ਅਸੀਂ ਗਿਆਨ ਪਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਜੀਵਨ ਸਫਰ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਮਾਣ-ਤਾਣ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਮਨ ਨੂੰ ਸਾਂਤੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਕੁਦਰਤਿ ਦੀਆਂ ਕਰਾਂਮਾਤਾਂ ਨਿਯਮ ਇਤਨੇ ਮਹਾਨ ਅਤੇ ਵਡੇ ਹਨ ਕਿ ਗਿਆਨ ਇੰਦਰੀਆਂ ਦੇ ਸਹਾਰੇ ਅਸੀਂ ਕੁਦਰਤਿ ਨੂੰ ਨਾ ਪੂਰੀ ਤਰਾਂ ਜਾਣ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਨਾ ਬਿਆਨ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਅਸੀਂ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਮੰਨਦੇ ਹਾਂ ਉਤੇ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਮਾਂ ਦਾ ਦਰਜਾ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ। ਅਸੀਂ ਇਹ ਵੀ ਸੁਣਿਆ ਹੈ ਕਿ ਧਰਤੀ ਪੌਲੇ ਬਲਦ ਨੇ ਚੁਕੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਹ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ, ਕਉਂਕਿ ਸਾਨੂੰ ਤਾਂ ਇਹ ਵੀ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਕਿਤਨੀਆਂ ਧਰਤੀਆਂ ਕਿਤਨੇ ਸੂਰਜ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕਿਤਨੇ ਪਲੈਨਿਟ ਹਨ। ਫਿਰ ਬਾਕੀ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਕਿਸ ਨੇ ਚੁਕਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਬਲਦ ਨੂੰ ਕਿਸ ਨੇ ਚੁਕਿਆ ਹੈ।

ਸਭ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਕੁਦਰਤਿ ਦੇ ਨਿਯਮ ਅਤੇ ਦਇਆ ਸਬਰ ਸੰਤੋਖ ਪਿਆਰ ਸੇਵਾ ਦੇ ਗੁਣ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਸਹਾਰੇ ਅਸੀਂ ਆਪਣਾ ਫਰਜ਼ (ਧਰਮ) ਨਿਭਾਉਣਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਇਸ ਗਲ ਦੀ ਸਮਝ ਆ ਜਾਵੇ ਉਹ ਸਚਿਆਰਾ ਬਣ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਕੁਦਰਤਿ ਵਿਚ ਕਿਨੀ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਜੀਵਨ ਨਦੀਆਂ ਵਹਿ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਇਹ ਸਭ ਕੁਦਰਤਿ ਦੇ ਹੀ ਰੰਗ ਹਨ। ਇਹ ਲੇਖਾ, ਸੁੰਦਰਤਾ, ਸ਼ੱਕਤੀ, ਗਿਆਨ ਦਾ ਪਸਾਰਾ ਕਿਤਨਾ ਵਡਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਵੇਂ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਦਸ ਸਕਦਾ।

17-19. ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿਚ ਅਣਗਿਣਤ, ਪਾਠ-ਪੂਜਾ, ਜਪ-ਤਪ ਦੇ ਢੰਗ ਅਤੇ ਪਿਆਰ ਸੇਵਾ ਵਾਲੇ ਦਾਨੀ ਹਨ। ਅਣਗਿਣਤ ਹੀ ਗ੍ਰੰਥ, ਬੋਲੀਆਂ ਅਣਗਿਣਤ ਹੀ ਭਗਤ, ਗਿਆਨ ਗੁਣ ਵੰਡਣ ਵਾਲੇ, ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਜੋਧੇ, ਮੋਨੀ ਆਦਿ ਹਨ। ਅਣਗਿਣਤ ਹੀ ਮੂਰਖ, ਚੋਰ, ਠੱਗ, ਪਾਪੀ, ਝੂਠੇ, ਹਰਾਮਖੋਰ, ਨਿੰਦਕ ਭੈੜੇ ਲੋਗ ਵੀ ਹਨ। ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਕੁਦਰਤਿ ਦੀ ਖੇਡ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਨੂੰ ਜੀਵਨਜਾਚ ਸਿਖਣ ਸਿਖਾਣ ਲਈ ਬਣਾਈ ਗਈ ਹੈ।

ਰਜਾ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੈ ਅਸੀਂ ਕੁਦਰਤਿ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਪਰਵਾਨ ਕਰਕੇ ਸਚ ਪਿਆਰ ਅਚਾਰ ਸੇਵਾ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲੈਣਾ ਹੈ। ਕੁਦਰਤਿ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਰਤਵ ਨੂੰ ਨਿੰਦਣ ਨਾਲ ਅਸੀਂ ਨੀਚ ਅਤੇ ਮੂਰਖ ਸਾਬਤ ਹੋਵਾਂਗੇ। ਕੁਦਰਤਿ ਦਾ ਪਸਾਰਾ ਸਾਡੀ ਸੋਚ ਅਤੇ ਅਖਰਾਂ ਵਿਚ ਬਿਆਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ। ਪਰ ਸਾਨੂੰ ਗੁਣ, ਅਵਗੁਣ, ਰਿਸਤੇ, ਫਰਜ਼ ਸਮਝਣ ਲਈ, ਸਿਫਤ ਸਲਾਹ ਕਰਨ ਲਈ ਅਖਰਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨੀ ਪੈਣੀ ਹੈ।

ਕੋਈ ਵੀ ਜੋ ਕੁਛ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਇਹ ਸਭ ਕੁਦਰਤਿ ਦਾ ਹਿਸਾ ਹੈ। ਜੋ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਇਹ ਕੁਦਰਤਿ ਦੇ ਗੁਣ ਹਨ। **ਸੱਚੇ ਹਿਰਦੇ ਨਾਲ ਸਰਬੱਤ ਦੀ ਸੇਵਾ ਭਲਾਈ ਲਈ ਜੋ ਵੀ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਨਾਮ ਜਪਣ ਦੀ ਕਿਰਿਆ ਹੈ।** ਕੁਦਰਤਿ ਵਾਰੇ ਬਿਆਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਅਸਮਰੱਥ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਅਸੀਂ ਇਸ ਤੋਂ ਕੁਰਬਾਨ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ। ਇਸ ਦੀ ਰਜਾ ਵਿਚ ਰਹਿਣਾ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਸੋਹਿਲੇ ਗਾਉਣੇ ਹਨ। ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਅਤੇ ਕਿਰਪਾਲੂ ਮੰਨਣਾ ਹੈ।

20. ਸਰੀਰ ਅਤੇ ਕਪੜੇ ਅਸੀਂ ਪਾਣੀ ਅਤੇ ਸਾਬਣ ਨਾਲ ਸਾਫ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਮਨ ਦੀ ਮੈਲ ਨਾਮ ਦੇ ਸਹਾਰੇ ਧੋਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਮਨ ਦੀ ਮੈਲ ਹੈ ਝੂਠ, ਈਰਖਾ, ਨਿੰਦਾ, ਚੁਗਲੀ, ਡੱਰ, ਭਰਮ, ਵਹਿਮ ਅਤੇ ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਲੋਭ ਮੋਹ ਹੰਕਾਰ ਦੀ ਗੁਲਾਮੀ। ਮਨ ਦੀ ਮੈਲ ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਭਾਰੂ ਹੈ ਅਤੇ ਇਨਸਾਨੀਅਤ ਦੇ 95% ਦੁਖਾਂ ਦਾ ਕਾਰਨ ਹੈ।

“ਪੰਕਜ ਮੋਹ ਪਗੁ ਨਹੀ ਚਾਲੈ ਹਮ ਦੇਖਾ ਤਹ ਡੂਬੀਅਲੇ” ॥

ਜਿਸ ਤਰਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਅਸੀਂ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਉਸੇ ਤਰਾਂ ਦਾ ਫਲ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਮਨ ਦੀ ਮੈਲ ਅਤੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਗੁਲਾਮੀ ਦਾ ਇਲਾਜ ਸਚੇ ਗਿਆਨ ਦੀ ਵਿਦਿਆ ਅਤੇ ਸੁਭ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਅਭਿਆਸ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਸਾਡੀ ਵਿਦਿਆ ਪਰਨਾਲੀ ਦਾ ਹਿਸਾ ਹੋਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਸਾਡੀ ਵਿਦਿਆ, ਖੇਡਾਂ, ਕਲਚਰ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ।

**ਨਾਨਕ ਸਤਿਗੁਰਿ ਭੋਟਿਐ ਪੂਰੀ ਹੋਵੈ ਜੁਗਤਿ ॥
ਹਸੰਦਿਆਂ ਖੇਲੰਦਿਆਂ ਪੈਨੰਦਿਆਂ ਖਾਵੰਦਿਆਂ ਵਿਚੇ ਹੋਵੈ
ਮੁਕਤਿ ॥ 2 ॥ p522**

ਸਾਡੀ ਜੀਵਨ ਜੁਗਤ ਪੂਰਨ ਤਾਂ ਬਣਦੀ ਹੈ ਜੇ ਅਸੀਂ ਸੱਚੇ ਗਿਆਨ ਗੁਣਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਜੀਵੀਏ। ਇਹ ਅਸੀਂ ਹਸਦਿਆ ਖੇਡਦਿਆ ਚੰਗਾ ਖਾਂਦਿਆ ਪਹਿਨਦਿਆ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਵਿਕਾਰਾਂ, ਬੁਰੀਆਂ ਆਦਤਾਂ, ਬੁਰੀ ਸੋਚ ਅਤੇ ਬਧਨਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋਣਾ ਹੈ।

ਸਰਬ ਧਰਮ ਮਹਿ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਧਰਮੁ ॥

ਹਰਿ ਕੋ ਨਾਮ ਜਪਿ ਨਿਰਮਲ ਕਰਮੁ ॥ 266

ਆਪਣੇ ਫਰਜ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ, ਨਿਭਾਉਣਾ ਸਭ ਤੋਂ ਉਤਮ ਧਰਮ ਹੈ। ਫਰਜ ਨਿਭਾਉਣ ਸਮੇਂ ਸਾਡੇ ਕੰਮ ਅਤੇ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਸੱਚ ਪਿਆਰ ਨਿਮਰਤਾ ਹੋਣੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

21. ਤੀਰਥ ਜਾਤਾ, ਤਪ, ਸਾਧਨਾ, ਦਇਆ ਅਤੇ ਦਾਨ ਕਰਨ ਨਾਲ ਜੇ ਕਿਸੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਕੋਈ ਵਡਿਆਈ ਮਿਲ ਭੀ ਜਾਏ, ਤਾਂ ਰਤਾ-ਮਾਤਰ ਹੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਸਾਨੂੰ ਗਿਆਨ-ਗੁਣ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਮਿਲਣੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਭਿਆਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਭਗਤ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ। ਜਿਹੜਾ ਇਨਸਾਨ ਸੱਚੇ ਗਿਆਨ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਨਿਮਰਤਾ ਸਾਹਿਤ ਅਭਿਆਸ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਬੁਰੀ ਸੋਚ ਅਤੇ ਬੁਰੀਆਂ ਆਦਤਾਂ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਸੱਚੇ ਗਿਆਨ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਅਭਿਆਸ ਵਾਲੇ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਖੇੜਾ ਵਸ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਕਰਤਾ ਕੌਣ ਹੈ ਅਤੇ ਕਦੋਂ ਅਤੇ ਕਿਵੇਂ ਬਣੀ ਕਿਸੇ ਪੰਡਤ, ਮੁਲਾਂ, ਜੋਗੀ, ਵਿਦਵਾਨ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਇਹ ਤਾਂ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਹੀ ਪਤਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਨਾਨਕ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਮੈਂ ਕਰਤੇ ਵਾਰੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ ਮੈਂ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਸਿਫਤ ਸਲਾਹ ਦਾ ਢੰਗ ਵੀ ਨਹੀਂ ਦਸ ਸਕਦਾ। ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਿਆਣਾ ਕਹਾਉਣ ਵਾਲੇ ਜੋ ਉਸ ਵਾਰੇ ਦਸਣ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਸਭ ਝੂਠੇ ਸਾਬਤ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਤਨਾ ਹੀ ਕਹਾਗਾਂ ਕਿ ਕਰਤਾ ਅਤੇ ਕਰਤੇ ਦੇ ਗੁਣ ਸਾਡੀ ਸੋਚ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਵਡੇ ਹਨ।

ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਵਿਸ਼ਾਲਤਾ ਸਾਡੀ ਸੋਚ ਦੀ ਸੀਮਾ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਲਗਾਤਾਰ ਬਦਲਾਉ ਕਾਰਨ ਕੋਈ ਵੇਦ ਕਤੇਬ ਗ੍ਰੰਥ ਇਸ ਨੂੰ ਬਿਆਨ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸਿਫਤ ਸਲਾਹ ਨਾਲ, ਕਰਮ-ਕਾਂਡ, ਮੰਤਰ ਅਤੇ ਦਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਵਿਚ ਬਦਲੀ ਨਹੀਂ ਕਰਵਾ ਸਕਦੇ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਗੁਰਮਤਿ ਦੀ ਸਮਝ ਲਗ ਜਾਵੇ, ਉਸ ਲਈ ਗਿਆਨ-ਗੁਣ ਅਤੇ ਸਿਧਾਂਤ, ਧਨ ਪਦਾਰਥ ਪੱਦਵੀ ਅਤੇ ਮਾਣ-ਤਾਣ ਨਾਲੋਂ ਜਿਆਦਾ ਕੀਮਤੀ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦਾ ਸਬੂਤ ਹੈ ਬੁਧ ਨੇ ਰਾਜ ਛੱਡ ਦਿਤਾ, ਜੀਸਸ ਨੇ ਜੀਵਨ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦਿਤੀ, ਮੁਹੰਮਦ ਨੇ ਤਸੀਹੇ ਝਲੇ, ਨਾਨਕ ਨੇ ਕੁਰਾਹੀਆ ਅਖਵਾਇਆ, ਗੋਵਿੰਦ ਨੇ ਸਰਬੰਸ ਵਾਰਿਆ।

ਅਕਾਲ ਤੱਖਤ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਅਤੇ ਖੰਡੇ ਦੀ ਪਹੁਲ ਵੀ ਸੋਸਾਇਟੀ ਸੁਧਾਰ ਅਤੇ ਪਿਆਰ ਨੂੰ ਮੁਖ ਰੱਖ ਕੇ ਬਣਾਏ ਗਏ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੁਰਮਤਿ ਪੰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਮੁਰਦਾ ਕੌਮ ਤੋਂ ਰਾਜ ਕਰਨ ਯੋਗ ਬਣਾ ਦਿਤਾ ਸੀ। ਹਿਸਟਰੀ ਦੇ ਪਨਿਆ ਵਿਚ ਇਹ ਸਮਾਜ ਸੁਧਾਰ ਲਹਿਰ ਸੁਨਹਿਰੀ ਅਖਰਾਂ ਵਿਚ ਚਮਕਦੀ ਰਹੇਗੀ। **ਪਰ ਅਜ ਅਕਾਲ ਤੱਖਤ ਦੀ ਪਦਵੀ ਅਤੇ ਖੰਡੇ ਦੀ ਪਹੁਲ ਦੀ ਰੀਤ, ਸੁਧਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਬਜਾਏ ਨੁਕਸਾਨਦਾਇਕ ਸਾਬਤ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ।**

ਸੋਸਾਇਟੀ ਦੇ ਬਣਾਏ ਨਿਯਮ ਸਮਾ ਅਤੇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਦੇ ਬਦਲਣ ਅਨੁਸਾਰ ਬਦਲੇ ਜਾਂ ਖਤਮ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਲਗਾਤਾਰ ਸੁਧਾਰ ਅਤੇ ਬਦਲਾਉ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਸਬੂਤ ਹੈ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਸੁਧਾਰ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖ ਕੇ ਮੰਜੀਆਂ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਮੰਜੀਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਅਚਾਰ ਤੇ ਗਿਰ ਗਏ ਤਾਂ ਉਸੇ ਸਿਧਾਂਤ ਦੇ ਬਾਨੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਨੇ ਮੰਜੀਆਂ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿਤੀਆਂ ਸਨ।

ਹਰ ਦੂਰ ਦਰਸੀ ਅਤੇ ਉਸਾਰੂ ਇਨਸਾਨ, ਲੀਡਰ ਜਾਂ ਕੌਮ, ਸਮਾਜ ਸੁਧਾਰ ਲਈ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਨੂੰ ਖਿੜੇ ਮੱਥੇ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। **ਪਰ ਸਿੱਖ ਪਰਵਾਰ ਦੀ ਹਰ ਸੰਸਥਾ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ ਦੀ ਬਹੁ ਗਿਣਤੀ ਅਜ ਅੰਮ੍ਰਿਤ, ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਅਤੇ ਪਹਿਰਾਵੇ ਦੀ ਮਹਾਨਤਾ ਦੀ ਆੜ ਲੈ ਕੇ, ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਗੁਰੂ ਮੰਨਣ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਵੀਰਾਂ ਭੈਣਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਮਾਨ ਜਾਂ ਆਪਣੇ ਪਰਵਾਰ ਦਾ ਹਿਸਾ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦੇ।** ਇਸ ਤਰਾਂ ਦਾ ਵਿਤਕਰਾ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਲੋਗ ਗੁਰੂ ਗਰੰਥ ਦੇ ਮੁਢਲੇ ਸਿਧਾਂਤ ਤੋਂ ਮੁਨੱਕਰ ਹਨ। **ਇਹ ਕਦੇ**

ਵੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਦੀ ਜੀਵਨ ਜਾਚ ਦਾ ਅਧਾਰ ਨਹੀਂ ਬਣਨ ਦੇਣਗੇ। ਇਹ ਭਗਤਾਂ ਗੁਰੂਆਂ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਦੀ ਉਲੰਗਣਾ ਅਤੇ ਬੇਅਦਬੀ ਹੈ। ਕਬੀਰ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।

“ਕਹਿ ਕਬੀਰ ਹਉ ਭਇਆ ਉਦਾਸੁ ॥

ਤੀਰਥੁ ਬਡਾ ਕਿ ਹਰਿ ਕਾ ਦਾਸੁ” ॥

ਕਬੀਰ ਜੀ ਸਾਨੂੰ ਸਮਝਾ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਹਰ ਤੀਰਥ, ਰੀਤ, ਰਸਮ, ਪਹਿਰਾਵੇ ਨਾਲੋਂ ਇਨਸਾਨ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਮਹਾਨਤਾ ਉੱਚੀ ਹੈ।

ਅਚਾਰਵੰਤਿ ਸਾਈ ਪਰਧਾਨੇ ॥

ਸਭ ਸਿੰਗਾਰ ਬਣੇ ਤਿਸੁ ਗਿਆਨੇ ॥

ਅਚਾਰਵੰਤ ਅਤੇ ਮਹਾਨ ਪੁਰਸ਼ ਉਹੀ ਹਨ ਜੋ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਸੱਚੇ ਗਿਆਨ-ਗੁਣਾਂ ਨਾਲ ਸਿੰਗਾਰਦੇ ਹਨ।

ਅਸੀਂ ਫੈਸਲਾ ਆਪ ਕਰਨਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਸਭ ਤੋਂ ਉਪਰ ਹੈ। ਜਾਂ ਸਨਮਾਨ ਅਤੇ ਕੀਮਤ ਖੋ ਚੁਕੀਆਂ ਰੀਤਾਂ, ਰਸਮਾਂ, ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਅਤੇ ਪਹਿਰਾਵਾ ਗੁਰਬਾਣੀ ਸਿਧਾਂਤ ਤੋਂ ਉਪਰ ਰਖਣੀਆਂ ਹਨ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ

ਕਰਮ ਧਰਮ ਪਾਖੰਡ ਜੋ ਦੀਸਹਿ ਤਿਨ ਜਮੁ ਜਾਗਾਤੀ ਲੁਟੈ ॥

ਸਾਰੇ ਭਗਤ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਸਹਿਬਾਨ ਇਕ ਸਿਧਾਂਤ ਦੇ ਹਾਮੀ ਸਨ। ਭਗਤਾਂ ਨੇ ਅਵਾਜ ਉਠਾਈ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਕਲਮਬੰਧ ਕਰਨ ਪ੍ਰਚਾਰਨ ਅਤੇ ਸੰਸਥਾ ਦਾ ਰੂਪ ਦੇਣ ਦਾ ਕੰਮ ਆਰੰਭਿਆ। ਜਿਸ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਅਤੇ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਸਥਾਪਤ ਹੋਏ। ਹਰਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਅਨੁਸਾਰ ਸਮਾਜ ਸੁਧਾਰ ਦੇ ਮਸਲਿਆਂ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰਨ ਅਤੇ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ ਅਕਾਲ ਤੱਖਤ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ ਜੋ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ਹਰ ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ ਅਜਾਦ ਸੀ ਪਰ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਦੇ ਅਧੀਨ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਖੰਡੇ ਦੀ ਪਹੁਲ ਦੇ ਕੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਫੌਜ ਬਣਾਈ ਪਰ ਆਪਣੇ ਸਿੰਘਾ ਨੂੰ ਵੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਦੇ ਅਧੀਨ ਰਹਿਣ ਦੀ ਕਸਮ ਚੁਕਾਈ ਸੀ।

ਪਹਿਲੀ ਕਮਜੋਰੀ ਮਾਹਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਰਾਜ ਸਮੇਂ ਆਈ। ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਵਿਚ ਉਸ ਸਮੇਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਮੌਕਾ ਪ੍ਰਸਤ ਲੋਗਾਂ ਨੇ ਸਿੱਖ ਪਹਿਰਾਵਾ ਅਤੇ ਕਕਾਰ ਅਪਨਾਉਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਤੇ ਅਤੇ ਰਾਜ ਭਾਗ ਵਿਚ ਪਦਵੀਆਂ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਲਗੇ। ਦੁਖ ਦਾਰੂ ਸੁਖ ਰੋਗ ਭਇਆ ਅਨੁਸਾਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਬਹੁ ਗਿਣਤੀ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਪੈ ਕੇ ਸਿੱਖ ਰਾਜ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣੇ।

ਦੂਸਰਾ ਕਦਮ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਿਧਾਂਤ ਤੋਂ ਤੋੜਨ ਲਈ ਸੰਤ ਸਮਾਜ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਮ ਜੰਤਾ ਨੂੰ ਮਗਰ ਲਾਕੇ ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਦੇ ਉਲਟ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਕੇ ਕਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਸਿੱਖ ਵਿਦਵਾਨਾ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਸਟ ਮਾਰੀ।

ਤੀਸਰੀ ਭਾਰੀ ਸਟ ਭਾਰਤ ਦੇ ਅਜਾਦ ਹੋਣ ਸਮੇਂ ਲਗੀ ਜੋ ਸਭ ਤੋਂ ਘਾਤਕ ਸਾਬਤ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਹ ਸੀ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਵੰਡ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਵਾਲੀ ਨੀਤੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜੋ ਜੋ ਕੀਤਾ ਇਹ ਬਹੁਤ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

ਵੀਰੋ ਤੇ ਭੈਣੇ ਇਹ ਮਸਲੇ ਬਹੁਤ ਸਿਆਣਪ ਪਿਆਰ ਅਤੇ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਸਮਝਣ ਅਤੇ ਸੁਲਝਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਸਦੀਵੀ ਹੈ। ਬਾਕੀ ਸਭ ਸੁਧਾਰਿਆ ਅਤੇ ਬਦਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

22-23. ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨੂੰ ਬਿਆਨ ਕਰਨ ਲਗਿਆਂ ‘ਹਜ਼ਾਰਾਂ’ ਜਾਂ ‘ਲੱਖਾਂ’ ਦੇ ਹਿੰਦਸੇ ਵੀ ਵਰਤੇ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੇ। ਇਤਨੀ ਬੇਅੰਤ ਕੁਦਰਤ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਲੇਖਾ ਕਰਨ ਲਗਿਆਂ ਗਿਣਤੀ ਦੇ ਹਿੰਦਸੇ ਹੀ ਮੁੱਕ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਨਾਲ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਪੈ ਸਕਦਾ। ਪਰ ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਨਹੀਂ ਕਿ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦੀ ਲਗਨ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖ ਸ਼ਾਹਾਂ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹਾਂ ਦੀ ਭੀ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਉਸ ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ ਸਚੇ ਗਿਆਨ ਅਤੇ ਸ਼ੁਭ ਗੁਣਾ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਬੇਅੰਤ ਧਨ, ਮਾਣ-ਤਾਣ ਭੀ ਤੁੱਛ ਜਾਪਦੇ ਹਨ।

24. ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਬੇਅੰਤਤਾ ਸਾਡੇ ਬਿਆਨ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ। ਸਗੋਂ ਬਿਆਨ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ ਨਾਲ ਹੋਰ ਵੀ ਵੱਡੀ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜੇ ਪ੍ਰਭੂ ਵਰਗਾ ਕੋਈ ਹੋਰ ਹੋਵੇ ਤਦ ਹੀ ਬਿਆਨ ਕਰ ਸਕੇਗਾ। ਇਸੇ ਲਈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਇਕ ਕਿਹਾ ਹੈ, ਉਸ ਵਰਗਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜੇ ਅਸੀਂ ਦੇਖ ਜਾਂ ਅਨੁਭਵ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਉਹ ਸਭ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਕਿਰਤ, ਪ੍ਰਵਾਰ, ਦਰ ਘਰ ਜਾਂ ਰੂਪ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਪਿਆਰ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਸਿੰਗਾਰਨਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਡੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਮਕਸਦ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਲਈ ਆਨੰਦ ਦਾ ਸੋਮਾ ਹੈ।

25. ਪ੍ਰਭੂ (ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ) ਦੀਆਂ ਦਾਤਾਂ ਵੀ ਬਿਆਨ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹਨ। ਉਸ ਤੋਂ ਮੰਗਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਉਹ ਸਾਰੀਆਂ ਦਾਤਾਂ ਦੇ ਕੇ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਮੰਗਦਾ, ਸਗੋਂ ਸਭ ਨੂੰ ਬਿਨਾ ਵਿਤਕਰੇ ਦੇਣੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਹੀ ਖੱਕ ਜਾਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਬਖਸ਼ਿਸ ਜੁਗਾਂ ਤੋਂ ਚਲ ਰਹੀ ਹੈ। ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਹਰ ਕਿਰਤ ਵਿਚੋਂ ਅਸਚਰਜਤਾ ਦਿਖਾਈ ਦੇਂਦੀ ਹੈ। ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਵਾਲਾ ਬੰਦਾ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਆਈਆਂ ਔਕੜਾਂ, ਦੁਖ, ਅਪਮਾਨ ਆਦਿ ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਵਿਚ ਗਿਆਨ, ਸਹਿਜ, ਨਿਮ੍ਰਤਾ, ਦ੍ਰਿੜਤਾ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਜਰੂਰੀ ਦਾਤਾਂ ਸਮਝਦਾ ਹੈ। ਕੁਦਰਤਿ ਦੇ ਭਾਣੇ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਉਹ ਇਨਸਾਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੱਚ, ਪਿਆਰ, ਅਚਾਰ, ਸੇਵਾ ਅਤੇ ਸਰਬੱਤ ਦੀ ਭਲਾਈ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਬਣ ਜਾਏ ਨਾਨਕ ਜੀ ਉਸ ਨੂੰ ਪਾਤਸ਼ਾਹਾਂ ਦਾ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।

26. ਨਾਨਕ ਜੀ ਸਾਨੂੰ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਰੇ ਗ੍ਰੰਥ, ਪੈਗੰਬਰ, ਦੇਵਤੇ, ਇਨਸਾਨ, ਵਿਦਵਾਨ, ਪ੍ਰਭੂ ਦੀਆਂ ਦਾਤਾਂ ਦੇ ਭੰਡਾਰੇ ਨੂੰ ਅਮੁਲ ਦਸਦੇ ਹਨ। ਲੋਗ ਬੋਲਕੇ ਲਿਖਕੇ ਬਿਆਨ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ

ਵਿਚ ਲਗੇ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਅਗੇ ਨੂੰ ਲਗਦੇ ਰਹਿਣਗੇ। ਪਰ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਬੇਅੰਤਤਾ ਅਤੇ ਲਗਾਤਾਰ ਤਬਦੀਲੀ ਸਾਡੀ ਲਿਖਣ ਜਾਂ ਬਿਆਨ ਕਰਨ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ। ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਗੁਣ ਗਿਆਨ ਸਚ ਪਿਆਰ ਪਦਾਰਥ ਦਾ ਨਾ ਮੁਕਣ ਵਾਲਾ ਭੰਡਾਰ ਅਤੇ ਦਾਤਾ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਦਾ ਮੂਲ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਬੇਅੰਤਤਾ ਨੂੰ ਬਿਆਨ ਕਰਨ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਮੂਰਖਾਂ ਦਾ ਸਰਦਾਰ ਹੀ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

27. ਨਾਨਕ ਜੀ ਹੈਰਾਨੀ ਪਰਗਟ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ: ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ ! ਤੇਰੇ ਇਹ ਗੁਣ, ਗਿਆਨ ਤੇ ਨਿਯਮ ਕਦੋਂ ਕਿਥੇ ਤੇ ਕਿਵੇਂ ਬਣੇ ਜਿਨਾਂ ਨਾਲ ਤੂੰ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ, ਸੰਭਾਲ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਲਗਾਤਾਰ ਬਦਲ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਹ ਅਨੇਕਾਂ ਕਿਸਮ ਦੇ ਜੀਵਨ, ਸੰਗੀਤ, ਤੱਤ, ਲਿਖਤਾਂ, ਬੋਲੀਆਂ ਤੂੰ ਬਣਾ ਦਿਤੇ ਹਨ। ਇਹ ਸਾਰੇ ਜੀਵ ਤਾਂ ਕੀ, ਤੱਤ ਅਤੇ ਬਨਸਪਤੀ ਨੂੰ ਵੀ ਤੇਰਾ ਹੀ ਸਹਾਰਾ ਹੈ ਅਤੇ ਤੇਰੇ ਹੀ ਗੁਣ ਗਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਫਿਰ ਨਾਨਕ ਜੀ ਬੇਬਸੀ ਪਰਗਟ ਕਰਦੇ ਹਨ, "ਮੈਂ ਇਸ ਨੂੰ ਬਿਆਨ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ, ਬਸ ਇਤਨਾ ਹੀ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹਾਂ," ਪ੍ਰਭੂ(ਨੂਰ) ਦੀ ਹੋਂਦ, ਗੁਣ, ਗਿਆਨ ਤੇ ਨਿਯਮ ਸਦਾ ਲਈ ਸੱਚ ਹਨ। ਤੂੰ ਇਹ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਬਣਾਕੇ ਸਦਾ ਲਈ ਇਸ ਵਿਚ ਆਪ ਸਮਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈਂ। ਆਪ ਹੀ ਦੇਖ-ਭਾਲ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈਂ। ਤੂੰ ਪਾਤਸ਼ਾਹਾਂ ਦਾ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਹੈਂ, ਜੋ ਤੈਨੂੰ ਚੰਗਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਉਹੀ ਕਰਦਾ ਹੈਂ, ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਰਜਾ ਵਿਚ ਜੀਵਨ ਯਾਤਰਾ ਕਰਨੀ ਹੈ।

28-31. ਜੀਵਨ ਸਫਰ ਵਿਚ ਮਨ ਦੀ ਸਾਂਤੀ ਲਈ ਅਤੇ ਫਰਜ਼ ਨਿਭਾਉਣ ਲਈ ਸਚ, ਪਿਆਰ, ਸੇਵਾ, ਸੰਤੋਖ, ਮਿਹਨਤ, ਗਿਆਨ, ਧਿਆਨ, ਦਇਆ ਦੇ ਰਬੀ ਗੁਣਾਂ ਤੇ ਅਮਲ ਅਤੇ ਅਰਦਾਸ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੁਣਾਂ ਤੇ ਪਹਿਰਾ ਦੇਣ ਲਈ ਮਨ ਦੀਆਂ ਇਛਾਵਾਂ ਦੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੇਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਸਾਦਗੀ, ਨਿਮਰਤਾ, ਮਿਠੀ ਬੋਲੀ, ਉਚਾ ਆਚਰਨ ਅਪਨਾਉਣੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ। ਇਸੇ ਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਸਾਧਸੰਗ ਸਤਿਸੰਗ ਅਤੇ ਸੰਤਸੰਗ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਪਹਿਰਾਵਾ ਤੇ ਰਸਮਾਂ, ਨਿਯਮਬੰਧ ਹੋਣ ਲਈ ਜਾਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਗਮੀਆਂ ਮਨਾਉਣ ਲਈ ਠੀਕ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਸਚਿਆਰਾ ਬਣਨ ਅਤੇ ਕੂੜ ਤੋਂ ਅਜਾਦ ਹੋਣ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਗਿਆਨ ਦੇ ਸਹਾਰੇ ਅਸੀਂ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਭਾਣੇ ਨੂੰ ਮੰਨਣਾ ਹੈ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨੀ ਹੈ। ਸੋਸਾਇਟੀ ਦੇ ਬਣਾਏ ਨਿਯਮਾਂ ਨੂੰ ਮੰਨਣਾ ਅਤੇ ਸੁਧਾਰ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਜਾਚ ਦੇ ਸੁਧਾਰ ਲਈ ਕਿਸੇ ਟੀਮ, ਪੋਲੀਸ, ਫੌਜ ਦੀ ਤਰਾਂ ਕੋਈ ਵਰਦੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। **ਬਿਬੇਕ ਬੁਧੀ ਅਤੇ ਜਾਗਰਤ ਹੋਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।** ਚੇਤਨਾ ਨੂੰ ਸੁਣਨ ਦੀ ਕਿਰਿਆ ਨਾਲ ਜਾਗਰਤ ਹੋਣਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਸਰਕਾਰ, ਸੰਸਥਾ, ਇਨਸਾਨ ਆਮ ਜੰਤਾ ਦੇ ਹਕਾਂ ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰੇ ਉਸ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਅਵਾਜ਼ ਉਠਾਉਣੀ ਸਾਡਾ ਫਰਜ਼ ਹੈ।

ਬ੍ਰਹਮਾ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ, ਸਿਵ ਅਤੇ ਪਾਰਬਤੀ ਵਾਲਾ ਸਿਸਟਮ ਬਿਨਾ ਕਿਸੇ ਸਬੂਤ ਤੋਂ ਘੜੀ ਹੋਈ ਭਰਮ-ਵਹਿਮ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਸੋਚ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਦੇਵੀ, ਦੇਵਤੇ, ਤੀਰਥ, ਨਦੀ, ਮੂਰਤੀ ਜਾਂ

ਗ੍ਰੰਥ ਆਦਿ ਦੀ ਪੂਜਾ ਜਾਂ ਯਾਤਰਾ ਮਨਮਤਿ ਹੈ। ਇਹ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਗਮੀਆਂ ਮਨਾਉਣ ਜਾਂ ਸਾਂਝੀਆਂ ਕਰਨ ਦੇ ਢੰਗ ਪ੍ਰਵਾਨ ਹਨ ਅਤੇ ਮੰਨੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਪ੍ਰਭੂ ਸਾਰੇ ਜੀਵਾਂ ਰਾਹੀਂ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨੂੰ ਦੇਖਦਾ, ਸੰਭਾਲਦਾ ਤੇ ਚਲਾਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਰਵ-ਵਿਆਪਕ ਹੈ। ਪਰ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਦਿਖਾਈ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ ਕਿਉਂਕੇ ਸਭ ਧਨ ਪਦਾਰਥ ਪੱਦਵੀ ਦੇ ਮੋਹ ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਡੁਬੇ ਹੋਏ ਹਨ।

ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਭੰਡਾਰਾ ਹਰ ਥਾਂ ਹੈ। ਸਥਾਪਤ ਕਰਕੇ, ਇਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਕੁਦਰਤੀ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਭਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਬਖਸ਼ੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਪ੍ਰਭੂ ਇਸ ਭੰਡਾਰੇ ਦੀ ਦੇਖ ਭਾਲ ਆਪ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ ਬਦਲਦਾ ਵੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਭੂ ਤਾਂ ਮੁਢ ਤੋਂ, ਜੁਗਾਂ ਤੋਂ, ਸ਼ੁਧ, ਪਵਿਤਰ, ਨਾਸ-ਰਹਿਤ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਜੀਵਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਰਸ ਵਿਆਪਕ ਹੈ।

32. ਜੇਕਰ ਕਰੋੜਾਂ ਹੀ ਜੀਵ ਇਕਠੇ ਹੋ ਕੇ ਅਤੇ ਉਨਾਂ ਵਿਚ ਇਕਲਾ 2 ਲਖਾਂ ਵਾਰੀ ਕਿਸੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਉਚਾਰਣ ਕਰੇ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਕਰਨ ਦਾ ਇਹ ਉਪਰਾਲਾ ਇਸ ਤਰਾਂ ਲਗਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਇਕ ਕੀਤੀ ਨੂੰ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਕਬਜ਼ੇ ਦਾ ਸ਼ੋਕ ਜਾਗ ਪਵੇ। ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਸੇ ਕਰਮ-ਕਾਂਡ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਗਲ ਸਿਰਫ ਨਿਰਭਉ, ਨਿਰਵੈਰ, ਨਿਰਪੱਖ, ਅਜਾਦ, ਤੰਦਰੁਸਤ, ਸਚਿਆਰਾ ਬਣਨ ਦੀ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਗਲਤੀਆਂ ਕਰ ਕੇ ਦੋਸ਼ ਦੂਸਰਿਆਂ ਤੇ ਲਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ। **ਅਸੀਂ ਜੋ ਮਿਲਿਆ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਧਨਵਾਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਜੋ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ ਉਸ ਦਾ ਗਿਲਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ।** ਸਾਡਾ ਸਰੀਰ, ਗਿਆਨ ਅਤੇ ਦਾਤਾਂ ਪ੍ਰਭੂ(ਨੂਰ) ਦੀ ਰਹਿਮਤ ਹਨ ਬਾਕੀ ਸਭ ਝੂਠੇ ਦਾਅਵੇ ਹਨ।

33. ਗੁਰਮਤਿ ਕਿਸੇ ਪੰਡਤ, ਕਾਜੀ, ਮਹੰਤ, ਗਿਆਨੀ ਦੇ ਪਾਠ-ਪੂਜਾ, ਅਰਦਾਸ ਅਤੇ ਪੁਨ ਦਾਨ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਦੇ ਗ੍ਰਹਿ ਟਾਲਣ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਕੋਈ ਵੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਨੂੰ ਬਦਲਣ ਦੀ ਤਾਕਤ ਨਹੀਂ ਰਖਦਾ। ਯੋਗੀ ਬਣਨਾ, ਮੋਨ ਧਾਰਨਾ, ਜਪ ਤਪ ਕਰਨਾ, ਤਾਕਤਵਰ ਰਾਜੇ ਹੋਣਾ ਸਾਡੇ ਜਮਣ-ਮਰਨ ਨੂੰ ਰੋਕ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ, ਨਾ ਹੀ ਇਹ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਉਚਾ ਬਣਾਉਣ ਵਿਚ ਸਹਾਇਕ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਬਥੇਰੇ ਇਥੋਂ ਆਪਣਾ ਜੋਰ ਅਜਮਾ ਕੇ ਚਲੇ ਗਏ ਹਨ ਪਰ ਬਦਲ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸਕੇ। ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਸਹਿਜ ਪੈਦਾ ਕਰ ਕੇ ਸੁਭ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਅਭਿਆਸ ਨਾਲ ਜੀਵਨ ਸੁਚੱਜਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਕੁਦਰਤ ਦੀ ਰਜਾ ਅਤੇ ਸਰਬੱਤ ਦੀ ਭਲਾਈ ਵਿਚ ਸੱਚ, ਪਿਆਰ, ਸਾਂਝੀਵਾਲਤਾ ਦਾ ਜੀਵਨ ਸਫਰ ਹੀ ਆਨੰਦ ਦੀ ਪਰਾਪਤੀ ਹੈ।

34-37 ਸੱਚੇ ਗਿਆਨ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖ ਸਾਧਾਰਨ ਹਾਲਤ ਤੋਂ ਉੱਚਾ ਉਠ ਕੇ ਰੱਬੀ ਗੁਣਾਂ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ ਮਨੁੱਖ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ-ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਲੋਂ ਪਰਤ ਕੇ 'ਅੰਤਰਆਤਮਾ' ਵਲੋਂ ਝਾਤੀ ਮਾਰਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਇਹ ਸੋਚਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਕੀ ਹੀ ਮਕਸਦ ਹੈ, ਮੈਂ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਕਿਉਂ ਆਇਆ ਹਾਂ, ਮੇਰਾ ਫਰਜ਼ (ਧਰਮ) ਕੀ ਹੈ। ਮੁੱਕਤ ਉਹੀ ਇਨਸਾਨ ਹਨ ਜੋ ਆਪਣੀ ਅੰਤਰ

ਆਤਮਾ (ਸੋਚ, ਜਮੀਰ, ਚੇਤਨਾ) ਅਗੇ ਸਚੇ ਪ੍ਰਵਾਨ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਅਤੇ ਸੋਸਾਇਟੀ ਦੇ ਗਿਆਨ ਵਧਣ ਨਾਲ ਇਨਸਾਨ ਦਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਵਿਸਵਾਸ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਸੱਚ ਪਿਆਰ ਅਚਾਰ ਸੇਵਾ ਨਾਲ ਰੰਗੇ ਗਿਆਨ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਸੂਝ ਨਾਲ ਅਗਨੀ, ਸੂਰਜ, ਚੰਦ, ਦੇਵੀ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀਆਂ ਮੂਰਤੀਆਂ ਅਤੇ ਸੰਤਾਂ ਮਹੰਤਾਂ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਇਕ ਪ੍ਰਭੂ (ਨੂਰ) ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਇਨਸਾਨ ਗਿਣਤੀਆਂ ਮਿਣਤੀਆਂ ਦੀਆਂ ਰਸਮਾਂ ਵਿਧੀਆਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਸੁਆਰਥ ਤੋਂ ਉਪਰ ਓਠ ਕੇ ਉਚੀ ਮਤਿ ਨਾਲ ਸੇਵਕਾਂ ਵਾਲੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਆਨੰਦ ਮਾਣਦਾ ਹੈ। ਫਰਜ਼ ਨਿਭਾਉਣ ਵਿਚ ਆਨੰਦ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਮਨ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਕਰਨ ਯੋਗ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਕੁੰਭੇ ਬਧਾ ਜਲੁ ਰਹੈ ਜਲ ਬਿਨੁ ਕੁੰਭੁ ਨ ਹੋਇ ॥

ਗਿਆਨ ਕਾ ਬਧਾ ਮਨੁ ਰਹੈ ਗੁਰ ਬਿਨੁ ਗਿਆਨੁ ਨ ਹੋਇ ॥੫॥

p 469

ਜਿਹੜਾ ਇਨਸਾਨ ਆਪਣੀ ਕਿਰਤ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਫਰਜ਼ ਪੂਰੇ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਸਰਿਆਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਕਿਰਤ ਕਰਨ, ਵੰਡ ਛਕਣ, ਨਾਮ ਜਪਣ ਵਾਲੀ ਜੀਵਨ ਜੁਗਤ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸਤਰਾਂ ਦੇ ਇਨਸਾਨਾਂ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਬਿਆਨ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਚੰਗੀ ਜੀਵਨਜਾਚ ਲਈ ਗੁਰਮਤਿ ਦੀ ਸੰਗਤ ਬਾਂਵ ਸੂਝ ਤੇ ਲਗਨ ਜਰੂਰੀ ਹੈ।

ਗੁਰਮਤਿ ਦੀ ਸੂਝ ਨਾਲ ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ ਹਰ ਇਨਸਾਨ, ਜੀਵ, ਵਸਤੂ, ਅਸਥਾਨ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪਿਆਰ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਜਾਗਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਹੰਕਾਰ, ਵਿਕਾਰ, ਠੱਗੀ ਅਤੇ ਆਤਮਿਕ ਮੌਤ ਦੇ ਡਰ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਭਾਣੇ ਵਿਚ ਖੁਸ਼ੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨ ਨਾਲ ਸਾਰਾ ਵਾਤਾਵਰਣ ਹੀ ਆਨੰਦਮਈ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਮਤਿ ਦੀ ਲਗਨ ਨਾਲ ਇਨਸਾਨ ਦਾ ਸੱਚ, ਪਿਆਰ, ਸੇਵਾ, ਸਰਬੱਤ ਦੀ ਭਲਾਈ ਨਾਲ ਅਣਟੁਟ ਰਿਸਤਾ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਅਵਸਥਾ ਬਿਆਨ ਕਰਨੀ ਮੁਸਕਲ ਹੈ।

38. ਜਿਵੇਂ ਸਨਿਆਰ ਗਹਿਣੇ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਆਪਣੀ ਕੋਠੜੀ, ਕਲਾ, ਔਜ਼ਾਰ, ਅਗ, ਪੱਖਣੀ, ਲਗਨ ਅਤੇ ਮਿਹਨਤ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਨਸਾਨ ਨੇ ਆਪਣੀ ਜੀਵਨਜਾਚ ਘੜਨ ਲਈ ਆਚਰਣ, ਧੀਰਜ, ਮਤਿ, ਗਿਆਨ, ਬੁਰਾਈ ਤੋਂ ਡਰ, ਸੱਚੀ ਕਿਰਤ, ਸਰਬੱਤ ਦਾ ਭਲਾ, ਮਿਠੀ ਬੋਲੀ, ਸਾਧਗੀ, ਨਿਮਰਤਾ, ਸਬਰ-ਸੰਤੋਖ, ਮਿਹਨਤ ਅਤੇ ਸੇਵਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨੀ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਗੁਣ ਹੋਣ ਤੇ ਵੀ ਉਸੇ ਜੀਵਨ ਦਾਤਾ ਪ੍ਰਭੂ (ਨੂਰ) ਦੀ ਮਿਹਰ ਦਾ ਪਾਤਰ ਬਣੇ ਰਹਿਣਾ ਹੈ।

ਇਹ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਜੀਵਨ ਜਾਚ ਲਈ ਕੋਠੜੀ ਹੈ ਜਿਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਸਾਡੇ ਸਾਰੇ ਔਜ਼ਾਰ, ਕਲਾ, ਗੁਣ ਅਤੇ ਜੀਵਨ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ। ਇਸ ਦੇ ਧਨਵਾਦੀ ਹੋਣਾ, ਸਵਾਰਨਾ, ਸੰਭਾਲਣਾ, ਸਜਾਉਣਾ, ਪਿਆਰ ਕਰਨਾ ਹੀ ਸਾਡੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਸੁਖਾਂ ਅਤੇ ਖੁਸ਼ੀ ਦਾ ਧੁਰਾ ਹੈ। ਪਰ ਅਸੀਂ ਅਗਿਆਨਤਾ ਕਾਰਨ ਧਨ, ਪਦਵੀ, ਮਾਣ-ਤਾਣ, ਉਚੀ ਜਾਤ

ਦੇ ਨਸ਼ੇ ਵਿਚ ਆਪਣੀਆਂ ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ, ਲੋਭ, ਮੋਹ, ਹੰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਸਕਤੀਆਂ ਦੀ ਦੁਰਵਰਤੋਂ ਵਿਚ ਫਸ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ। ਸਾਡੀ ਵਿਚਾਰ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਚੰਗਾ ਕੀਤਾ ਉਸ ਦੀ ਪ੍ਰਸੰਸਾ ਸਾਡੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਬੁਰਾ ਕੀਤਾ ਉਸ ਦਾ ਜੁਮੇਵਾਰ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੂੰ ਜਾਂ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਬਣਾ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ। ਸੁਚੱਜੀ ਜੀਵਨਜਾਚ ਲਈ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਜੁਮੇਵਾਰੀ ਆਪ ਲੈਣੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਨੂੰ ਜੁਮੇਵਾਰੀ ਨਿਭਾਉਣ ਯੋਗ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਧਨਵਾਦ ਸੰਗਤ ਦਾ ਕਰਨਾ ਹੈ।

ਸਲੋਕ.

ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਗੁਰੂ, ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ, ਧਰਤੀ, ਹਵਾ, ਪਾਣੀ ਦਿਨ ਰਾਤ ਤੇ ਇਹ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਸਭ ਕੁਝ ਦਿਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਭਲੇ ਬੁਰੇ ਕੰਮਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਸਾਡੀ ਆਪਣੀ ਆਤਮਾ(ਸੋਚ) ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਪਰਖ ਸ਼ੱਕਤੀ ਰਾਹੀਂ ਦੇਖ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਲਈ ਸਾਇਦ ਕੁਛ ਲੁਕਾ ਸਕੀਏ, ਪਰ ਆਪਣੀ ਸੋਚ ਤੋਂ ਕੁਝ ਭੀ ਛੁਪਾਇਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਲਈ ਜੀਵਨ ਸਫਲ ਜਾਂ ਅਸਫਲ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਸਾਡੇ ਕੀਤੇ ਕੰਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਨਾਨਕ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ; ਜਿਨ੍ਹਾ ਨੇ ਸੁਭ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਕੀਤਾ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਕਠਨ ਜੀਵਨ ਸੀ ਪਰ ਉਹ ਸਲਾਹੁਣ ਯੋਗ ਅਤੇ ਮਹਾਨ ਸਨ। ਕੁਝ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਸਫਲ ਕਰ ਗਏ ਹਨ। ਕਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਿਤੇ ਗਿਆਨ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਜੀਵਨ ਸਫਲ ਕਰ ਗਏ ਜਾਂ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸਤਰਾਂ ਦੇ ਸਫਲ ਜੀਵਨ ਵਾਲੇ ਸਾਡੇ ਲਈ ਚਾਨਣ ਮੁਨਾਰੇ ਅਤੇ ਜੀਵਨ ਜਾਚ ਦੀ ਮਿਸਾਲ ਹਨ।

ਸਿਖ ਦੀ ਪਹਿਚਾਨ -

ਇਕ ਵਿਚਾਰ ਧਾਰਾ

ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਵੇਖਣ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਹੈ ਕਿ ਵਿਦਵਾਨ ਜਦੋਂ ਧਰਮ ਬਾਰੇ ਜਾਂ ਧਾਰਮਿਕ ਰੀਤੀਆਂ ਬਾਰੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਸਾਂਝੇ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਹ ਧਰਮ ਦੇ ਠੇਕੇਦਾਰਾਂ ਤੋਂ ਡਰਦੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖੁਲ ਕੇ ਵਿਚਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਜੋ ਕਦੀ ਕਿਸੇ ਨੇ ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਹੋਸਲਾ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਧਰਮ ਦੇ ਠੇਕੇਦਾਰਾਂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸਮਝਿਆ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਉਸ ਵਿਅਕਤੀ ਵਾਸਤੇ ਮੁਸਕਲਾਂ ਹੀ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ।

ਮਸਾਲ ਵਜੋਂ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਕਾਲਾ ਅਫਗਨਾ ਨੇ ਜੋ ਕੁਝ ਸਚਾਈ ਦਸਨੀ ਚਾਹੀ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਧਰਮ ਵਿੱਚੋਂ ਛੇਕ ਦਿਤਾ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੇ ਤਸਲੀਮਾਂ ਦਾ ਜੀਉਣਾ ਹਰਾਮ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੋ ਕਦੀ ਅਗਨੀ ਵੇਸ਼ ਨੇ ਕੁਝ ਅਮਰਨਾਥ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਬਾਰੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਪ੍ਰਗਟਾਏ ਤੇ ਉਸ ਉੱਤੇ ਮੁਕਦਮਾਂ ਚਲਾ ਦਿਤਾ। ਸਲਮਾਨ ਖੁਰਸ਼ੀਦ ਨੇ ਜੋ ਅਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਪ੍ਰਗਟਾਏ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਜੀਉਣਾ ਮੁਸਕਲ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹਰ ਧਰਮ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਹੋਰ ਵੀ ਉਧਾਰਨਾਂ ਹਨ।

ਅੱਜ ਦਾ ਯੁਗ ਤਰਕ ਦਾ ਯੁਗ ਹੈ ਜੋ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੋਈ ਗਲ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਤਾਂ ਦਲੀਲ ਨਾਲ ਕਟੀ ਵੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਪਰ ਕਿਸੇ ਦਾ ਜੀਵਨ ਉਸ ਦੇ ਨਿਜੀ ਵਿਚਾਰਾਂ ਕਰਕੇ ਦੁਰਲਬ ਕਰ ਦੇਣਾ ਕੋਈ ਸਮਝਦਾਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸ੍ਰ ਗੁਰਸ਼ਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ 'ਸਿੱਖ' ਦੀ ਜੋ ਵਿਆਖਿਆ ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ *ਗੁਰਮਤ ਨਿਰਣਯ ਵਿੱਚ* ਕੀਤੀ ਹੈ ਜੋ 10 ਦਸੰਬਰ ਦੀ ਪੜਚੋਲ ਵਿੱਚ ਛੱਪ ਚੁਕੀ ਹੈ, ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਵੀ ਇਸੇ ਡਰ ਹੇਠ ਆ ਕੇ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਮੇਰੇ ਵਿਚਾਰ ਅਨੁਸਾਰ ਸਿੱਖ ਉਹ ਹੈ ਜੋ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਧਾਰਾ ਤੇ ਚਲਦਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਧਾਰਾ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਅੰਕਤ ਹੈ ਜਾਂ ਫਿਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਜੀਵਨੀ ਤੇ ਜੀਵਨ ਸਾਖੀਆਂ ਤੋਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਹਲਾਤ ਬਦਲ ਗਏ ਇਸਲਈ ਵਕਤ ਦੀ ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਸਾਜਿਆ, ਭਾਵਿ ਸਿੱਖ ਤੋਂ ਸਿੰਘ ਜਾਂ ਖਾਲਸਾ ਸਾਜਿਆ ਜਾਂ ਬਣਾਇਆ।

ਇਥੇ ਇਹ ਗਲ ਸਮਝ ਲੈਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸਿੱਖ ਤੇ ਪਹਿਲਾ ਹੀ ਸਨ। ਜੋ ਪ੍ਰੇਮੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਦਿਵਾਣ ਵਿੱਚ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਏ ਉਹ ਸਿੱਖ ਹੀ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਹਰ ਇਕ ਨੂੰ ਖਾਲਸਾ ਜਾਂ ਸਿੰਘ ਨਹੀਂ ਬਣਾਇਆ, ਉਸ ਵਾਸਤੇ ਉਸ ਵਕਤ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਮੁਤਾਬਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪ੍ਰਿਥਿਆ ਲਿਤੀ ਗਈ ਤੇ ਫਿਰ ਉਸ ਪ੍ਰਿਥਿਆ ਵਿਚੋਂ ਜੋ ਵੀ ਪਾਸ ਹੋਇਆ ਜਾਂ ਇੰਜ ਕਹਿ ਲਵੋ ਕਿ ਉਸ ਪ੍ਰਿਥਿਆ ਵਾਸਤੇ ਜੋ ਨਿਤਰਿਆ ਕੇਵਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖਾਲਸਾ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ। ਪਰ ਜੋ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਉਹ ਕੇਵਲ ਉਸ ਨੂੰ ਸਿਖ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਨੇ ਸਿਰ ਤੇ ਵਾਲ ਰਖੇ ਹੋਣ ਤੇ ਦਾੜੀ ਰਖੀ ਹੋਵੇ। ਉਹ ਭਾਵੇਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਫਲਸਫੇ ਨੂੰ ਨਾ ਤੇ ਜਾਨਦਾ ਹੋਵੇ ਨਾ ਹੀ ਮੰਨਦਾ ਹੋਵੇ।

ਅਸਲ ਵਿਚ ਸਾਨੂੰ ਸਿਖ ਤੇ ਖਾਲਸੇ ਵਿਚ ਫਰਕ ਸਮਝਨਾਂ ਪਵੇ ਗਾ। ਜੋ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪਕੇ ਸਿੱਖ ਅਖਵਾਂਦੇ ਹਨ ਉਹ - ਉਸ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੇ ਜੋ ਕੋਈ ਕੇਸ ਕਟਵਾ ਦੇਵੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਟੜ ਸਿੱਖੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨਾਮ ਲੇਵਾ ਜਾਂ ਇੰਝ ਕਹਿ ਲਵੇ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਾ ਵਿਚਾਰ-ਧਾਰਾ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਸਿਖੀ ਤੋਂ ਦੂਰ ਕਰੀ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਕਾਰਨ ਕੇਵਲ ਥੋੜੀ ਗਿਣਤੀ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਬਾਕੀ ਲੋਕਾਈ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਫਲਸਫੇ ਤੋਂ ਜੋ ਕਿ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵਾਸਤੇ ਸਾਂਝਾ ਹੈ ਉਸ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਖਿਆ ਜਾਦਾ ਹੈ।

ਸ੍ਰ ਗੁਰਸ਼ਰਨ ਜੀਤ ਸਿੰਘ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਿੱਖ-ਖੰਡੇ ਬਾਟੇ ਦੀ ਪਾਹੁਲ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰਖਦਾ ਹੋਵੇ॥। ਇਸ ਤੋਂ ਭਾਵਿ ਇਹ ਕਿ ਕੇਵਲ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੀ ਕਾਫੀ ਹੈ (ਅੰਮ੍ਰਿਤ) ਖੰਡੇ ਬਾਟੇ ਦੀ ਪਾਹੁਲ ਛਕਣਾਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ। ਜੇ ਪਾਹੁਲ ਛਕੀ ਨਹੀਂ ਤਾਂ

ਕਕਾਰਾਂ ਦੀ ਮਹਤਤਾਂ ਕੀ ਰਹੀ।

ਮੇਰੇ ਵਿਚਾਰ ਅਨੁਸਾਰ ਸਿੱਖ ਦੀ ਪਹਿਚਾਨ ਕੇਵਲ ਦਾੜੀ, ਕੇਸਾਂ ਕਰਕੇ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸਗੋਂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਜੀਵਨੀ ਕਰਕੇ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖੀ ਦੀ ਪ੍ਰਭਾਸ਼ਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ - “ਸਿਖੀ ਸਿਖਿਆ ਗੁਰ ਵਿਚਾਰ” ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਵਿਚਰ ਰਹੀਆਂ ਤਰੁਟੀਆਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਸਿਖਿਆ ਦਿਤੀ। ਇਹ ਤਾਂ ਹਰ ਕੋਈ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬ੍ਰਾਹਿਮਣਵਾਦ ਦੇ ਭਰਭਾਵ ਕਾਰਨ ਆਮ ਜਨਤਾ ਵਿਹਮਾਂ ਭਰਮਾਂ ਤੇ ਕਰਮ ਕਾਂਡਾਂ ਵਿੱਚ ਗਰਸੀ ਹੋਈ ਸੀ, ਉਚ ਨੀਚ, ਜਾਤਾਂ ਪਾਤਾਂ- ਸੁਚ, ਜੂਠ- ਦੇ ਚਕਰ ਵਿੱਚ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਜ਼ੁਲਮ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਾ ਮਿਸ਼ਨ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਮਾਜਕ ਬੁਰਾਇਆਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨਾਂ ਸੀ ਨਾ ਕਿ ਕਿਸੇ ਧਰਮ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾਂ ਕਰਨਾਂ ਸੀ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਫਲਸਫੇ ਅਨੁਸਾਰ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਧਰਮ ਉਸ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਨਾਂ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਜਨਮ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ।

ਜੇ ਕੋਈ ਪੰਡਤ ਦੇ ਘਰ ਜਨਮ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਪੁਤਰ ਇਸ ਲਈ ਪੰਡਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਪਿਤਾ ਪੰਡਤ ਹੈ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੇ ਕੋਈ ਸਿੱਖ ਦੇ ਘਰ ਜਨਮ ਲੈ ਕੇ ਇਹ ਕਹੇ ਕਿ ਮੈਂ ਸਿੱਖ ਹਾਂ ਤਾਂ ਇਹ ਭੁਲ ਹੋਵੇ ਗੀ। ਸਿਖੀ ਤਾਂ ਜੀਵਨੀ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਵਿਅਕਤੀ ਐਸੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵਾਲ ਤੇ ਦਾੜੀ ਤਾਂ ਰੱਖੀ ਹੈ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜੀਵਨੀ ਸਿਖੀ ਵਿਚਾਰ ਧਾਰਾ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਇਸਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਕਈ ਮਹਾਨ ਵਿਅਕਤੀ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦਾੜੀ ਤੇ ਕੇਸ ਰਖੇ ਹਨ ਉਹ ਬਹੁਤ ਪਰਚਾਰ ਅਤੇ ਵਿਖਿਆਨ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਕ ਵਿਅਕਤੀ ਅਜ ਕਲ ਸ਼ਰੀ ਸ਼ਰੀ ਰਾਮਾ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ, ਰਾਮ ਦੇਵ ਤੇ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸਾਧੂ ਸੰਤ ਹਨ। ਜਿਨਾ ਨੇ ਵਾਲ ਵੀ ਰਖੇ ਹਨ ਦਾੜੀ ਵੀ ਹੈ ਪਰ ਉਹ ਸਿਖ ਨਹੀਂ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਨਾਲ ਮੇਲ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦੀ।

ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ ਕੁਝ ਐਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਵੀ ਹਨ ਜੋ ਦਾੜੀ ਰਖਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਪਗ ਵੀ ਬੰਨਦੇ ਹਨ ਪਰ ਹਿੰਦੂ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਅਨੁਸਾਰ ਹਵਨ ਕਰਵਾਂਦੇ ਹਨ, ਕਰਮ ਕਾਂਡ ਵੀ ਬਰਾਹਮਣ ਵਰਗੇ ਨਿਬਾਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਿਖ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਿਰਫ ਇਸਲਈ ਕਿ ਉਹ ਸਿੱਖ ਘਰਾਣੇ ਵਿਚ ਜਨਮੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਵੇਖਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਸਿੱਖੀ ਨੂੰ ਇਕ ਧਰਮ ਬਣਾ ਕੇ ਕਈ ਨਵੇਂ ਕਰਮ ਕਾਂਡ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਤੇ ਹਨ ਤੇ ਸਿੱਖੀ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਭੁਲ ਕੇ ਇਕ ਨਵੇਂ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੇ ਚਕਰ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਫਲਸਫੇ ਤੋਂ ਦੂਰ ਚਲੇ ਗਏ ਹਨ।

ਬ੍ਰਾਹਮਣਵਾਦ ਦੀ ਜਗਾਂ ਸਿਖਵਾਦ ਵੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸਲਈ ਲੋੜ ਹੈ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਫਲਸਫੇ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੀ ਤੇ ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ ਜੀਵਨ ਜੀਉਣ ਦੀ।

ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਕੰਵਰ, ਐਡਵੋਕੇਟ,
Surinder Singh Kanwar
[kanwar238@yahoo.com]

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਤਾਂ ੧੦੦ ਤੋਂ ਵੱਧ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦਾ ਗਿਆਨ ਸੀ, ਸਾਨੂੰ ਕਿਨਾਂ ਕੁ ਹੈ ?

Guru Nanak Sahib knew more than hundred languages.
How much do we know?

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਮਨੁੱਖਤਾ ਨੂੰ ਸਹੀ ਰਸਤੇ ਤੇ ਪਾਉਣ ਲਈ ਆਪਣੀਆਂ ੫ ਉਦਾਸੀਆਂ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਥਾਂਵਾਂ ਤੇ ਗਏ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਅਪਨਾ ਕੇ ਆਪਣਾ ਮਨੁੱਖਾ ਜੀਵਨ ਸਫਲ ਕਰਨ ਲਈ ਮਾਰਗ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤਾ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਫਿਰਕਿਆਂ ਜਾਂ ਮਜ਼ਬਾਂ ਦੇ ਆਗੂਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲਦੇ ਤੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਪਾਉਣ ਦਾ ਸਰਲ ਤੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤਰੀਕਾ ਸਮਝਾਉਂਦੇ। ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਦੂਸਰੇ ਮਨੁੱਖ ਨਾਲ ਕੋਈ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਨੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਗਿਆਨ ਹੋਣਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਜਿਥੇ ਵੀ ਜਾਂਦੇ ਹੋਣਗੇ, ਪਹਿਲਾਂ ਉਥੋਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਹੋਰ ਹੋਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਫਿਰਕਿਆਂ ਦੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਰਵਾਇਤਾਂ ਬਾਰੇ ਗਿਆਨ ਤੇ ਪੂਰੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹਾਸਲ ਕਰਦੇ ਹੋਣਗੇ, ਜਿਸ ਸਦਕਾ ਉਹ ਮਨੁੱਖਤਾ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਦਾ ਸਹੀ ਮਾਰਗ ਸਮਝਾਉਣ ਵਿਚ ਸਫਲ ਹੋਏ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਉਦਾਸੀਆਂ ਦੁਰਾਨ ਜਿਆਦਾਤਰ ਪੈਦਲ ਸਫਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂ ਕਿਤੇ ਕਿਤੇ ਬੇੜੀਆਂ ਜਾਂ ਬੋੜਿਆਂ ਰਾਹੀਂ ਗਏ ਹੋਣਗੇ। ਆਪਣੇ ਸਾਥੀ ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਜੀ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਚਾਰੇ ਦਿਸ਼ਾਵਾਂ (ਉੱਤਰ, ਪੂਰਬ, ਪੱਛਮ ਤੇ ਦੱਖਣ) ਵਿਚ ਸਫਰ ਕੀਤਾ ਜੋ ਕਿ ੨੮,੦੦੦ ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਦੇ ਕਰੀਬ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਅੰਦਾਜ਼ਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਸਫਰ ੧੫੦੦ ਤੋਂ ੧੫੨੪ ਦੇ ਦੁਰਾਨ ਕੀਤਾ। ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬੋਲੀ ੧੨ ਕੋਹਾਂ ਤੇ ਬਦਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜੇ ਕਰ ੧੨ ਕੋਹਾਂ ਦੀ ਬਜਾਏ ੧੦੦ ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਵੀ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਹਿਸਾਬ ਮੁਤਾਬਕ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ੨੮੦ ਤੋਂ ਵੱਧ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦਾ ਗਿਆਨ ਸੀ।

*Data about Udasi's of Guru Nanak Sahib taken from reference:
http://www.sikhwiki.org/index.php/The_Udasis_of_Guru_Nanak*

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪਹਿਲੀ ਉਦਾਸੀ ਵਿਚ ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ, ਤੁਲੰਬਾ (ਮਖਦੂਮਪੁਰ), ਹਰਦੁਆਰ, ਪਾਨੀਪਤ, ਦਿੱਲੀ, ਅਯੁਧਿਆ, ਬਨਾਰਸ, ਨਾਨਕਮੱਤਾ (ਨੈਨੀਤਾਲ), ਟਾਂਡਾ ਵਣਜਾਰਾ (ਰਾਮਪੁਰ), ਗਇਆ (ਪਟਨਾ), ਹਾਜੀਪੁਰ, ਕੰਤਨਗਰ, ਮਾਲਦਾ, ਦੁਬਰੀ (ਆਸਾਮ), ਕਾਮਰੂਪ

(ਆਸਾਮ), ਆਸਾਦੇਸ (ਆਸਾਮ), ਗੁਹਾਟੀ, ਸ਼ਿਲਾਂਗ, ਸਿਲਹਟ, ਕੋਲਕੱਤਾ, ਕੱਟਕ, ਪੁਰੀ, ਸੈਦਪੁਰ, (ਐਮਨਾਬਾਦ), ਪਸਰੂਰ (ਪਾਕਿਸਤਾਨ), ਸਿਆਲਕੋਟ (ਪਾਕਿਸਤਾਨ), ਆਦਿ ਥਾਂਵਾਂ ਤੇ ਗਏ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਆਪਣੀ ਦੂਸਰੀ ਉਦਾਸੀ ਵਿਚ ਦੱਖਣ ਵੱਲ ਵਿਜੇਵਾੜਾ, ਗੁੰਟੂਰ (ਆਂਧਰਾ ਪ੍ਰਦੇਸ਼), ਨਾਗਾਪਟਨਮ, ਕਾਂਚੀਪੁਰਮ, ਤੀਰੂਵਨਮਾਲਾ, ਤਿ੍ਚਨਾਪਲੀ, ਤਰਾਈਵਨਮਾਲੇ, ਰਾਮੇਸ਼ਵਰਮ (ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ), ਮੱਟੀਆਕਲਮ, ਕਾਤਾਰਗਾਮਾ, ਬੱਟੀਕੋਲਾ, ਸੀਤਾ ਇਲਿਆ (ਸ੍ਰੀ ਲੰਕਾ), ਕੋਚੀਨ, ਪਲਘਾਟ, ਨੀਲ ਗਿਰੀ ਪਹਾੜੀਆਂ, ਰੰਗਾਪਤਨ, ਬਿਦਰ (ਕਰਨਾਟਕਾ), ਨੰਦੇੜ, ਨਰਸੀ ਬਾਮਨੀ, ਬਰਸੀ (ਸ਼ੋਲਾਪੁਰ), ਨਾਸਿਕ, ਪੁੰਨਾ, ਅਮਰਨਾਥ, ਨਾਸਿਕ, ਆਰੰਗਾਬਾਦ (ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰਾ), ਓਮਕਾਰੇਸ਼ਵਰ, ਬੇਟਮਾਂ (ਇੰਦੌਰ), ਬੁਰਹਾਨਪੁਰ (ਖੰਡਵਾ), ਗਵਾਰੀਘਾਟ, ਇੰਦੌਰ, ਉਜੈਨ (ਮੱਧਪ੍ਰਦੇਸ਼), ਪਲੀਟਾਨਾ, ਦਵਾਰਕਾ, ਬੇਟ ਦਵਾਰਕਾ, ਕੱਛ, ਭੜੂਚ, ਜੂਨਾਂਗੜ੍ਹ, ਬੜੌਦਾ (ਗੁਜਰਾਤ), ਜਬਲਪੁਰ, ਚਿਤਰਾਕੂਟ, ਰਿਖਾਨਪੁਰ, ਪੁਸ਼ਕਰ, ਅਜਮੇਰ, ਸੋਮਨਾਥ ਮੰਦਰ, ਦਵਾਰਕਾ, ਆਦਿ ਥਾਂਵਾਂ ਤੇ ਗਏ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਆਪਣੀ ਤੀਸਰੀ ਉਦਾਸੀ ਵਿਚ ਉਨਾਂ, ਮੰਡੀ, ਰਾਵਾਲਸਰ, ਕੁੱਲੂ, ਮਨੀਕਰਨ, ਮਾਂਊਟ ਕਾਗ ਬਾਸੁੰਦ, ਗੜਵਾਲ, ਹਰਦਵਾਰ, ਨਾਨਕ ਮੱਤਾ, ਟਾਂਡਾ, ਸ਼੍ਰੀਨਗਰ, ਕੱਠਮੰਡੂ (ਨੈਪਾਲ), ਚੁੰਗਤੰਗ (ਸਿਕਮ), ਲਹਾਸਾ (ਤਿੱਬਤ), ਸੁਮੇਰ ਪਰਬਤ, ਲੋਹ, ਅਨੰਤਨਾਗ, ਮੱਟਨ, ਬਾਰਾਮੁੱਲਾ, ਬੇਰਵਾਹ (ਬੁੰਡਗਮ), ਮਾਨਸਰੋਵਰ, ਤਿੱਬਤ, ਚੀਨ, ਲਦਾਖ, ਜੰਮੂ ਕਸ਼ਮੀਰ, ਸ਼੍ਰੀਨਗਰ, ਅਨੰਤਨਾਗ, ਮੱਟਨ, (ਮਾਰਤੰਡ), ਆਦਿ ਥਾਂਵਾਂ ਤੇ ਗਏ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਆਪਣੀ ਚੌਥੀ ਉਦਾਸੀ ਵਿਚ ਮੁਲਤਾਨ, ਲਖਪੱਤ, ਕਰਾਚੀ, ਅਦਨ, ਜੇਦਾ, ਅਲ ਮੱਕਾ, ਮਦੀਨਾ, ਬਗਦਾਦ, ਬਸਰਾ, ਕਰਬਲਾ, ਬੁਸ਼ੇਹਰ, ਖੋਰਮ ਸ਼ਹਰ, ਤੈਰਾਨ, ਅਸ਼ਗਾਬਾਦ, ਉਰਗੈਚ, ਬੁਖਾਰਾ, ਸਮਰਕੰਦ, ਕੰਧਾਰ, ਕਾਬਲ, ਹਸਨ ਅਬਦਲ, ਜਲਾਲਾਬਾਦ, ਪਾਕਪਟਨ (ਸੋਮਾਈਨੀ), ਜੇਦਾਹ, ਮੱਕਾ, ਮਦੀਨਾ, ਕੁਵੈਤ, ਬਸਰਾ, ਬਗਦਾਦ, ਈਰਾਨ, ਕਾਬਲ, ਪੇਸ਼ਾਵਰ, ਪੰਜਾਬ, ਪਾਕਪਟਨ, ਸਾਉਦੀ ਅਰੇਬੀਆ, ਟਰਕੀ, ਗਰੀਸ, ਆਦਿ ਥਾਂਵਾਂ ਤੇ ਗਏ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪੰਜਵੀ ਉਦਾਸੀ ਵਿਚ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਦੇ ਆਸ ਪਾਸ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਦੌਰਾ ਕੀਤਾ

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸਾਰੀਆਂ ਉਦਾਸੀਆਂ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਹੁਣ ਦੇ ਭਾਰਤ ਦੀਆਂ ਲੱਗਭੱਗ ਸਾਰੀਆਂ ਸਟੇਟਾਂ ਵਿਚ ਗਏ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬ, ਹਰਿਆਨਾ, ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼, ਦਿੱਲੀ, ਉੱਤਰਾਖੰਡ, ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼, ਬਿਹਾਰ, ਬੰਗਾਲ, ਆਸਾਮ, ਰਾਜਸਥਾਨ, ਮੱਧਪ੍ਰਦੇਸ਼, ਛਤੀਸਗੜ੍ਹ, ਗੁਜਰਾਤ, ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰਾ, ਆਂਧਰਾ ਪ੍ਰਦੇਸ਼, ਉੜੀਸਾ, ਕਰਨਾਟਕਾ, ਕੇਰਲਾ, ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ, ਆਦਿ। ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਚਾਰ ਹਿਸਿਆਂ ਵਿਚ ਵੰਡਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਮਾਝਾ, ਦੁਆਬਾ, ਮਾਲਵਾ ਤੇ ਝਨਾਬ। ਜੇ ਕਰ ਪੰਜਾਬ

ਦੀਆਂ ੪ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਗਿਣ ਲਈਆਂ ਜਾਣ ਤਾਂ ਭਾਰਤ ਦੀਆਂ ੧੯ ਸਟੇਟਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਲੱਗਭੱਗ ੭੬ (=੧੯*੪) ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਬਣਦੀ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸਾਰੀਆਂ ਉਦਾਸੀਆਂ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਹੁਣ ਦੀ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਲੱਗਭੱਗ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਗਏ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਪਾਕਿਸਤਾਨ, ਸ੍ਰੀ ਲੰਕਾ, ਨੈਪਾਲ, ਸਿਕਮ, ਤਿੱਬਤ, ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼, ਚੀਨ, ਅਫਗਾਨਿਸਤਾਨ, ਈਰਾਨ, ਈਰਾਕ, ਕੁਵੈਤ, ਟਰਕੀ, ਸਾਊਦੀ ਅਰੇਬੀਆਂ, ਆਦਿ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵੱਖ ਵੱਖ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਅੱਜਕਲ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਜਿਆਦਾ ਬੋਲਣ ਵਾਲੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਹਨ; ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੁਲ ਗਿਣਤੀ ਲਗਭੱਗ ੯੧ (੧੨+੫+੪+੯+੨੫+੪+੮+੮+੭+੭+੧+੧ = ੯੧) ਦੇ ਕਰੀਬ ਹੈ।

ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੀਆਂ ਜਿਆਦਾ ਬੋਲਣ ਵਾਲੀਆਂ ੧੨ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਹਨ :- ਪੰਜਾਬੀ (ਮਾਝੀ, ਪੋਠੋਹਾਰੀ, ਹਿੰਡਕੋ, ਧਾਨੀ), ਪਸ਼ਤੋ, ਸਿੰਧੀ (ਸਿੰਧੀ ਸਰਾਇਕੀ, ਵਿਚੋਲੀ, ਲਾਰੀ, ਲਾਸੀ, ਥਾਰੀ, ਕੱਛੀ), ਬਲੋਚੀ, ਆਦਿ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਘੱਟ ਬੋਲਣ ਵਾਲੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵੀ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੋਲਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਸੈਕੰਡਰੀ ਜਾਂ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਹੈ।

ਸ੍ਰੀ ਲੰਕਾ ਦੀਆਂ ਜਿਆਦਾ ਬੋਲਣ ਵਾਲੀਆਂ ੫ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਹਨ :- ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਸਿਨਾਲੀਜ਼, ਰੋਡੀਆ, ਤਾਮਿਲ, ਅਰਬੀ, ਕਰੀਓਲ ਮਾਲੇ, ਆਦਿ

ਨੈਪਾਲ ਦੀਆਂ ਜਿਆਦਾ ਬੋਲਣ ਵਾਲੀਆਂ ੪ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਹਨ :- ਨੇਵਾਰ, ਤਾਮੰਗ, ਮਗਰ, ਰਾਏ ਲਿੰਬੂ

ਸਿਕਮ ਦੀਆਂ ਜਿਆਦਾ ਬੋਲਣ ਵਾਲੀਆਂ ੯ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਹਨ :- ਬੁਟੀਆਂ, ਲੈਪਚਾ, ਲਿੰਬੂ, ਨੀਵਾਰੀ, ਰਾਏ, ਗੁਰੰਗ, ਮੰਤਰ ਸੈਰਪਾ, ਤਾਮੰਗ, ਸੁਨਵਾਰ

ਤਿੱਬਤ ਦੀਆਂ ਜਿਆਦਾ ਬੋਲਣ ਵਾਲੀਆਂ ੨੫ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਹਨ :- ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ, ਯੂਸੰਗ, ਖੰਮਹੋਰ, ਐਮਡੋ, ਥੇਵੋ ਛੋਨ, ਲਦਾਖੀ, ਪੁਰਖੀ, ਸਪਿਤੀ, ਦਜੋਗਖਾ, ਧਰੋਜੋਗ, ਸੈਰਪਾ, ਕਾਈਰੋਗ, ਜਾਈਰੈਲ, ਸਾਂਮੰਗ, ਲਾਖਾ, ਪੁਰ, ਮੇਰਾ ਸਾਟੈਂਗ, ਧਰੋਮੋ, ਜੋਨਗੁੰ, ਗਸੈਰਪਾ, ਖਾਲੋਗ, ਡੋਗਵੰਗ, ਜਿਤਸਾਡੇਗੁ, ਦਰੁਗਚੂ, ਆਦਿ

ਬੰਗਲਾ ਦੇਸ਼ ਦੀਆਂ ਜਿਆਦਾ ਬੋਲਣ ਵਾਲੀਆਂ ੪ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਹਨ :- ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਚਿਟਾਗੋਨੀਅਨ, ਰੰਗਪੁਰੀ, ਨੋਖਾਇਲਾ, ਸਿਲਥੀ, ਆਦਿ, ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ੩੨ ਦੇ ਕਰੀਬ ਹੋਰ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਹਨ

ਚੀਨ ਦੀਆਂ ੮ ਮੁਢਲੀਆਂ ਬੋਲਣ ਵਾਲੀਆਂ ਪ੍ਰਵਾਰਕ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ੨੯੨ ਹੈ, ਉਹ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲੋਂ ਬਹੁਤ ਵੱਖਰੀਆਂ ਹਨ

ਅਫਗਾਨਿਸਤਾਨ ਦੀਆਂ ਜਿਆਦਾ ਬੋਲਣ ਵਾਲੀਆਂ ੮ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਹਨ :- ਪਸ਼ਤੋ, ਧਾਰੀ, ਯੂਬੇਕੀ, ਤੁਰਕਮੈਨ, ਬਲੋਚੀ, ਪਸ਼ਾਏਈ, ਨੂਰਿਸਤਾਨੀ,

ਪਾਮੀਰੀ, ਆਦਿ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਕਈ (੧੪) ਘੱਟ ਬੋਲਣ ਵਾਲੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵੀ ਹਨ

ਈਰਾਨ ਦੀਆਂ ਜਿਆਦਾ ਬੋਲਣ ਵਾਲੀਆਂ ੭ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਹਨ :- ਪਰਸ਼ੀਅਨ, ਗਿਲਾਕੀ, ਮਜ਼ਨਦਰਾਨੀ, ਅਜ਼ੇਰੀ ਤੁਰਕਸ਼, ਖੁਰਦਿਸ਼, ਬਲੋਚੀ, ਅਰਬੀ, ਆਦਿ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਕਈ (ਤੁਰਕਮੈਨ, ਪਸ਼ਤੋ, ਆਰਮੀਨੀਅਨ, ਅਸੀਰੀਅਨ, ਬਰਹੂਈ, ਆਦਿ) ਘੱਟ ਬੋਲਣ ਵਾਲੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵੀ ਹਨ

ਈਰਾਕ ਦੀਆਂ ਜਿਆਦਾ ਬੋਲਣ ਵਾਲੀਆਂ ੭ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਹਨ :- ਅਰਬੀ, ਖੁਰਦਿਸ਼, ਤੁਰਕਮੈਨ, ਨਿਓਅਰਾਮਿਕ, ਮਨਡਾਇਕ ਸ਼ਬਕੀ, ਆਰਮੀਨੀਅਨ, ਪਸ਼ਤੋ, ਆਦਿ

ਕੁਵੈਤ ਵਿਚ ਜਿਆਦਾ ਤਰ ਅਰਬੀ ਬੋਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ

ਟਰਕੀ ਵਿਚ ਜਿਆਦਾ ਤਰ ਇਸਤਾਬਲ ਟਰਕੀ ਬੋਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ

ਸਾਊਦੀ ਅਰੇਬੀਆ ਦੀਆਂ ਜਿਆਦਾ ਬੋਲਣ ਵਾਲੀਆਂ ੯ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਹਨ :- ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ, ਅਰੇਬੀਅਨ ਅਰਬੀ, ਬਹਿਰੀਨ ਅਰਬੀ, ਬਾਰੇਕੀ ਅਰਬੀ, ਗਲਫ ਅਰਬੀ, ਹੇਜ਼ਾਦੀ ਅਰਬੀ, ਨਾਜਦੀ ਅਰਬੀ, ਪੈਂਸੁਲਾਰ, ਅਰਬੀ, ਬਾਰੇ, ਆਦਿ

ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਉੱਪਰ ਲਿਖੀਆਂ ਜਿਆਦਾ ਤਰ ਬੋਲਣ ਵਾਲੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਘੱਟ ਬੋਲਣ ਵਾਲੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵੀ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਬਹੁਤ ਹੈ। ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਗਏ ਹੋਣਗੇ ਤੇ ਖਾਸ ਖਾਸ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਗੁਜਰੇ ਹੋਣਗੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਮਿਆਂ ਵਿਚ ਸੰਚਾਰ ਤੇ ਅਵਾਜਾਈ ਦੇ ਸਾਧਨ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਸਨ, ਇਸ ਲਈ ਜਿਆਦਾ ਤਰ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਆਪਸੀ ਸਾਂਝ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਹੋਵੇਗੀ। ਜੇ ਕਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀਆਂ ਜਿਆਦਾ ਬੋਲਣ ਵਾਲੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਹੀ ਲਈ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ੧੩ ਦੇਸ਼ਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਲੱਗਭੱਗ ੯੧ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਬਣਦੀ ਹੈ। ਫਿਰ ਕੁਲ ਭਾਰਤ ਤੇ ਹੋਰ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਲਗਭੱਗ ੧੬੭ (੭੬+੯੧) ਦੇ ਕਰੀਬ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਦੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਕੁਲ ਗਿਣਤੀ ਤੇ ਗੁਰੂ ਗਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਵਰਤੇ ਗਏ ਸ਼ਬਦ ਇਹੀ ਸਾਬਤ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ੧੦੦ ਤੋਂ ਵੱਧ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਬਾਰੇ ਭੁੰਘਾ ਗਿਆਨ ਤੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸੀ।

ਅੱਜਕਲ ਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਪਿਛੜਨ ਤੇ ਸਿੱਖੀ ਤੋਂ ਦੂਰ ਜਾਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਇਹੀ ਹੈ, ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਗਿਆਨ ਦੀ ਬਹੁਤ ਕਮੀ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਗਰੰਥੀ ਤੇ ਰਾਗੀ ਜਿਆਦਾ ਤਰ ਅਨਪੜ੍ਹ ਜਾਂ ਮੁਸ਼ਕਲ ਨਾਲ ੧੦/੧੨ ਜਮਾਤਾ ਪਾਸ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਕੋਈ ਵਿਚਲਾ ਹੀ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਗਰੈਜੂਏਟ ਜਾਂ ਉਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਹੋਵੇਗਾ। ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਗਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਬਾਰੇ ਗਿਆਨ ਦੇਣ

ਲਈ ਅਗਿਆਨੀਆਂ ਤੇ ਅਨਪੜ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਗਰ ਲਗੇ ਰਹੇ ਤਾਂ ਸਾਡਾ ਭਲਾ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਵੇਗਾ?

ਦੇਵਡ ਉਚਾ ਹੋਵੈ ਕੋਇ ॥ ਤਿਸ ਉਚੇ ਕਉ ਜਾਣੈ ਸੋਇ ॥ (੫)

ਗੁਰੂ ਗਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਸਮਾਜਿਕ, ਰਾਜਨੀਤਕ, ਗ੍ਰਹਿ ਵਿਗਿਆਨ, ਇਤਿਹਾਸ, ਭੂਗੋਲ, ਅਰਥ ਸ਼ਾਸਤਰ, ਕਮਿਸਟਰੀ, ਫਿਜ਼ਿਕਸ, ਭੂਮੰਡਲ, ਅਕਾਸ਼ ਮੰਡਲ, ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ, ਆਦਿ ਸੱਭ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਗਿਆਨ ਸਬੰਧੀ ਡੂੰਘੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਸਮੁੱਚੀ ਮਨੁੱਖਤਾ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸਹੀ ਦਿਸ਼ਾ ਵੱਲ ਮੋੜਿਆ ਜਾ ਸਕੇ।

ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਧਰਮਾਂ ਨੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਆਪਣੀ ਕਲਪਨਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਗਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਅੰਕਿਤ ਮੂਲ ਮੰਤਰ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਵਿਗਿਆਨਕ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਦਰਸਾਉਣ ਦਾ ਆਰੰਭ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਸਬੰਧੀ ਸਾਇੰਸ ਦਾ ਮੁੱਢ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਕਲਪਨਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਨਹੀਂ, ਬਲਕਿ ਪੂਰਨ, ਉਚੇ ਪੱਧਰ ਦੀ ਸਾਇੰਸ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਦਿੱਤੀ ਹੈ।

ੴ ਸਤਿ ਨਾਮੁ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰੁ ਅਕਾਲ ਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ॥ (੧)

ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਚਲਾਉਣ ਵਾਲਾ ਨਾ ਤਾਂ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਜੀਵ ਜੰਤੂ ਜਾਂ ਵਸਤੂ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਸਾਰੇ ਨਾਸ਼ਵੰਤ ਹਨ, ਸਦੀਵੀ ਕਾਲ ਲਈ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦੇ। ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਕੋਈ ਨਿਯਮ, ਅਸੂਲ ਜਾਂ ਸਿਸਟਮ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਸੀਮਾਂ ਬੇਅੰਤ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਦੁਨਿਆਵੀ ਲਫਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਨਾਂ ਨਾਲ ਬਿਆਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ।

ਨਿਊਟਨ ਨੇ ਗੁਰਤਾ ਖਿੱਚ (Gravitational force) ਦੀ ਕਾਢ ੧੬੮੬ ਦੇ ਕਰੀਬ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਪਰੰਤੂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਸ ਬਾਰੇ ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ੫੦੦ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਗੈਲੀਲੀਓ ਨੇ ਪਹਿਲੀ ਟੈਲੀਸਕੋਪ ੧੬੦੯ ਵਿਚ ਬਣਾਈ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਬਿਨਾ ਟੈਲੀਸਕੋਪ ਦੇ ਕਈ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਲਿੱਖ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਧਰਤੀਆਂ ਅਣਗਿਣਤ ਹਨ। ਅੱਜ ਦੀ ਸਾਇੰਸ ਕੁਝ ਦਹਾਕੇ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਅਨੇਕ ਗੈਲੈਕਸੀਆਂ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ।

ਧੌਲ ਧਰਮੁ ਦਇਆ ਕਾ ਪੂਤੁ ॥ ਸੰਤੋਖੁ ਬਾਪਿ ਰਖਿਆ ਜਿਨਿ ਸੂਤਿ ॥ ਜੇ ਕੋ ਬੂਝੈ ਹੋਵੈ ਸਚਿਆਰੁ ॥ ਧਵਲੈ ਉਪਰਿ ਕੇਤਾ ਭਾਰੁ ॥ ਧਰਤੀ ਹੋਰੁ ਪਰੈ ਹੋਰੁ ਹੋਰੁ ॥ ਤਿਸ ਤੇ ਭਾਰੁ ਤਲੈ ਕਵਣੁ ਜੋਰੁ ॥ (੩) (ਜਪੁਜੀ)

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਭੌਤਿਕ ਗਿਆਨ (Physics) ਤੇ ਆਕਾਸ਼ ਮੰਡਲ (Astronomy)

ਬਾਰੇ ਡੂੰਘੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸੀ। ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਆਸਰਾ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਬਲਦ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਇਹ ਧਰਮ ਹੈ, ਨਿਯਮ ਹੈ, ਅਸੂਲ ਹੈ। ਜਿਸ ਨੇ ਸਾਰੇ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਵਿਚ ਸਥਿਰਤਾ (ਸੰਤੋਖੁ) ਕਾਇਮ ਰੱਖਿਆ ਹੈ। ਅੱਜ ਅਸੀਂ ਇਸ ਅਸੂਲ ਨੂੰ ਗੁਰੂਤਾ ਸ਼ਕਤੀ ਨਾਲ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ (ਨਿਊਟਨ ਲਾ ਆਫ ਗਰੈਵੀਟੇਸ਼ਨ) (Gravitational force)। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕੁਦਰਤ ਦੀ ਸਚਾਈ ਨੂੰ ਬਿਲਕੁਲ ਸਰਲ ਤੇ ਸਪੱਸ਼ਟ (Logical) ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਸਮਝਾਇਆ।

ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਦਰ ਤੇ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਸੂਰਜ ਚਾਨਣ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਉਸ ਦੇ ਦਰ ਤੇ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਤੇ ਕੈਲਾਸ਼ ਹਨ, ਅਤੇ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਹੀ ਬ੍ਰਹਮਾ ਉਸ ਦੇ ਦਰ ਤੇ ਵੇਦ ਉਚਾਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਦਰ ਤੇ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਚੰਦ੍ਰਮੇ ਰੋਸ਼ਨੀ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਦੇ ਦਰ ਤੋਂ ਅਨੇਕਾਂ ਤੇਤੀ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਦੇਵਤੇ ਭੋਜਨ ਛਕਦੇ ਹਨ, ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਹੀ ਨੌਂ ਗ੍ਰਹਿ ਉਸ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਖਲੋਤੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਅਤੇ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਹੀ ਧਰਮ ਰਾਜ ਦੇ ਦਰਬਾਨ ਹਨ। ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਹਵਾਵਾਂ ਚੱਲਦੀਆਂ ਹਨ, ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਸ਼ੇਸ਼ਨਾਗ ਉਸ ਦੀ ਸੇਜ ਵਿਛਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਸਮੁੰਦਰ ਉਸ ਦੇ ਪਾਣੀ ਭਰਨ ਵਾਲੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਹੀ ਬਨਸਪਤੀ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਮਾਨੋ ਉਸ ਦੇ ਜਿਸਮ ਦੇ ਰੋਮ ਹਨ। ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਹੀ ਕੁਬੇਰ ਦੇਵਤੇ ਉਸ ਦੇ ਖਜਾਨੇ ਭਰਦੇ ਹਨ, ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਹੀ ਲਛਮੀਆਂ ਸਿੰਗਾਰ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਹੀ ਪਾਪ ਤੇ ਪੁੰਨ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ, ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਹੀ ਇੰਦਰ ਦੇਵਤੇ ਉਸ ਦੇ ਦਰ ਤੇ ਸੇਵਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਛਪਿੰਜਾ ਕ੍ਰੋੜ, ਭਾਵ ਅਨੇਕਾਂ ਬੱਦਲ ਉਸ ਦੇ ਦਰਬਾਨ ਹਨ, ਜੋ ਥਾਂ ਥਾਂ ਤੇ ਚਮਕ ਰਹੇ ਹਨ, ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਖੇਡਾਂ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਤੇ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਹੀ ਕਾਲਕਾ ਕੇਸ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਡਰਾਉਣਾ ਰੂਪ ਧਾਰ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਦਰ ਤੇ ਮੌਜੂਦ ਹਨ। ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਜੱਗ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ, ਤੇ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਗੰਧਰਬ ਜੈ ਜੈਕਾਰ ਗਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਹੀ ਲੋਕ ਆਪਣੀ ਵਿੱਦਿਆ ਦੁਆਰਾ, ਉਸ ਦੇ ਬੇਅੰਤ ਗੁਣ ਬਿਆਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦੇ।

ਕਈ ਕੋਟਿ ਖਾਣੀ ਅਰੁ ਖੰਡ ॥ ਕਈ ਕੋਟਿ ਅਕਾਸ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ॥ ਕਈ ਕੋਟਿ ਹੋਏ ਅਵਤਾਰ ॥ ਕਈ ਜੁਗਤਿ ਕੀਨੋ ਬਿਸਥਾਰ ॥ ਕਈ ਬਾਰ ਪਸਰਿਓ ਪਾਸਾਰ ॥ ਸਦਾ ਸਦਾ ਇਕੁ ਏਕੰਕਾਰ ॥ ਕਈ ਕੋਟਿ ਕੀਨੋ ਬਹੁ ਭਾਤਿ ॥ ਪ੍ਰਭ ਤੇ ਹੋਏ ਪ੍ਰਭ ਮਹਿ ਸਮਾਤਿ ॥ ਤਾ ਕਾ ਅੰਤੁ ਨ ਜਾਨੈ ਕੋਇ ॥ ਆਪੇ ਆਪਿ ਨਾਨਕ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖੁ ਸੋਇ ॥੨॥ (੨੨੫,੨੨੬)

ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਇਹ ਸਬਦ ਇਹੀ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਭੌਤਿਕ ਗਿਆਨ (Physics) ਜੀਵ ਵਿਗਿਆਨ (Biology) ਤੇ ਬਨਸਪਤੀ ਵਿਗਿਆਨ (Botony) ਤੇ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਵਿਗਿਆਨਾਂ ਬਾਰੇ ਗਿਆਨ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਗਿਆਨ ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਿਤ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਸਮਝਾ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਹਰੇਕ ਵਸਤੂ ਵਿਚ ਜੀਵ ਹਨ, ਤੇ ਸੱਭ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਆਧਾਰ ਪਾਣੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜੀਵ ਹੱਤਿਆ ਦਾ ਬਹੁਤ ਫਿਕਰ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅੰਨ ਖਾਣਾਂ ਤੇ ਪਾਣੀ ਪੀਣਾਂ ਬੰਦ ਕਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਸਲੋਕੁ ਮਃ ੧ ॥ ਜੇ ਕਰਿ ਸੂਤਕੁ ਮੰਨੀਐ ਸਭ ਤੈ ਸੂਤਕੁ ਹੋਇ ॥ ਗੋਰੇ
ਅਤੇ ਲਕੜੀ ਅੰਦਰਿ ਕੀੜਾ ਹੋਇ ॥ ਜੇਤੇ ਦਾਣੇ ਅੰਨ ਕੇ ਜੀਆ ਬਾਝੁ ਨ
ਕੋਇ ॥ ਪਹਿਲਾ ਪਾਣੀ ਜੀਉ ਹੈ ਜਿਤੁ ਹਰਿਆ ਸਭੁ ਕੋਇ ॥ ਸੂਤਕੁ ਕਿਉ
ਕਰਿ ਰਖੀਐ ਸੂਤਕੁ ਪਵੈ ਰਸੋਇ ॥ ਨਾਨਕ ਸੂਤਕੁ ਏਵ ਨ ਉਤਰੈ ਗਿਆਨੁ
ਉਤਾਰੇ ਧੋਇ ॥੧॥ (੪੭੨-੪੭੩)

ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਤੋਂ ਸੂਖਮ ਤੱਤ ਪਵਣ ਬਣਿਆ, ਪਵਣ ਤੋਂ ਜਲ ਹੋਂਦ ਵਿਚ
ਆਇਆ, ਜਲ ਤੋਂ ਸਾਰਾ ਜਗਤ ਰਚਿਆ ਗਿਆ, ਤੇ, ਇਸ ਰਚੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ
ਹਰੇਕ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਜੋਤਿ ਸਮਾਈ ਹੋਈ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ
ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਹੁਕਮ ਬਾਰੇ ਸੋਝੀ ਸਬਦ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਹੀ ਮਿਲ
ਸਕਦੀ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਰੰਗੇ ਹੋਏ ਨੂੰ ਲੋਕ ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ ਆਦਰ
ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਹਿਰਦਾ ਸਦਾ ਪਵਿਤਰ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ
ਮੈਲ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦੀ।

ਸਾਚੇ ਤੇ ਪਵਨਾ ਭਇਆ ਪਵਨੈ ਤੇ ਜਲੁ ਹੋਇ ॥ ਜਲ ਤੇ ਤ੍ਰਿਭਵਣੁ
ਸਾਜਿਆ ਘਟਿ ਘਟਿ ਜੋਤਿ ਸਮੋਇ ॥ ਨਿਰਮਲੁ ਮੈਲਾ ਨਾ ਥੀਐ ਸਬਦਿ
ਰਤੇ ਪਤਿ ਹੋਇ ॥੩॥ (੧੯,੨੦)

ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਇਹ ਸਬਦ ਇਹੀ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ
ਰਸਾਨਿਕ ਵਿਗਿਆਨ (Chemistry), ਜੀਵ ਵਿਗਿਆਨ (Biology)
ਤੇ ਭੂਗੋਲ (Geography) ਬਾਰੇ ਵੀ ਚੰਗੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸੀ।

ਜੀਵ ਦੀ ਪੈਦਾਇਸ਼ ਮਨੁੱਖ ਜਾਂ ਸਾਡੀ ਸਾਇੰਸ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ। ਜੀਵ
ਆਤਮਾ ਅਤੇ ਮਨ ਦੇ ਤਲ ਤੇ ਕਿਹੜੇ ਨਿਯਮ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਇਹ
ਵਰਤਮਾਨ ਸਾਇੰਸ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹਨ। ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਗੁਰੂ
ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਹੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਕਿ ਜੀਵਨ ਲਈ ਜਲ ਜਰੂਰੀ ਹੈ।
ਨਾਲ ਹੀ ਕੁਝ ਬੁਝਣ ਦੀ ਗੱਲ ਵੀ ਸਮਝਾਈ ਹੈ, ਭਾਵ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਤ ਰਾਹੀਂ
ਜੀਵਨ ਦੀ ਅਸਲੀਅਤ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਹ ਜਗਤ ਅਕਾਲ
ਪੁਰਖ ਦਾ ਰੂਪ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਹਰੇਕ ਜੀਵ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਤੋਂ ਹੀ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ
ਹੈ, ਪਰ ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਬੰਦਾ ਇਹ ਗੱਲ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਿਹਰ ਨਾਲ ਸਮਝਦਾ
ਹੈ, ਤੇ ਜੋ ਸਮਝ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਹਉਮਿੰ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ
ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਜੀਵਨ ਵਿਕਾਰ ਰਹਿਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਨਾਨਕ ਇਹੁ ਜਗਤੁ ਸਭੁ ਜਲੁ ਹੈ ਜਲੁ ਹੀ ਤੇ ਸਭ ਕੋਇ ॥ ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ
ਕੋ ਵਿਰਲਾ ਬੁਝੈ ਸੋ ਜਨੁ ਮੁਕਤੁ ਸਦਾ ਹੋਇ ॥੨॥ (੧੨੮੩)

ਜਲੁ ਹੀ ਤੇ ਸਭ ਉਪਜੈ ਬਿਨੁ ਜਲੁ ਪਿਆਸ ਨ ਜਾਇ ॥ ਨਾਨਕੁ ਹਰਿ ਜਲੁ
ਜਿਨਿ ਪੀਆ ਤਿਸੁ ਭੂਖ ਨ ਲਾਗੈ ਆਇ ॥੫੫॥ (ਪੰਨਾ ੧੪੧੯, ੧੪੨੦)

ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਉਦਾਹਰਣ ਤਾਂ ਪਪੀਹੇ ਤੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਆਮ
ਜੀਵਨ ਬਾਰੇ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ, ਪਰ ਸਮਝਾ ਇਸ ਮਨ ਨੂੰ ਰਹੇ ਹਨ। ਆਮ
ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਸਾਰੀ ਸ਼ਿਸ਼ਟੀ ਵਿਚ ਉਤਪਤੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ, ਤੇ ਪਾਣੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾ
ਪਿਆਸ ਨਹੀਂ ਬੁਝ ਸਕਦੀ, ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਪਾਣੀ ਦੀ ਬੂੰਦ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ

ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਾਇਆ ਦੀ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ
ਜਦੋਂ ਤੱਕ, ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੁਆਰਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਮ ਦੀ ਬੂੰਦ ਮਨੁੱਖ ਦੇ
ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਵਸਦੀ। ਇਸ ਲਈ ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ
ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ ਨਾਮੁ ਚੇਤੇ ਕਰਿਆ ਕਰੋ, ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਹੁਕਮੁ ਨੂੰ
ਭਲਾ ਜਾਣ ਕੇ ਮੰਨਿਆ ਕਰੋ।

ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਜਿਥੇ ਰਸਾਨਿਕ ਵਿਗਿਆਨ (Chemistry)
ਬਾਰੇ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ
(Psychology) ਬਾਰੇ ਵੀ ਚੰਗੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ।

ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੇ ਇਹ ਕੁਦਰਤ ਸੁੰਨ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ। ਅੱਜ ਕੱਲ ਦੀ
ਸਾਇੰਸ ਵੀ ਵੈਕੀਉਮ ਜਾਂ ਬਲੈਕ ਹੋਲ ਦੀ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੀ ਹੈ।
(Vacuum, Black hole)

ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੧ ॥ ਸੁੰਨ ਕਲਾ ਅਪਰੰਪਰਿ ਧਾਰੀ ॥ ਆਪਿ ਨਿਰਾਲਮੁ
ਅਪਰ ਅਪਾਰੀ ॥ ਆਪੇ ਕੁਦਰਤਿ ਕਰਿ ਕਰਿ ਦੇਖੈ ਸੁੰਨਹੁ ਸੁੰਨੁ
ਉਪਾਇਦਾ ॥੧॥ ਪਉਣੁ ਪਾਣੀ ਸੁੰਨੈ ਤੇ ਸਾਜੇ ॥ ਸ਼ਿਸਟਿ ਉਪਾਇ
ਕਾਇਆ ਗੜ ਰਾਜੇ ॥ ਅਗਨਿ ਪਾਣੀ ਜੀਉ ਜੋਤਿ ਤੁਮਾਰੀ ਸੁੰਨੈ ਕਲਾ
ਰਹਾਇਦਾ ॥੨॥ (੧੦੩੭, ੧੦੩੮)

ਕੇਤੜਿਆ ਦਿਨੁ ਗੁਪਤੁ ਕਹਾਇਆ ॥ ਕੇਤੜਿਆ ਦਿਨੁ ਸੁੰਨਿ ਸਮਾਇਆ
॥ ਕੇਤੜਿਆ ਦਿਨੁ ਧੁੰਧੁਕਾਰਾ ਆਪੇ ਕਰਤਾ ਪਰਗਟੜਾ ॥੧੨॥ (੧੦੮੧,
੧੦੮੨)

ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਇਹੀ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ
ਭੌਤਿਕ ਗਿਆਨ (Physics) ਜੀਵ ਵਿਗਿਆਨ (Biology) ਤੇ
ਬਨਸਪਤੀ ਵਿਗਿਆਨ (Botany) ਬਾਰੇ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਪਤਾ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ
ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਸਬੰਧੀ ਹੋਰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲੈਣ ਲਈ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਲੇਖਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ
ਸਕਦੇ ਹੋ ਜੀ:-

ਗੁਰਮਤਿ ਅਤੇ ਸਾਇੰਸ ਦੇ ਇਸ ਅਜੋਕੇ ਯੁਗ ਵਿਚ (ਭਾਗ-੧), ਗੁਰਸਿੱਖ
ਲਈ ਗੁਰੂ ਗਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਅੰਕਿਤ ਬਾਣੀ ਦੀ ਖੋਜ ਕਰਨੀ ਜਰੂਰੀ
ਹੈ, [http://www.sikhmarg.com/2011/1023-
gurmat-ate-science.html](http://www.sikhmarg.com/2011/1023-gurmat-ate-science.html),

ਗੁਰਮਤਿ ਅਤੇ ਸਾਇੰਸ ਦੇ ਇਸ ਅਜੋਕੇ ਯੁਗ ਵਿਚ (ਭਾਗ-੨), ਅਕਾਲ
ਪੁਰਖ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਹੁਕਮੁ,
[http://www.sikhmarg.com/2011/1113-gurmat-
ate-science-2.html](http://www.sikhmarg.com/2011/1113-gurmat-ate-science-2.html),

ਗੁਰਮਤਿ ਅਤੇ ਸਾਇੰਸ ਦੇ ਇਸ ਅਜੋਕੇ ਯੁਗ ਵਿਚ (ਭਾਗ-੩),
ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਨੁਸਾਰ ਕੁਦਰਤ ਦਾ ਕੋਈ ਅੰਤ ਨਹੀਂ,
[http://www.sikhmarg.com/2011/1211-gurmat-
ate-science-3.html](http://www.sikhmarg.com/2011/1211-gurmat-ate-science-3.html),

ਗੁਰਮਤਿ ਅਤੇ ਸਾਇੰਸ ਦੇ ਇਸ ਅਜੋਕੇ ਯੁਗ ਵਿਚ (ਭਾਗ-੪) ਸ਼੍ਰੀਸ਼ਟੀ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੈਦਾ ਹੋਈ?,

<http://www.sikhmarg.com/2012/0902-gurmat-ate-science-4.html>

ਗੁਰਮਤਿ ਅਤੇ ਸਾਇੰਸ ਦੇ ਇਸ ਅਜੋਕੇ ਯੁਗ ਵਿਚ (ਭਾਗ-੫) ਸਰੀਰਕ ਜੀਵਨ ਦਾ ਆਧਾਰ ਪਾਣੀ ਅਤੇ ਹਵਾ ਹਨ ਤੇ ਆਤਮਿਕ ਜੀਵਨ ਦਾ ਆਧਾਰ ਗੁਰੂ ਹੈ,

<http://www.sikhmarg.com/2012/0916-gurmat-ate-science-5.html>

ਗੁਰਮਤਿ ਅਤੇ ਸਾਇੰਸ ਦੇ ਇਸ ਅਜੋਕੇ ਯੁਗ ਵਿਚ (ਭਾਗ-੬) ਅਕਾਲ ਪੁਰਖੁ ਆਪ ਹੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ,

<http://www.sikhmarg.com/2012/0930-gurmat-ate-science-6.html>

ਗੁਰਮਤਿ ਅਤੇ ਸਾਇੰਸ ਦੇ ਇਸ ਅਜੋਕੇ ਯੁਗ ਵਿਚ (ਭਾਗ-੭) ਅਕਾਲ ਪੁਰਖੁ ਆਪ ਹੀ ਸ਼੍ਰੀਸ਼ਟੀ ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਤੇ ਆਪ ਹੀ ਸੰਭਾਲਣ ਵਾਲਾ ਹੈ <http://www.sikhmarg.com/2012/1014-gurmat-ate-science-7.html>

ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਉੱਪਰ ਲਿਖੇ ਕੁਝ ਕੁ ਸਬਦਾਂ ਦੀਆਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਉਦਾਹਰਣਾਂ, ਇਹ ਸਾਬਤ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਜਿਥੇ ੧੦੦ ਤੋਂ ਵੱਧ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦਾ ਗਿਆਨ ਸੀ, ਉਥੇ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਤੇ ਇਲਾਵਾ, ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਸਬੰਧੀ ਡੂੰਘੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਭੌਤਿਕ ਵਿਗਿਆਨ (Physics), ਰਸਾਨਿਕ ਵਿਗਿਆਨ (Chemistry), ਭੂਗੋਲ ਵਿਗਿਆਨ (Geography), ਆਕਾਸ਼ ਮੰਡਲ (Astronomy), ਜੀਵ ਵਿਗਿਆਨ (Biology), ਬਨਸਪਤੀ ਵਿਗਿਆਨ (Botany), ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ (Psychology), ਆਦਿ। ਗੁਰੂ ਗਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਅੰਕਿਤ ਬਾਣੀ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਇਕ ਪ੍ਰਮਾਣ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਗੁਰਮੁੱਖੀ ਲਿਪੀ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਦੀ ਵਿਆਕਰਨ ਬਾਰੇ ਨਿਪੁੰਨਤਾ ਸੀ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੁਆਰਾ ਸਮਾਜਿਕ, ਰਾਜਨੀਤਕ, ਪਰਿਵਾਰਿਕ, ਇਤਿਹਾਸ, ਭੂਗੋਲ, ਅਰਥ ਸ਼ਾਸਤਰ, ਕਮਿਸਟਰੀ, ਫਿਜ਼ਿਕਸ, ਭੂਮੰਡਲ, ਅਕਾਸ਼ ਮੰਡਲ, ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ, ਆਦਿ ਸੱਭ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਸਬੰਧੀ ਡੂੰਘੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਸਮੁੱਚੀ ਮਨੁੱਖਤਾ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸਹੀ ਦਿਸ਼ਾ ਵੱਲ ਮੋੜਿਆ ਜਾ ਸਕੇ।

ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੌਮ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਇਸ ਉਪਰ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਿਦਿਅਕ ਤੇ ਗਿਆਨ ਦਾ ਸਤੱਰ ਕਿਤਨਾ ਕੁ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਿਆਂ ਲਿਖਿਆਂ ਦਾ ਦਰਜਾ ੧੯੧੧ ਵਿਚ ਭਾਰਤ ਵਿਚੋਂ ਚੌਥੇ ਸਥਾਨ (੪/੧੮) ਤੇ ਸੀ ਜੋ ਕਿ ਘਟ ਕੇ ਚੌਵੀਵੇਂ (੨੪) ਨੰਬਰ ਤੇ ਰਹਿ ਗਿਆ ਹੈ। (**Position of Punjab in Education within India was 1911 = 4th, 1951 = 7th, 1961 = 13th, 1971 =**

11th, 2001 = 24th) ਇਹੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਆਰਥਿਕ ਸਥਿਤੀ ਬਹੁਤ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਦਾ ਸਤੱਰ ਬਹੁਤ ਨੀਵਾਂ ਹੈ ਤੇ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਸਕੂਲ ਜਾਂ ਕਾਲਜਾਂ ਦਾ ਮੰਤਵ ਸਿਰਫ ਪੈਸਾ ਇਕੱਠਾ ਕਰਨਾ ਲਈ ਇਕ ਵਿਉਂਤਪਾਹ ਹੀ ਰਹਿ ਗਿਆ ਹੈ। ਬਹੁ ਗਿਣਤੀ ਦੀ ਹਾਲਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਨਾ ਤਾਂ ਬੱਚੇ ਪੜ੍ਹਨਾਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਅਧਿਆਪਕ ਪੜ੍ਹਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਸਿਰਫ ਪਾਸ ਹੋਣ ਤੇ ਚੰਗੇ ਨੰਬਰ ਲੈਣ ਦਾ ਹੀ ਫਿਕਰ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵਿਦਿਅਕ ਯੋਗਤਾ ਵਧਾਉਣ ਨਾਲ ਕੋਈ ਵਾਸਤਾ ਨਹੀਂ। ਵਿਦਿਅਕ ਯੋਗਤਾ ਘਟਨ ਕਰਕੇ ਮਾਇਕ ਹਾਲਤ ਹੋਰ ਬੁਰੀ ਹੁੰਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਕੌਮ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਸਾਇੰਸ, ਕਾਮਰਸ, ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਜਾਂ ਹੋਰ ਤਕਨੀਕੀ ਵਿਸ਼ੇ ਪੜ੍ਹਨ ਨਾਲ ਹੋਣੀ ਹੈ, ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਲ ਬਹੁਤ ਘਟ ਲੋਕ ਤਵੱਜੋ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਭਾਵੇਂ ਲੁਧਿਆਣੇ ਵਿਚ ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਯੂਨੀਵਰਸਟੀ ਬਣੀ ਹੈ, ਪਰ ਕਿਨੇ ਕੁ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਖੇਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਬੱਚੇ ਉਥੇ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ। ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਯੂਨੀਵਰਸਟੀ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲੇ ਬੱਚੇ ਜਿਆਦਾਤਰ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਦੇ ਹੀ ਹਨ, ਤੇ ਜਾਂ ਉਹ ਬੱਚੇ ਹਨ, ਜਿਹੜੇ ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਸਿੱਖ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਨੂੰ ਖਾਸ ਮਹੱਤਵ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਾ ਸੱਚਾ ਸਿੱਖ ਉਸ ਨੂੰ ਆਖਦੇ ਹਨ, ਜਿਹੜਾ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਸਵੇਰੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਉੱਠ ਕੇ ਹਰੀ ਦਾ ਨਾਮੁ ਚੇਤੇ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਹਰ ਰੋਜ਼ ਸਵੇਰੇ ਉੱਦਮ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਸਰੀਰਕ ਸਫਾਈ ਅਤੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਨਾਮੁ ਰੂਪੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੇ ਸਰੋਵਰ ਵਿਚ ਟੁੱਭੀ ਲਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼, ਭਾਵ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੁਆਰਾ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖੁ ਦਾ ਨਾਮੁ ਜਪਦਾ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਨ, ਸੁਣਨ, ਸਮਝਣ ਤੇ ਅਮਲੀ ਰੂਪ ਦੇਣ ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਪਾਪ ਅਤੇ ਵਿਕਾਰ ਲਹਿ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰੂਪੀ ਬਾਣੀ ਦੁਆਰਾ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖੁ ਦਾ ਜੱਸ ਗਾਇਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਗੁਰਸਿੱਖ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਆਪਣੀ ਕਿਰਤ ਕਰਦੇ ਹੋਇਆਂ ਹਮੇਸ਼ਾਂ, ਅਕਾਲ ਪੁਰਖੁ ਦਾ ਨਾਮੁ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਅਕਾਲ ਪੁਰਖੁ ਨੂੰ ਹਰ ਸਮੇਂ ਚੇਤੇ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਸਿੱਖ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ, ਉਸ ਗੁਰਸਿੱਖ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਤੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖੁ ਦਿਆਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਿੱਖ ਸਿਰਫ ਆਪਣਾ ਭਲਾ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਬਲਕਿ ਸਰਬੱਤ ਦਾ ਭਲਾ ਮੰਗਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਸਿੱਖ ਆਪਣੇ ਨਾਮੁ ਜਪਣ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ, ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਨਾਮੁ ਜਪਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਮਃ ੪ ॥ ਗੁਰ ਸਤਿਗੁਰ ਕਾ ਜੋ ਸਿਖੁ ਅਖਾਏ ਸੁ ਭਲਕੇ ਉਠਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਧਿਆਵੈ ॥ ਉਦਮੁ ਕਰੇ ਭਲਕੇ ਪਰਭਾਤੀ ਇਸਨਾਨੁ ਕਰੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸਰਿ ਨਾਵੈ ॥ ਉਪਦੇਸਿ ਗੁਰੁ ਹਰਿ ਹਰਿ ਜਪੁ ਜਾਪੈ ਸਭਿ ਕਿਲਵਿਖ ਪਾਪ ਦੋਖ ਲਹਿ ਜਾਵੈ ॥ ਫਿਰਿ ਚੜੈ ਦਿਵਸੁ ਗੁਰਬਾਣੀ ਗਾਵੈ ਬਹੁਦਿਆ ਉਠਦਿਆ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਧਿਆਵੈ ॥ ਜੋ ਸਾਸਿ ਗਿਰਾਸਿ ਧਿਆਏ ਮੇਰਾ ਹਰਿ ਹਰਿ ਸੇ ਗੁਰਸਿਖੁ ਗੁਰੁ ਮਨਿ ਭਾਵੈ ॥ ਜਿਸ ਨੇ ਦਇਆਲੁ ਹੋਵੈ ਮੇਰਾ ਸੁਆਮੀ ਤਿਸੁ ਗੁਰਸਿਖੁ ਗੁਰੁ ਉਪਦੇਸੁ ਸੁਣਾਵੈ ॥ ਜਨੁ ਨਾਨਕੁ ਯੁਤਿ ਮੰਗੈ ਤਿਸੁ ਗੁਰਸਿਖੁ ਕੀ ਜੋ ਆਪਿ ਜਪੈ ਅਵਰਹ ਨਾਮੁ ਜਪਾਵੈ ॥੨॥ (੩੦੫-

੩੦੬)

ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਸਿੱਖ ਦੀ ਪ੍ਰੀਭਾਸ਼ਾ ਸਬੰਧੀ ਇਸ ਸਬਦ ਵਿਚ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਿਹਾ ਹੈ, ਕਿ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਿੱਖ ਆਪ ਨਾਮੁ ਜਪਣ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ, ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਨਾਮੁ ਜਪਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਖ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਝੇ ਤੌਰ ਤੇ ਸੰਗਤੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਗੁਰਬਾਣੀ ਗਾਇਨ ਕਰੇ। ਆਪ ਗੁਰਬਾਣੀ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹੇ ਤੇ ਦੂਸਰਿਆ ਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਨ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਅਤੇ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰੇ।

ਜੇ ਕਰ ਇਸ ਸਬਦ ਵਿਚ ਦਰਸਾਈ ਗਈ ਸਿੱਖ ਦੀ ਪ੍ਰੀਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ੧੦੦ ਤੋਂ ਵੱਧ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਬਾਰੇ ਗਿਆਨ, ਤੇ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਵਿਸ਼ੇ ਜੋ ਅਸੀਂ ਅੱਜਕਲ ਸਕੂਲਾਂ ਤੇ ਯੂਨੀਵਰਸਟੀਆਂ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਾਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸਬੰਧੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਡੂੰਘੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸੀ, ਨੂੰ ਇਕੱਠਾ ਕਰਕੇ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ, ਕਿ ਇਕ ਅਨਪੜ੍ਹ ਵਿਅਕਤੀ ਸਿੱਖ ਕਹਿਲਾਉਣ ਦੇ ਲਾਇਕ ਨਹੀਂ। ਜੇ ਕਰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਕਹਿਲਾਉਣਾਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਦੁਨਿਆਵੀ ਤੇ ਅਧਿਆਤਮਕ ਸਿੱਖਿਆਵਾਂ ਦੋਵੇਂ ਹਾਸਲ ਕਰਨੀਆਂ ਪੈਣਗੀਆਂ। ਅਨਪੜ੍ਹ ਪ੍ਰਚਾਰਕਾਂ ਕੋਲੋਂ ਗੁਮਰਾਹ ਹੋਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਪੜ੍ਹੇ ਲਿਖੇ, ਲਾਇਕ ਤੇ ਸੁਲਝੇ ਹੋਏ ਗ੍ਰੰਥੀ ਤੇ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ।

ਘਰੇਲੂ ਝਗੜੇ, ਸ਼ਰਾਬ ਤੇ ਨਸ਼ੇ, ਬਜ਼ਰਗਾਂ ਦੀਆਂ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ, ਔਰਤਾਂ ਤੇ ਜੁਲਮ, ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲ ਝਗੜੇ, ਨਸਲ ਭੇਦ ਭਾਵ ਤੇ ਜੁਲਮ, ਦਾਜ ਦਾ ਲਾਲਚ, ਸਿੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਵਿਚ ਹੋਰ ਵਾਧਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਅਨਪੜ੍ਹ, ਗੰਦੇ ਤੇ ਮੁਜ਼ਰਮ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਦੂਸਰੀਆਂ ਕੌਮਾਂ (ਯਹੂਦੀਆਂ) ਨੂੰ ਵੀ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਸੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਕਾਇਮ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ। ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨ ਲਈ ਕੋਈ ਸੰਸਥਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਅਮੀਰ ਸਿੱਖ ਦੂਜੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਬਲਕਿ ਉਲਟਾ ਹੰਕਾਰ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਸਿੱਖੀ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਨਕਲ ਮਾਰ ਕੇ ਪਾਸ ਕਰਵਾਉਣ ਦੀ ਬਜਾਏ, ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਤੇ ਗਿਆਨ ਵਲ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਵਿਆਹਾਂ ਅਤੇ ਨਾਚ ਗਾਣਿਆਂ ਤੇ ਫਜ਼ੂਲ ਪੈਸੇ ਤੇ ਸਮਾਂ ਬਰਬਾਦ ਕਰਨ ਦੀ ਬਜਾਏ, ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਪਿੰਡਾਂ, ਸਕੂਲਾਂ, ਕਾਲਜਾਂ ਵਿਚ ਅਧੁਨਿਕ ਤਕਨੀਕਾਂ ਨਾਲ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ ਲਈ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਥਾਂ ਥਾਂ ਤੇ ਸੈਮੀਨਾਰ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਗੋਸ਼ਟੀਆਂ ਕਰਵਾਉਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ, Personality development ਦੇ ਕੋਰਸ ਕਰਵਾਉਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ, ਨੌਕਰੀਆਂ ਦੀ ਭਾਲ ਸਬੰਧੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲਈ vocational guidance ਲਈ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਉੱਚੀਆਂ ਪਦਵੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਿੰਡਾਂ, ਸਕੂਲਾਂ, ਕਾਲਜਾਂ ਵਿਚ ਬੁਲਾ ਕੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਸਫਲਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਸਬੰਧੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲੈਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਨ ਨਾਲ ਆਪਸੀ ਸਾਂਝ ਤੇ ਸਹਾਇਤਾ, ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਹੋ ਸਕਣਗੇ।

ਕਈ ਵਾਰੀ ਵੇਖਣ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਕਿ ਜੇ ਕਰ ਕੋਈ ਵਿਦਵਾਨ ਨੇਕ ਸਲਾਹ ਦੇਣੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਕੁਝ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਅਫਸੋਸ ਕਿ ਲੋਕ ਜਾਂ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਉਸ ਦਾ ਸਾਥ ਦੇਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ। ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਵੀ ਲੋਕਾਂ ਜਾਂ ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ ਦੀ ਹਉਮੈ ਤੇ ਅਗਿਆਨਤਾ ਹੀ ਹੈ, ਕਿ ਉਹ ਠੀਕ ਰਾਏ ਨੂੰ ਪਰਖ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਆਪਣੇ ਕਿੱਤਿਆਂ ਵਿਚ ਨਿਪੁੰਨਤਾ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਲਈ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਤੇ ਵਿਦਿਅਕ ਪੱਧਰ ਉੱਚਾ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ, ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਵਲ ਖਾਸ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਤਕਨੀਕੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣ ਲਈ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਡਿਪਲੋਮਾਂ ਤੇ ਇੰਜਨੀਅਰਿੰਗ ਕਾਲਜ ਖੋਲਣੇ ਪੈਣਗੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਲੋੜੀਂਦੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਸਬੰਧੀ ਚੰਗੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕੇ। ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਤੇ ਸਿਖਲਾਈ ਲਈ ਪਿੰਡਾਂ, ਸਕੂਲਾਂ, ਕਾਲਜਾਂ ਵਿਚ ਅਧੁਨਿਕ ਤਕਨੀਕਾਂ ਵਰਤਣ ਲਈ ਯੋਗ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਨੌਕਰੀਆਂ ਦੀ ਭਾਲ ਸਬੰਧੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲਈ ਸਹਾਇਤਾ ਕੇਂਦਰ ਕਾਇਮ ਕਰਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਕਿੱਤਿਆਂ ਵਿਚ ਉਪਲਬਧੀਆਂ ਹਾਸਲ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਿੰਡਾਂ, ਸਕੂਲਾਂ, ਕਾਲਜਾਂ ਵਿਚ ਬੁਲਾ ਕੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ, ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਫਲਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨੀ ਹੈ, ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸਾਂਝੀ ਕਰਨ ਲਈ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨੀ ਪਵੇਗੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਨ ਨਾਲ ਠੀਕ ਤੇ ਲੋੜੀਂਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹਰੇਕ ਬੱਚੇ ਤਕ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਪਹੁੰਚ ਸਕੇਗੀ।

ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਸਫਲਤਾ ਲਈ ਸੱਚ ਦਾ ਵਿਉਪਾਰ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਸਸਤੀਆਂ ਤੇ ਚੰਗੀਆਂ ਦੁਕਾਨਾਂ ਖੋਲੀਆਂ ਜਾਣ, ਖਾਣਪੀਣ ਵਾਲੀਆਂ ਤੇ ਆਮ ਵਰਤੋਂ ਵਾਲੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀਆਂ ਦੁਕਾਨਾਂ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਸਸਤੀ ਲਾਗਤ ਨਾਲ ਖੋਲੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਨ ਨਾਲ ਵਿਉਪਾਰੀਆਂ ਜਾਂ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਸੱਚ ਦਾ ਵਾਪਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕੇਗੀ। ਸਸਤਾ ਤੇ ਚੰਗਾ ਮਾਲ ਵੇਚਣਾ, ਠੀਕ ਤੋਲਣਾ ਅਤੇ ਹੋਰਾ ਫੇਰੀ ਨਾ ਕਰਨ ਨਾਲ, ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਸੱਚੇ ਵਿਉਪਾਰ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਆ ਜਾ ਸਕੇਗਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਨ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖਾ ਜੀਵਨ ਸਫਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

*ਸਚੁ ਵਾਪਾਰੁ ਕਰਹੁ ਵਾਪਾਰੀ ॥ ਦਰਗਹ ਨਿਬਹੈ ਖੋਪ ਤੁਮਾਰੀ ॥ ਏਕਾ
ਟੇਕ ਰਖਹੁ ਮਨ ਮਾਹਿ ॥ ਨਾਨਕ ਬਹੁਰਿ ਨ ਆਵਹਿ ਜਾਹਿ ॥੬॥*

(੨੯੩)

Hard work and efforts → Good Marks → Good
Colleges → Good Job →
Good spouse → **Gurmat Vichar** → Principles of
Gurbani → Balanced Family life → Harmony in life
→ (ਬੇਗਮਪੁਰਾ, ਅਨੰਦ)

ਹਰੇਕ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਕਰਨ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਦਮ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।

ਜੇ ਕਰ ਪਹਿਲਾ ਕਦਮ ਹੀ ਨਾ ਪੁਟੀਏ ਤਾਂ ਅੱਗੇ ਵਧਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵੀ ਇਹੀ ਸਿਖਿਆ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।

**ਉਦਮੁ ਕਰੇਦਿਆ ਜੀਉ ਤੂੰ ਕਮਾਵਦਿਆ ਸੁਖ ਭੁੰਚੁ ॥ ਧਿਆਇਦਿਆ ਤੂੰ
ਅਕਾਲ ਪੁਰਖੁ ਮਿਲੁ ਨਾਨਕ ਉਤਰੀ ਚਿੰਤ ॥੧॥ (੫੨੨)**

ਆਮ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਕਹਾਵਤ ਹੈ ਕਿ “ਕੱਲ ਕਰਨਾ ਸੇ ਅੱਜ ਕਰ ਲੈ, ਅੱਜ ਕਰਨਾ ਸੇ ਅਬ ਕਰ ਲੈ”। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਵਾਰ ਵਾਰ ਇਹੀ ਸਮਝਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਗਾਂਹ ਵਧਣ ਲਈ ਤਾਂਘ ਕਰ, ਪਿਛਾਂਹ ਨੂੰ ਮੋਢਾ ਨ ਮੋੜ, ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਹੋਰ ਉੱਚਾ ਬਣਾਣ ਲਈ ਉੱਦਮ ਕਰ, ਨੀਵਾਂ ਨ ਹੋਣ ਦੇ। ਇਸੇ ਜਨਮ ਵਿਚ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋ, ਜੀਵਨ ਦੀ ਖੇਡ ਜਿੱਤ, ਤਾਂ ਕਿ ਮੁੜ ਜਨਮ ਨਾ ਲੈਣਾ ਪਏ।

**ਡਖਣੇ ਮਃ ੫ ॥ ਆਗਾਹਾ ਕੂ ਤੁਪਿਘਿ ਪਿਛਾ ਫੇਰਿ ਨ ਮੁਹਡੜਾ ॥ ਨਾਨਕ
ਸਿਝਿ ਇਵੇਹਾ ਵਾਰ ਬਹੁਤਿ ਨ ਹੋਵੀ ਜਨਮੜਾ ॥੧॥ (੧੦੯੬)**

ਇਸ ਲਈ ਆਉ ਸਾਰੇ ਜਾਣੇ ਪ੍ਰਣ ਕਰੀਏ, ਕਿ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਚੰਗੀ ਸਿਖਿਆ ਹਾਸਲ ਕਰੀਏ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਦਾ ਆਧਾਰ ਬਣਾਈਏ, ਲਾਇਕ ਪਰਚਾਰਕ ਰੱਖੀਏ, ਅਤੇ ਉਦਮ ਕਰਕੇ ਮਨੁੱਖਤਾ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ਹਾਲੀ ਤੇ ਆਨੰਦ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਵੱਲ ਲੈ ਕੇ ਜਾਈਏ।

“ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖਾਲਸਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹਿ”

(ਡਾ: ਸਰਬਜੀਤ ਸਿੰਘ)
ਆਰ ਐਚ ੧ / ਈ - ੮, ਸੈਕਟਰ - ੮,
ਵਾਸ਼ੀ, ਨਵੀਂ ਮੁੰਬਈ - ੪੦੦੭੦੩.
(Dr. Sarbjit Singh)
RH1 / E-8, Sector-8,
Vashi, Navi Mumbai - 400703.
Email = sarbjitsingh@yahoo.com
<http://www.sikhmarg.com/article-dr-sarbjit.html>

ਬ੍ਰਹਮਗਿਆਨੀ ਬ੍ਰਹਮਗਿਆਨ ਨੂੰ ਜਾ ਮਿਲਿਆ?

ਕੈਨੇਡਾ ਦੇ ਸਵੇਰੇ ਚਾਰ ਵਜੇ 6 ਦਸੰਬਰ 2012 ਨੂੰ

ਸੇਵਾ ਸਿੰਘ ਤਰਮਾਲਾ ਜੀ ਚੱਲ ਵਸੇ।

ਬ੍ਰਹਮਗਿਆਨੀ ਦੀਆਂ ਡਿਗਰੀਆਂ ਲੈਣ ਵਾਲਿਆਂ! ਜਰਾ ਕੁ ਸੋਚੋ ਕਿ ਇਹ ਕੀ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ? ਜਿਹੜਾ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬ੍ਰਹਮਗਿਆਨੀ ਬਣਨ ਦੀਆਂ ਡਿਗਰੀਆਂ ਦਿੰਦਾ ਸੀ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮਰਨ ਦਾ ਵੀ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਚੱਲਿਆ।

ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਸਦ ਜੀਵੈ ਨਹੀ ਮਰਤਾ॥ ਗੁ. ਗ੍ਰੰ. ਪੰਨਾ 273॥ ਜਿਸ

ਸੇਵਾ ਸਿੰਘ ਤਰਮਾਲਾ, ਅਸਲ ਨਾਮ ਆਤਮਾ ਸਿੰਘ ਜਿਸ ਨੂੰ ਫਰੀਦਕੋਟ ਪੁਲੀਸ ਵਿਚੋਂ ਭਗੋੜਾ ਕਰਾਰ ਦੇ ਕੇ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਲਈ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਪਰ ਆਤਮਾ ਸਿੰਘ ਉਰਫ ਸੇਵਾ ਸਿੰਘ ਤਰਮਾਲਾ ਇਹ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਿਆ(ਇਹ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸਾਬਕਾ ਐਮ.ਪੀ ਅਤਿੰਦਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਮੈਗਜ਼ੀਨ ਵਿਚੋਂ ਲਈ ਗਈ ਹੈ)।

ਸੇਵਾ ਸਿੰਘ ਤਰਮਾਲਾ ਜਿਸ ਨੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਨੂੰ ਵਾੜ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਰਤ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਬਹੁਤ ਜੱਤ ਲਾਗੀ ਹੈ। ਰੌਲੀ ਪਿੰਡ ਵਿਚ 70 ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਇਕ ਏਕੜ ਅੱਜ ਦੀ ਐਸਤਨ ਕੀਮਤ 70 ਲੱਖ ਵੀ ਪਾ ਲਈਏ ਤਾਂ ਸਿਰਫ ਇਸ ਪਿੰਡ ਵਿਚਲੀ ਜਾਇਦਾਦ ਦੀ ਕੁੱਲ ਕੀਮਤ ਤੁਸੀਂ ਆਪ ਕੱਢ ਲਓ। ਮੇਰੇ ਅੰਦਾਜ਼ੇ ਮੁਤਾਬਕ ਅਰਬ ਰੁਪੈ ਤੋਂ ਵੀ ਟੱਪ ਜਾਏਗੀ। ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੀ ਬਿਮਾਰੀ ਅਤੇ ਅੰਤ ਸਮੇਂ ਦਾ ਵੀ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਬ੍ਰਹਮ ਦਾ ਗਿਆਨ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਕਿਵੇਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ?

ਅਕਲ ਦੇ ਅੰਨੇ ਸਿੱਖੇ! ਸੇਵਾ ਸਿੰਘ ਤਰਮਾਲਾ ਓਹੀ ਆਤਮਾ ਸਿੰਘ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਅੰਦਰ ਗਰਾਊਂਡ ਰਹਿ ਕੇ ਸੈਂਕੜੇ ਖਾੜਕੂਆਂ ਨੂੰ ਫੜਵਾਇਆ ਜਾਂ ਮਰਵਾਇਆ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਖਾੜਕੂਵਾਦ ਖਤਮ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਇਸ ਨੇ ਹੱਥ ਖੜੇ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਹੀ ਮਹਿਕਮੇ ਕੋਲ ਪੇਸ਼ੀ ਪੁਆ ਲਈ। ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਜ਼ੋਲ ਵਿਚ ਇਸਨੂੰ ਇਸ ਕਰਕੇ ਨਹੀਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਕਿਤੇ ਕੋਈ ਖਾੜਕੂ ਇਸਨੂੰ ਪਛਾਣ ਕੇ ਖਤਮ ਹੀ ਨਾ ਕਰ ਦੇਵੇ ਤੇ ਇਸਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਦੀ ਤਿਹਾੜ ਜ਼ੋਲ, ਜੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਹੈ, ਵਿਚ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਤੇ ਸਾਧ ਬਣਾ ਕੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਉਨ ਉਤਾਰਨ ਲਈ ਪਿੰਡ ਰੌਲੀ ਜ਼ਿਲਾ ਮੇਗਾ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

ਦਸੰਬਰ 25-26 2006 ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੇਵਾ ਸਿੰਘ ਤਰਮਾਲਾ ਕੈਨੇਡਾ ਆਪਣੀ ਲੜਕੀ ਦੇ ਵਿਆਹ ਤੇ ਅਸ਼ੀਰਵਾਦ ਦੇਣ ਆਇਆ ਸੀ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸ੍ਰ. ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ਮੁਕਤਸਰ ਨੇ ਸੇਵਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਦੀ ਤਿਹਾੜ ਜ਼ੋਲ ‘ਚ ਸਾਧ ਬਣਾ ਕੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਗਲੇ ਦੀ ਹੱਡੀ ਬਾਣਾਉਣ ਦੇ ਦੇਸ਼ ਲਾਏ ਸਨ। ਸੇਵਾ ਸਿੰਘ ਤਰਮਾਲਾ ਉਰਫ ਆਤਮਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦੇਣ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਮਤਲਬ ਸ੍ਰ. ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ਮੁਕਤਸਰ ਦੇ ਦੇਸ਼ ਸਹੀ ਹਨ।

ਵਰਲਡ ਫਾਈਨੈਨਸ਼ਲ ਗਰੁਪ ਦੇ ਕੁੱਝ ਸੱਜਣ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਦੇ ਇਹ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਪੰਜ ਨਾਦ ਸੁਣਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ। ਵੱਖਰੀ ਕਿਸਮ ਦੇ ਪੰਜ ਨਾਦ ਸੁਣਨ ਦੀ ਗੱਲ ਓਹੀ ਲੋਕ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਰੱਜ ਕੇ ਰੋਟੀ ਖਾਂਦੇ ਹਨ। ਭੁਖੇ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਦਾਂ ਨਾਲ ਕੀ? ਭੁਖੇ ਵਿਚਾਰੇ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਪੇਟ ਦੀ ਅੱਗ ਆਪ ਨਹੀਂ ਬੁਝਾ ਸਕਦੇ ਤਾਂ ਫਿਰ ਸਾਧਾਂ ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਕੀ ਲੈਣਾ ਹੈ? ਭੁਖਿਆਂ ਦਾ ਕੋਈ ਸਾਧ ਸੰਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਤਾਂ ਸਿਰਫ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ 'ਜਲਤੀ ਸਭਿ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਦਿਸਿ ਆਈ' ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਜਦੋਂ 9 ਦਸੰਬਰ ਦੇ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਸਪੇਕਸਮੈਨ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਪੰਨੇ ਤੇ "ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦਾ ਰਲੇਵਾਂ ਹੀ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੇ ਮਸਲੇ ਦਾ ਇਕੋ ਇਕ ਹੱਲ: ਕਾਟਜੂ ਕਿਹਾ, 90% ਭਾਰਤੀ ਮੂਰਖ ਹਨ" ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਸਾਧਾਂ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਲੋਕਾਂ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਮਾਰਦਾ ਹਾਂ ਤਾਂ ਇਹ ਗੱਲ ਮੈਨੂੰ ਬਿਲਕੁੱਲ ਸੱਚੀ ਜਾਪਦੀ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। 2012 ਵਿਚ ਮੈਂ ਬਠਿੰਡਾ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਇਕ ਐਮ.ਬੀ.ਬੀ.ਐਸ ਡਾਕਟਰ ਨੂੰ ਮਲਿਆ ਜਿਹੜਾ ਆਪਣੀ ਦੁਕਾਨਦਾਰੀ, ਦੇਦੜੇ ਵਾਲੇ ਬਾਬੂ ਸਿੰਘ ਗਰੁਪ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਕਿਤੇ ਚਲਾ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਦੇਦੜਾ ਗਰੁਪ ਆਪਣਿਆਂ ਤੋਂ ਪੈਸੇ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਡੇਰੇ ਵਿਚ ਲੈ ਲੈਂਦੇ ਤੇ ਡਾਕਟਰ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਕਿ ਫਲਾਣੇ ਫਲਾਣੇ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲ ਡਾਕਟਰੀ ਚੈੱਕ-ਅੱਪ ਵਾਸਤੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ, ਇਹ ਆਪਣੇ ਭਾਈ ਹਨ, ਫੀਸ ਨਾ ਲਿਆ ਜੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਦੇ ਕਰਦੇ ਉਹ ਡਾਕਟਰ ਆਤਮਾ ਤੇ ਆਵਾਗਉਣ ਦੇ ਚੱਕਰ ਵਿਚ ਫਸਿਆ ਆਪਣੀ ਕਲੀਨਿਕ ਤੋਂ ਵੀ ਹੱਥ ਧੋ ਬੈਠਾ। ਇਹ ਗਰੁਪ ਵੀ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਜੱਥੇ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲਿਆ ਹੋਇਆ ਅਲੱਗ ਇਕ ਗਰੁਪ ਹੈ ਜੋ ਨਾਮ ਜਪਾਉਂਦਾ ਜਪਾਉਂਦਾ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕੰਗਾਲ ਕਰੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਸੇਵਾ ਸਿੰਘ ਤਰਮਾਲਾ ਉਰਫ ਆਤਮਾ ਸਿੰਘ ਕਰੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਕ ਕਹਾਣੀ ਮੇਰੇ ਸਹੁਰੇ ਪਿੰਡ, ਤਖਾਣਵੱਧ ਜ਼ਿਲਾ ਮੋਗਾ, ਵਿਚ ਵਾਪਰੀ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਸਹੁਰੇ ਦੀ ਮਾਸੀ ਦੀ ਪੇਤ ਨੂੰਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਚੇਲੀ ਬਣ ਗਈ। ਉਸਦੀ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸੁੰਦਰ ਲੜਕੀ ਜੋ ਪਲੱਸ ਟੂ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਦੀ ਸੀ ਸੇਵਾ ਸਿੰਘ ਤਰਮਾਲਾ ਦੇ ਕਹਿਣ ਤੇ ਕਿਸੇ ਬਾਹਰੋਂ ਆਏ ਸੱਜਣ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਲੜਕੀ ਨੂੰ ਮੁਫਤ ਵਿਚ ਟਿਊਸ਼ਨ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਵਾਲਾ

ਆਪਣੇ ਹੀ ਪਿੰਡ ਦਾ ਮਾਸਟਰ ਲੜਕੀ ਦੀ ਮਾਂ ਦੀਆਂ ਮਿਨਤਾਂ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਲੜਕੀ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਹੈ ਇਸ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਲੈਣ ਦਿਓ, ਇਸਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਖਰਾਬ ਨਾ ਕਰੇ। ਪਰ ਲੜਕੀ ਦੀ ਮਾਂ, ਜੋ ਸੇਵਾ ਸਿੰਘ ਤਰਮਾਲੇ ਦੇ ਢੇਰ ਚੜ੍ਹੀ ਹੋਈ ਸੀ, ਕਦੋਂ ਮੰਨਦੀ ਹੈ। 10 ਦਿਨ ਰੰਗਰਲੀਆਂ ਮਨਾ ਕੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਲਾੜਾ ਬਾਹਰ ਚਲਾ ਗਿਆ ਤੇ ਉਹ ਲੜਕੀ ਹੁਣ ਘਰ ਬੈਠੀ ਰੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਆਹ ਦੇ ਚੱਕਰ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਚਾਰ ਕਿਲੋ ਜ਼ਮੀਨ ਵਿਚੋਂ ਤਿੰਨ ਵਿਕ ਗਏ। ਇਹ ਗੱਲ ਕੋਈ ਅੱਜ ਤੋਂ ਦੋ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਪਰੀ। ਸ਼ਾਇਦ ਹੁਣ ਰਹਿੰਦੀ ਇਕ ਕਿਲਾ ਤੇ ਘਰ ਘਾਟ ਵੇਚ ਕੇ ਉਹ ਪਰੀਵਾਰ ਸੇਵਾ ਸਿੰਘ ਤਰਮਾਲੇ ਦੇ ਅੱਡੇ ਤੇ ਸਦਾ ਲਈ ਹੀ ਪਹੁੰਚ ਗਏ ਹੋਣ।

ਅਗਲੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਪੰਗਤੀਆਂ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪੰਨਾ 273 ਤੇ ਦਰਜ ਬਾਣੀ 'ਸੁਖਮਨੀ' ਵਿਚੋਂ ਲਈਆ ਗਈਆਂ ਹਨ:-

ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਕਾ ਨਹੀ ਬਿਨਾਸ ॥ ਸੇਵਾ ਸਿੰਘ ਤਰਮਾਲਾ ਨੂੰ ਬ੍ਰਹਮਗਿਆਨੀ ਕਹਿਣ ਵਾਲਿਓ! ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਣੀ ਮੁਤਾਬਕ ਤਾਂ ਬ੍ਰਹਮਗਿਆਨੀ ਮਰਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਹੁਣ ਸੇਵਾ ਸਿੰਘ ਕਿੱਥੇ ਹੈ? ਕੈਨੇਡਾ ਦੇ ਸਵੇਰੇ ਚਾਰ ਵਜੇ 6 ਦਸੰਬਰ 2012 ਨੂੰ ਸੇਵਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਚੱਲ ਵਸੇ।

ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਕੈ ਗਰੀਬੀ ਸਮਾਹਾ ॥ ਇਕ ਅਰਬ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਖਰੀਦਣ ਵਾਲੇ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ 'ਗਰੀਬੀ ਸਮਾਹਾ' ਵਸਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ?

ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਪਰਉਪਕਾਰ ਉਮਾਹਾ ॥ ਸੇਵਾ ਸਿੰਘ ਤਰਮਾਲਾ ਨੇ ਬਹੁਤ ਘਰ ਉਜਾੜੇ ਹਨ। ਜੇ ਉਸ ਨੇ ਕੋਈ ਪਰਉਪਕਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤਾਂ ਦੱਸੋ?

ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਕੈ ਨਾਮੁ ਆਧਾਰੁ ॥ ਜੇ ਬ੍ਰਹਮਗਿਆਨੀ ਦਾ ਖਾਣਾ ਹੀ ਨਾਮ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਇਸ ਸਾਰੇ ਅਡੰਬਰ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਸੀ?

ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਕੈ ਨਾਮੁ ਪਰਵਾਰੁ ॥ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਸਦਾ ਸਦ ਜਾਗਤ ॥ ਬ੍ਰਹਮਗਿਆਨੀ ਸਦਾ ਸਦ ਜਾਗਤ ਦੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਹੁਣ ਛੱਡੋ ਕੋਈ ਏਹ ਦੱਸ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਸਕਾਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੁਣ ਸੇਵਾ

ਸਿੰਘ ਤਰਮਾਲਾ ਉਰਫ ਆਤਮਾ ਸਿੰਘ ਕਿੱਥੇ ਹੈ?

ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਸਰਬ ਕਾ ਠਾਕੁਰੁ ॥ ਕੀ ਸੇਵਾ ਸਿੰਘ ਤਰਮਾਲਾ ਸੱਭ ਦਾ ਰੱਬ ਸੀ?

ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਬ੍ਰਹਮ ਕਾ ਬੇਤਾ ॥ ਜੇ ਬ੍ਰਹਮਗਿਆਨੀ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਦਾ ਗਿਆਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸੇਵਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮੌਤ, ਜੇ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਵਚ ਹੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਦਾ ਪਤਾ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਚੱਲਿਆ?

ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਸਭ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਕਾ ਕਰਤਾ ॥ ਕਿਸੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਬ੍ਰਹਮਗਿਆਨੀ ਦੀ ਉਪਾਦੀ ਦੇਣ ਵਾਲਿਓ! ਜ਼ਰਾ ਇਹ ਤਾਂ ਸੋਚ ਲਿਆ ਕਰੋ ਕਿ ਕੀ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਸਾਰੀ ਕਾਇਨਾਤ ਦਾ ਕਰਤਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ?

ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਆਪਿ ਨਿਰੰਕਾਰ ॥ ਜੇ ਹਾਲੇ ਵੀ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਚੱਲਿਆ ਤਾਂ ਇਸ ਪੰਗਤੀ ਨੂੰ ਹੀ ਸਮਝ ਲਓ ਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾ, ਨਿਰੰਕਾਰ ਤੇ ਰੱਬ ਆਪ ਹੀ ਬ੍ਰਹਮਗਿਆਨੀ ਹੈ।

ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਗੁਰੂ ਸਹਿਬਾਨ ਦੀ ਬਾਣੀ ਨਾਲ ਸਬੰਧੀਤ ਲੋਕੋ! ਤੁਸੀਂ ਹੀ ਵਾਪਸ ਮੁੜ ਆਓ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਦੇਣਾ। ਜੇ ਕੁੱਝ ਤੁਸੀਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਉਸ ਲਈ ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਪ ਮਿਹਨਤ ਕਰਨੀ ਪੈਣੀ ਹੈ। ਉਹ ਹਰ ਸਾਧ ਕਾਮਯਾਬ ਨਹੀਂ ਜਿਹੜਾ ਸਿਰਫ ਆਪਣੇ ਡੇਰੇ ਵਿਚ ਹੀ ਸਮਾਧੀ ਲਈ ਬੈਠਾ ਹੈ। ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਲੁੱਟ ਕਰਨ ਲਈ ਇਹ ਆਪਣੇ ਡੇਰਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਕੇ ਸੈਲ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉਹ ਸੈਲ ਫਿਰ ਅੱਗੇ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੀ ਧੰਨਤਾ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਕੇ ਹੋਰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਜੱਤ ਲੁਹਾਉਣ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਡੇਰਿਆ ਤੇ ਭੇਜ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਧੰਨਵਾਦ।

ਗੁਰੂ ਪੰਥ ਦਾ ਦਾਸ,
ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ (ਜਿਉਣ ਵਾਲਾ) ਬਰੈਂਪਟਨ ਕੈਨੇਡਾ।
ਮੋਬਾਈਲ# 647 969 3132, 810 223 3648

K. T. F. Income-Expense Statement 2012

INCOME

Gursewak Singh, Grand Island, NY.....	100.00
Bobby Singh, Rochester, NY.....	100.00
Balbinder Singh Bal, NY.....	100.00
Gurpreet Singh Malhi, NY.....	100.00
Ravinder Singh, NY.....	100.00
Daljit Singh Hothi, NY.....	100.00
Amar Singh, NY.....	100.00
Jagdev Brar, NY.....	100.00
Jassa Singh, NY.....	100.00
Paramjit Sandhu, NY.....	100.00
Bhupinder Johal.....	100.00
Sukhwinder Singh, NY.....	100.00
Surinder Singh, NY.....	100.00
Mandeep Singh, NY.....	150.00
Rajwinder K. Bhangu, Richmond Hill, NY.....	1,600.00
Resham Singh, Fishers, IN.....	2,000.00
Hardev Singh Shergill.....	6,000.00
Autar Singh Sidhu, Windsor, Canada.....	50.00
<u>Dr. Gurcharan Singh Kanwal, Coeburn, VA.....</u>	<u>40,000.00</u>

Total receipts in 2012.....	51,100.00
<u>Carry over from 2011.....</u>	<u>51,391.85</u>
Total Funds.....	102,491.85

DISBURSEMENTS

<u>K.T.F.....</u>	<u>5,832.50</u>
<u>Bank Fees.....</u>	<u>5.00</u>
Carry into 2013.....	96,654.35
Desaiguated for SSIC.....	96,350.00
Designated for K. T. F.....	304.35

The Editor

December 4, 2012

The Sikh Bulletin

Dear Sardar Hardev Singh Ji, Sat Siri Akal,

It is with deep regret and with a sense of shame as to where those who call our selves as Sikhs, are Taking Guru Nanak's Sikhi. Here is an Example:

GOD is one but has innumerable forms.

He is the creator and He Himself takes the human form.

Guru Nanak Dav Ji.

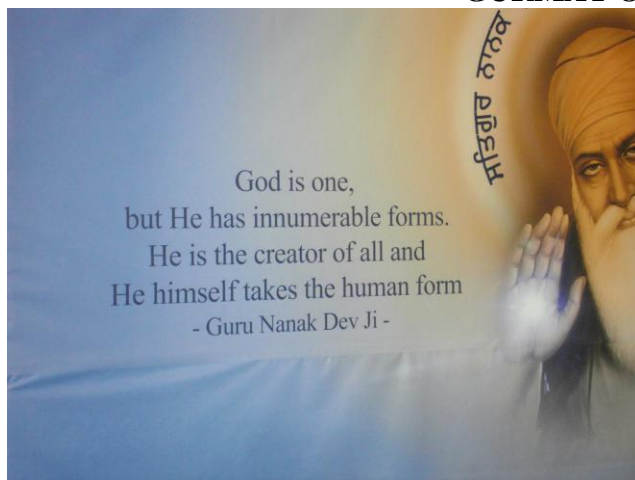
This is from a bill board displayed at Singh Sabha Gurdwara, Malton, Greater Toronto, Canada. This bill board is right behind where the Ragi Singhs or the Katha Vachak sit for performing Kirtan and Katha. The bill board also has a photograph of Guru Nanak with Hand raised in Blessing, with the circular caption in Gurmukhi "Miti Dhund Jag Chanan Hoa".

I am not a scholar of Sikhism, but my understanding of Akal Purkh, as enunciated in Mool Mantar, is without form (Nirankar) and is never born (Ajoni). Is there any central Sikh Authority who can stop this type of gross sacrilege and hold those responsible to account?

Attached please find two photographs in support of my contention. Kindly do not hesitate to contact me if you need any clarification. My e-mail address is: Singh.am@bell.net

This e-mail may please be taken as a formal complaint from me to those authorities who have been charged with the responsibility to see that Gurbani is not turned upside down.

With very warm regards and best wishes. Sincerely yours, Col Avtar Singh (retd), Toronto, Canada
GURMAT OR MANMAT?

ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰੁ ਅਕਾਲ ਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ॥

God is ONE. His name is Truth. He is the creator. He is fearless and not inimical. He is without death and without birth. He is self-existent. Humans can attune to him through Guru's grace.